

**ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS
KİTAPLARINDA YER ALAN TİYATRO METİNLERİNİN
DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yasemin Ceyhun

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren altı (6) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Yasemin

Soyadı : CEYHUN

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

İmza :

Teslim Tarihi : 15.06.2021

TEZİN

Türkçe Adı : Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan Tiyatro Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

İngilizce Adı : The analysis of drama texts in the secondary school books of Turkish language and literature in terms of values education

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

“Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.”

Yasemin CEYHUN

Tarih: 15.06.2021

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Yasemin CEYHUN tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders Kitaplarında Yer Alan Tiyatro Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışması jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mustafa KURT (Türkçe Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi).....

Üye: Prof. Dr. Halil ÇELTİK (Türkçe Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi).....

Üye: Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU (Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 26.05.2021 Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans çalışmamı yapıcı yaklaşımlarıyla destekleyerek bana yardımcı olan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Mustafa KURT'a, yetişmemde maddi ve manevi büyük emekleri bulunan sevgili aileme ve bu süreçte beni yalnız bırakmayan kıymetli kuzenlerim Sevda CEYHUN ve Derya CEYHUN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yasemin CEYHUN

Ankara, 2021

ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA YER ALAN TİYATRO METİNLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

**Yasemin CEYHUN
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Haziran 2021

ÖZ

Bu çalışmada; “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi”nden hareketle 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri, değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı; “Değerler Listesi”nde yer alan değerlere, incelemesi yapılan tiyatro metinlerinde yer verilip verilmediği tespit etmek, bu değerlerin ne şekilde ve ne sıklıkta işlendiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. İncelemesi yapılan “Ocak (9), Buzlar Çözülmeden, Fatih, Hastalık Hastası, Karagöz Çevre Canavarı, Ocak (10), Orta Oyunu-Çeşme, Kibarlık Budalası, IV. Murat, Münevver’in Hasbıhali, Bir Adam Yaratmak, Jan Dark, Fehim Paşa Konağı, Hürrem Sultan, Keşanlı Ali Destanı” adlı 15 tiyatro metninde, toplam 396 tane değer ifadesi tespit edilmiştir. Metinlerde saygı ve hoşgörü değeri (27) en fazla tespit edilen değerdir. Sayıca aralarında eşitlik bulunan misafirperverlik (2), özür dileme (2) ve sabırlı olma (2) değerleri ise en az tespit edilen değerlerdir. Yapılan inceleme sonucunda her metinde tüm değerlerle ait veri bulunmasa da “Değerler Listesi”nde yer alan 44 değeri az da olsa örneklendiren ifadelerin tespit edilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersi açısından yeterli sayılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Değer, Değerler Eğitimi, Türk Dili ve Edebiyatı, Tiyatro

Sayfa Adedi : 127

Danışman : Prof. Dr. Mustafa KURT

THE ANALYSIS OF DRAMA TEXTS IN THE SECONDARY SCHOOL BOOKS OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Master's Thesis

Yasemin CEYHUN

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June 2021

ABSTRACT

In this study; drama texts, in the 9th,10th, 11th and 12th class Turkish Language and Literature books, are examined in terms of values education. This is done on the basis of “The List of Values” which was formed by the directives of “The General Purposes of Turkish National Education, The Final Statement of Eighteenth National Education Council and 2018-Secondary Education Turkish Language and Literature”. The purpose of to this work is to lay out whether or not the values that listed in “The List of Values” are mentioned, if so how and to what extend they exist, in these examined texts. In this study, general survey model is used as descriptive research method. 396 value-definitions were enumerated in the studied texts of 15 drama; “Ocak (9), Buzlar Çözülmeden, Fatih, Hastalık Hastası, Karagöz Çevre Canavarı, Ocak (10), Orta Oyunu-Çeşme, Kibarlık Budalası, IV. Murat, Münevver’in Hasbıhali, Bir Adam Yaratmak, Jan Dark, Fehim Paşa Konağı, Hürrem Sultan, Keşanlı Ali Destanı”. Respect and tolerance are the values referred most as. 27 times. Asking for excuse and hospitality have equal Number of references as 2, including patience as the least mentioned values. The outcome of this study shows that each drama text states the values, specified by “The List of Values”, with small number of examples and is considered sufficient for the Turkish Language and Literature Class.

Key Words : Value, Values Education, Turkish Language and Literature, Drama

Page Number : 127

Supervisor : Prof. Dr. Mustafa KURT

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç.....	3
1.3. Önem	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.5. Varsayımlar.....	4
1.6. Tanımlar	4
BÖLÜM 2.....	5
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
BÖLÜM 3.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
3.1. Değer Nedir?	7
3.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri.....	8
3.3. Değerlerin Sınıflandırılması	10
3.3.1. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	11

3.3.2. Spranger’ın Değer Sınıflandırması	12
3.3.3. Schwartz’ın Değer Sınıflandırması	12
3.3.4. Farklı Kurum ve Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler	14
3.4. Değerler Eğitimi Yaklaşımları.....	15
3.4.1. Telkin Yaklaşımı (Değerlerin Doğrudan Öğretilmesi)	15
3.4.2. Belirginleştirme Yaklaşımı (Değerlerin Açıklanması).....	16
3.4.3. Değer Analizi Yaklaşımı	16
3.4.4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı	17
3.5. Türk Millî Eğitim Sistemi ve Değerler Eğitimi.....	18
3.6. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı ve Değerler Eğitimi.....	21
3.7. Tiyatro Metinleri ve Değerler Eğitimi.....	24
BÖLÜM 4.....	26
YÖNTEM.....	26
4.1. Araştırmanın Modeli	26
4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	26
4.3. Verilerin Toplanması.....	27
4.4. Verilerin Analizi.....	27
BÖLÜM 5.....	28
BULGULAR VE YORUMLAR.....	28
5.1. Adalet	30
5.2. Aile Birliği	31
5.3. Alçakgönüllülük (Tevazu)	32
5.4. Azimli ve Kararlı Olma	34
5.5. Barışçıl Olma.....	36
5.6. Başarılı Olma	37
5.7. Bencil Olmama.....	39
5.8. Bilgiye Önem Verme	40
5.9. Cesaret ve Öz Güven.....	41
5.10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma	44
5.11. Çevre Bilincine Sahip Olma.....	47
5.12. Çözüm Üretme - Problem Çözme.....	48
5.13. Dinî Değerler	50
5.14. Dostluk.....	54

5.15. Duyarlı Olma.....	58
5.16. Dürüstlük ve Doğruluk	60
5.17. Eşitlik.....	63
5.18. Fedakârlık	64
5.19. Hâl Hatır Sorma.....	65
5.20. Hediyeleşme.....	66
5.21. İyilik ve Yardımlaşma.....	67
5.22. İyimserlik	70
5.23. Kaba Olmama	71
5.24. Kibirli Olmama	73
5.25. Liderlik	74
5.26. Liyakat.....	75
5.27. Merhametli Olma.....	77
5.28. Millî ve Manevi Değerler	78
5.29. Misafirperverlik	81
5.30. Nasihat.....	82
5.31. Nezaket (Kibarlık).....	84
5.32. Özür Dileme	86
5.33. Sabırlı Olma	86
5.34. Saygı ve Hoşgörü.....	87
5.35. Selamlaşma.....	91
5.36. Sevgi.....	93
5.37. Sorumluluk.....	95
5.38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	97
5.39. Takdir ve Tebrik Etme	99
5.40. Tedbirli ve Planlı Olma.....	100
5.41. Teşekkür Etme	102
5.42. Utanma (Mahcubiyet).....	103
5.43. Vefa ve Sadakat.....	104
5.44. Vicdanlı Olma.....	106
BÖLÜM 6.....	109
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	109
6.1. Sonuç	109

6.2. Öneriler	119
KAYNAKLAR.....	121

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Rokeach Değer Grupları ve Listesi</i>	11
Tablo 2. <i>Spranger Değer Grupları ve Listesi</i>	12
Tablo 3. <i>Schwartz Değer Grupları ve Listesi</i>	13
Tablo 4. <i>Farklı Kurum ve Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler Listesi</i>	14
Tablo 5. <i>Kohlberg’e Göre Ahlaki Gelişim Basamakları</i>	18
Tablo 6. <i>Değerler Listesi</i>	28
Tablo 7. <i>Elde Edilen Bulguların “Değerler Listesi”ne Göre Dağılımı</i>	109
Tablo 8. <i>Değerlerin Metinlere Göre Genel Dağılımı</i>	111
Tablo 9. <i>9. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı</i>	112
Tablo 10. <i>10. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı</i>	114
Tablo 11. <i>11. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı</i>	115
Tablo 12. <i>12. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı</i>	117

SİMGELER VE KISALTMALAR

BAY	Bir Adam Yaratmak
BÇ	Buzlar Çözülmeden
F	Fatih
FPK	Fehim Paşa Konağı
HH	Hastalık Hastası
HS	Hürrem Sultan
IV. M	IV. Murat
JD	Jan Dark
KAD	Keşanlı Ali Destanı
KB	Kıbarlık Budalası
KÇC	Karagöz Çevre Canavarı
MH	Münevver'in Hasbıhali
O-9	Ocak 9
O-10	Ocak 10
OOÇ	Orta Oyunu-Çeşme

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Teknolojik gelişmelere paralel olarak hızla değişen dünya düzeninde, akıllı telefonların kontrolsüz kullanımı, yeni iletişim ortamı olarak adlandırılan sosyal medyaya olan ilginin her geçen gün daha da artması insan ilişkilerini zayıflatarak toplumsal yapıyı zedelemektedir. Özellikle gençlerin çoğu, zamanlarının büyük bir bölümünü bilinçsizce internet ortamlarında geçirmektedir. Bu durum etrafındaki kişilere ve olaylara karşı duyarsız, millî ve manevi değerlerden yoksun “yeni bir nesil” ortaya çıkarmakta; toplum hayatını düzenleyen “sevgi, saygı, vatanseverlik, iyilik ve yardımlaşma” vb. gibi pek çok değerın yavaş yavaş yitirilmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan değerlerin yaşatılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması hususunda eğitim kurumlarına önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Yaman’a göre eğitimin ilk amacı; insanları bilgi ve davranış bakımından geliştirmek, bireylerin davranışlarını düzenlemek, söz ve davranışlarını görgü ve ahlaki kurallara uygun duruma getirmelerini sağlamaktır (Yaman, 2011, s. 42). Şen, günümüzde yapılması gereken işlerin başında her bir ferdimize dil bilinci ile birlikte değerlerimizin aktarımını ve devamlılığını sağlamak gelmelidir. Örgün eğitim kurumlarının Türk çocuklarının millî, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini tanıyan, bilen ve benimseyen fertler olarak yetişmesinde; değerlerimizin aktarımında, korunmasında ve yayılmasında önemli bir görevi vardır (Şen, 2008, s. 769). Akbaş’a göre ise değerler, toplumu oluşturan bireylere nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve nasıl yaşanılması gerektiğini gösterir. Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğu vatansever olma, temiz olma, sağlığına

dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerir ve eğitim kurumları öğrencilere nelerin önemli olduğunu göstererek nasıl yaşanılması gerektiği konusunda rehberlik eder (Akbaş, 2008, s. 10).

Eğitim sistemi, değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programı ile yerine getirmektedir (MEB, 2018, s. 6). Öncül, hazırladığı “Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü”nde öğretim programını, herhangi bir örgün eğitim kurumunda yetiştirilmek isteyen kazandırılması düşünülen bilgi, beceri ve tutumları belirten bir yazılı belge olarak tanımlanmıştır (Öncül, 2000). “2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı”nın “Değerlerimiz” bölümünde, eğitim sistemimizin temel amacının değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır.

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir (MEB, 2018, s. 5).

“Değerlerimiz” bölümünde de belirtildiği üzere, edebiyat eğitimi ile bireylere yalnızca akademik birtakım bilgi ve beceriler kazandırmak değil; onları millî, manevi ve kültürel değerlere sahip bireyler olarak yetiştirmek de amaçlanmaktadır. Bu bağlamda edebî türlerden tiyatro, insanların hoş ve güzel vakit geçirmelerini sağlamanın yanı sıra toplum hayatını ilgilendiren konuları ele alması, millî, manevi ve kültürel açıdan önemli pek çok değeri kazandırması bakımından eğiticilik yönü güçlü bir sanattır. Bu düşünceden hareketle, “2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı”na göre hazırlanan ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerindeki değerlere yönelik daha önce herhangi bir araştırmanın yapılmamış olmasından dolayı bu konu üzerinde çalışılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmanın problem cümlesi: “Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 (78), 18.04.2019 (8) tarihli ve sayılı kurul kararları ile 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro

metinleri, ‘Değerler Listesi’ndeki değerlerin ne kadarını yansıtmaktadır ve bu değerleri nasıl yansıtmaktadır?’ olarak belirlenmiştir.

1.2. Amaç

“Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi”nden hareketle 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metnlerinin değerler eğitimi açısından incelendiği bu çalışmanın amacı; incelemesi yapılan tiyatro metnlerinde, “Değerler Listesi”nde yer alan değerlere yer verilip verilmediğini tespit etmek, bu değerlerin ne şekilde ve ne sıklıkta yer aldığını ortaya koymaktır.

1.3. Önem

Bu çalışmada; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metnilerindeki değerler tespit edilmiş ve değerler eğitiminin önemi üzerinde durulmuştur. “Değerler, toplumca en iyi, en doğru, en faydalı ve en yararlı olduğu kabul edilen şeylerdir. Bunlar, insanların kişisel istekleri ya da beğenileri olmayıp grupların ya da toplumların kabul ettikleri, herkes için iyi, herkes için arzulanır olma özelliğine sahip ve toplumlar arası da geçerliliği olan özelliklerdir” (Silah, 2000, s. 321). Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metnilerindeki değerlere yönelik, daha önce herhangi bir araştırma yapılmamış olmasından dolayı bu çalışmanın hem eğitimcilere hem de öğrencilere katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu 28.05.2018 (78), 18.04.2019 (8) tarihli ve sayılı kurul kararları ile 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan “Ocak (9), Buzlar Çözülmeden, Fatih, Hastalık Hastası, Karagöz Çevre Canavarı, Ocak (10), Orta Oyunu-Çeşme, Kibarlık Budalası, IV. Murat, Münevver’in Hasbıhali, Bir Adam Yaratmak, Jan Dark, Fehim Paşa

Konağı, Hürrem Sultan, Keşanlı Ali Destanı” adlı 15 tiyatro metninin “Değerler Listesi”nden hareketle incelenmesi ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Bu tez çalışmasının varsayım cümleleri aşağıdaki gibidir:

- Edebî metinlerin insana özgü değerleri taşıyan ve yansıtan birer yapı olduğu öngörülmüştür.
- Edebî metinlerin bireylere farklı insani değerler kazandırdığı kabul edilmiştir.
- Tiyatro metinlerinin değer aktarımında belirgin bir işlevi olduğu düşünülmüştür.
- Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin “Değerler Listesi” ile uyumlu olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Değer: Değer, bir toplumun varlığını devam ettirmesine yardımcı olan ve korunmaya çalışılan inanışların bütünüdür (Özbay, 2002, s. 114).

Eğitim: “Eğitim, en genel anlamıyla, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Bu süreçten geçen insanın kişiliği farklılaşır. Bu farklılaşma eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla gerçekleşir” (Fidan ve Erden, 1998, s. 2).

Edebiyat: “Olay, duygu, düşünce ve hayallerin dil aracılığıyla veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın; bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür” (TDK, 2005, s. 600).

Öğretim Programı: Belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük hazırlanan bir programdır (Varış, 1976, s. 18).

Tiyatro: Dram, komedi, vodvil vb. gibi edebiyat türlerinin oynandığı yer; bu türleri izleyiciler önünde sahnede oynayan grup; sahnelenmek için yazılmış olan oyunların tümü (TDK, 2005, s. 1986).

BÖLÜM 2

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümde, son yıllarda üzerinde çok fazla çalışılan değerler eğitimi konusunda yapılan bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Aral (2008), “Millî Eğitim Bakanlığı’nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans çalışmasında; 19 metni inceleyerek metinlerdeki millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri tespit etmiştir. İnceleme sonucunda “adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, dinî değerler, duyarlık, misafirperverlik, estetik, özgürlük, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik” değerlerinin yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Moğul (2012), “Mehmet Âkif Ersoy’un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen ve “100 Temel Eser” arasında yer alan “Safahat”ı, değerler eğitiminin evrensel kavramlarını da ele alarak Türkçe dersinde kullanılabilecek yönleri açısından incelemiştir.

Sürmeli (2015), “Peyami Safa’nın Romanlarında Değerler Eğitimi ve Türkçe” adlı yüksek lisans çalışmasında, Peyami Safa’nın romanlarını değerler eğitimi ve dil özellikleri açısından incelemiştir. Sürmeli, değerlerin açıklanmasında yazarın fikir eserlerinden de yararlanmıştır. Bu çalışma ile “Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar”, “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler”, “Vatan ve Millet Sevgisi”, “Din Duygusu ve Allah İnancı” ile ilgili değerlerin tespit edilmesi ve romanlarda kullanılan dilin zenginliğinin ortaya çıkarılmasını amaçlamıştır.

Çakar (2019), Yüksek lisans tez çalışmasında, Necip Fazıl Kısakürek'in tiyatrolarını değerler eğitimi açısından incelemiştir. Çakar, bu çalışma ile yazarın ikisi yarım kalmış toplam 17 tiyatro eserinin değerler açısından zengin bir muhteva taşıdığını ve oyunları bu bakımdan incelemeyi amaçladığını belirtmiştir.

Uyar (2019), “Nuri Pakdil'in Tiyatrolarında Kavramlar” adlı yüksek lisans tezinin ilk bölümünde; Nuri Pakdil'in hayatı, edebiyat anlayışı, eserleri, dil ve üslup özellikleri ile ilgili genel bilgilere yer vermiştir. İkinci bölümde Nuri Pakdil'in tiyatrolarını; konu, izlek, özet, kişiler, mekân ve zaman, müzik, ışık ve dil yönünden bütüncül bir şekilde ele almıştır. Tezin esas kısmını oluşturan kavramlar bölümünde ise oyunları yedi ayrı kavram (yabancılaşma, yerlilik, sömürü, mülkiyet, emek, özgürlük, işçi) çerçevesinde inceleyerek bu kavramların değerler eğitimi açısından önemi üzerinde durmuştur.

Soydan (2019), “Namık Kemal'in Tiyatro Eserlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Bağlamında İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında; Namık Kemal'in üç farklı dönemde yazmış olduğu “Vatan Yahut Silistre, Kara Bela, Celaleddin Harzemşah” isimli eserlerini sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler ile karşılaştırmış, doküman incelemesi yöntemiyle incelemiş, içerik analiz yaklaşımıyla analiz etmiş ve ulaşılan sonuçları ortaya koymuştur. Ayrıca adı geçen bu oyunlardaki değerler üzerine inceleme, irdeleme ve yorumlama yaparak sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin aktarılmasına fayda sağlamayı amaçlamıştır.

Cura (2019), Yüksek lisans tez çalışmasında, 1992 ve 2005 Türk Edebiyatı öğretim programlarına göre Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılan edebiyat ders kitaplarını değerler eğitimindeki yeterlilikleri açısından karşılaştırmıştır. Cura, bu sayede Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerin hangi değeri ne düzeyde barındırdığını ve yeterlilik açısından durumlarını ortaya koymaya çalışmıştır.

BÖLÜM 3

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Değer Nedir?

“Değer” kavramının ne olduğuna dair pek çok araştırmacı tarafından birbirinden farklı tanımlar yapılmıştır. “Değer”, Lehce-i Osmânî’de; “kadir, kıymet, liyakat” kavramlarıyla açıklanmıştır (Paşa, 2000, s. 112). Türkçe Sözlük’te ise “değer”, “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık kıymet” şeklinde tanımlanır (TDK, 2005, s. 483). İlk kez Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan “değer” sözcüğü, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995, s. 83). Erdem’e göre “değer” belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimidir. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Ayrıca değerler, bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları da gösterir (Erdem, 2003, s. 56).

Toplum tarafından oluşturulan ve o toplumdaki bireyler tarafından korunup yaşatıldığı sürece varlık gösterecek olan değerler, kültürün bir parçasıdır. Kültür ile değer arasındaki ilişkiye açıklık getiren Pala, kültür üzerine kafa yoran ve akıl yürüten sosyolog veya teorisyenlerin kültürü; bir milletin maddi ve manevi değerleri toplamı, sanat ve fikir eserlerinin bütünü, ortak duyuş şekilleri ve tarih boyunca biriktirile gelmiş değer yargıları şeklinde tanımladığını,

doğuştan bir kültüre sahip olunamayacağını, bununla birlikte gitgide ait olunan toplumdaki değer yargılarını içselleştirerek kültür sahibi olunabileceğini belirtmiştir (Pala, 2009).

Ülken ise değeri, bir düzen veya sürekli bir organlaşma olarak görür. Değer aynı zamanda hem norm hem baskıdır. Çünkü onlar, insanların iradesi ile kurulmaz; tabiatın, varlığın özü ile insan ruhunun devamlı tabiatı, o normları doğurur. İnsanın ahlaki bir varlık olması o normları yaratır. İyilik ve kötülüğe dair kanılarımız değişir fakat iyilik ve kötülük ölçüsü değişmez. Yani her toplumda standart ölçüler vardır (Ülken, 2016, s. 220).

“Değer nedir?” sorusunu Güngör: “Değer hükmü bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifade ise, o halde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır.” şeklinde cevaplamıştır (Güngör, 2010, s. 27). Değerin toplum hayatındaki yeri ve önemi üzerinde duran Özbay’a göre “değer, bir toplumun varlık ve devamının sebebi olan ve korunmaya çalışılan inanışların bütünüdür. Değerler bir toplumun çoğunluğu tarafından kabul gören, istenilen, inanılan, beğenilen davranış şekilleridir. Bunlar toplumu meydana getiren fertlerin çoğunluğu tarafından benimsenirler” (Özbay, 2002, s. 114).

3.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri

Her insan vefa, yardımseverlik, saygı, sevgi, dostluk, misafirperverlik vb. gibi birçok değeri hayatında görmek ister. Toplum hayatının her alanında karşılaşılan ve günlük yaşamın bir parçası olan değerler; aile, arkadaş, komşu ve yakın çevre ile olan ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olur. Yapılan araştırmalar, değerlerin kendine has birtakım özellikleri bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu konu üzerinde duran Şen, değerlerin birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen bir özelliğe sahip olduğunu; sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerleri birbirinden ayrı düşünmenin doğru olmadığını, değerler arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğunu ve değerlerin birbirinden bağımsız olamayacağını söyler. Değerler durağan değildir, değişken bir özellik gösterir. Değerlerdeki bu değişim birdenbire değil, zaman içerisinde ortaya çıkar. Değerler kalıtsal da değildir. Değerler bir sonraki kuşağa sosyal rollerle öğrenilerek aktarılır. Değerler, aileden, yakın çevreden, yazılı ve görsel materyallerden taklit ya da model alma yolu ile öğrenilir. Değerlerin öncelik ve sonralığı kişilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kimi için saygı baş değerken, kimi için sevgi baş değer olabilmektedir (Şen, 2007).

Değerin anlam çerçevesinin daha iyi anlaşılabilmesi için Schwartz ve Bilsky (1987) tarafından değerlerin özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. Değerler inançlardır. Ancak tamamen nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmaya katkısı olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler.
3. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin hepsinde geçerlidir.
4. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini veya değişimini yönlendiren standartlar bir işlev görür.
5. Değerler taşıdıkları öneme göre sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturarak kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler.
6. Değerler değişime açıktır. Zaman içinde etkileşim ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer öncelikleri değişebilir.
7. Değerler, bağlı oldukları kültürlere göre de değişir. Hatta ait oldukları kültürlerin içinde dahi ayrılık gösterebilirler. Farklı iki toplum aynı değere sahip olabilir fakat o değere verdikleri önem derecesi farklı olabilir (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s. 60; akt. Yazıcı, 2006, s. 499-522).

Özensel (2003), değerlerin değişime açık olduğu ve durağan olmadığı görüşündedir. Çünkü eş zamanlı olarak var olan iki farklı toplumda kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıklardan dolayı farklı değer yargıları mevcuttur. Yine bir toplumda hızlı toplumsal değişme, toplumun farklı katmanlarında yer alan mevcut değerlerin farklılaşmasına da neden olabilmektedir (s. 222). Özensel, Fichter'den aktardığı değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında birer araçtır.
2. Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesneleri üzerine odaklar.

3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafında işaret edilir. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi çeker, cesaret verir.
5. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarındandır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir.
6. Değerlerin dayanışma aracı olarak da işlevi vardır (Fichter, 1990; akt. Özensel, 2003, s. 231).

Davranışları şekillendiren değerler, karar verme sürecinde faydalı olanın zararlı olana tercih edilmesine yardımcı olur; insanı iyi, doğru ve güzel olana yönlendirir. “Değerler; neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi, neyin kötü, neyin güzel, neyin çirkin, neyin adil olduğu konusunda genel yargılara varma olanağı tanır. Toplum yaşamında hemen her şey, bu değerlere göre algılanır. Böylelikle bireyler yaşamın anlamını öğrenirler” (Güven, 1999, s. 163). “Değer”in karar verme sürecindeki etkisi üzerinde duran Bolay, korkak olma yerine cesareti, zayıf olma yerine kuvvetli olmayı, beceriksiz olma yerine becerikliliği, cimri olma yerine cömertliği, haksızlığa karşı adaletli olmayı, tembelliğe karşı çalışkan ve üretici olmayı, yalana karşı dürüst olmayı tercih ettiren şeyin “değer” olduğunu belirtir. Bütün bu alanlardaki eylemlerin tercihinde ve davranışın gerçekleşmesinde değerler ve inançlar her zaman etkili olmaktadır (Bolay, 2007, s. 15).

3.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Son yıllarda “değerler eğitime” verilen önemin artması ile birlikte “değerler” üzerine yapılan araştırmalar da hız kazanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde, ilim adamlarının değerleri; dinî, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere pek çok açıdan farklı şekillerde sınıflamış olduğu görülmektedir. Bunlar içerisinde en çok bilinen ve kullanılan sınıflamalar: Rokeach, Spranger ve Schwartz’a ait olanlardır.

3.3.1. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Rokeach (1973), değerleri amaç ve araç değerler olarak ikiye ayırmıştır. Amaç değerler hayatın temel amaçlarını (rahat bir yaşam, mutluluk, eşitlik, ulusal güvenlik vb.); araç değerler ise bu amaçlara ulaşmada kullanılabilecek davranış tarzlarını (hırslı, neşeli, bağımsız, sevecen vb.) kapsamaktadır. Rokeach'un sınıflamasında her iki değer grubunda toplam 18'er değer bulunmaktadır (Bilgin, 1995, s. 84)

Tablo 1

Rokeach Değer Grupları ve Listesi

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dinî olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecanlı verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

Bilgin, N. (1995). Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar. İstanbul Sistem Yayıncılık.

3.3.2. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değerler ile ilgili önemli sınıflama çalışmalarından bir diğeri de Spranger (1928) tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra bu sınıflama; Allport, Vernon ve Lindzey tarafından 1951 yılında ölçeğe dönüştürülerek kullanılmıştır. Spranger sınıflamasında değerleri; sosyal, teorik, dinî iktisadi, estetik ve siyasi olmak üzere altı grupta toplamıştır (Akbaş, 2004).

Tablo 2

Spranger Değer Grupları ve Listesi

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır, bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dinî Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Akbaş, A. (2004). Türk millî eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

3.3.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Değerlerle ilgili başka bir sınıflama ise Schwartz'a aittir. Schwartz sınıflamasında değerleri, kültürel ve bireysel olmak üzere iki temel düzeyde incelemiştir. Amaçlarına göre 10 farklı değer tipi tanımlayan Schwartz, bunları kendi içinde a) yeniliğe açıklık/muhafazacı yaklaşım, b) öz aşkınlık/öz genişletim olmak üzere iki başlıkta gruplandırmıştır. Bu sınıflamada yer alan 10 temel değer tipi: güç, başarı, hazcılık, uyarılma, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik,

uyum ve güvenlidir. Tüm gruplarda bulunan toplam değer sayısı ise 56'dır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s. 61).

Tablo 3

Schwartz Değer Grupları ve Listesi

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek.
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazzıya yönelim	Zevk, hayattan tat almak.
Uyarılma (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olma.
Öz Yönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak.
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum.
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak.
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat, mahremiyet.
Uyma (confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak.

Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. Türk Psikolojisi Dergisi, 15 (45), 59-76.

3.3.4. Farklı Kurum ve Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler

Bazı değerler dünya genelinde kabul görmüş ortak değerlerdir. Bu değerler “evrensel değerler” olarak kabul edilir. Ancak bazı değerler kültüre ve topluma bağlı olarak çeşitli açılardan değişkenlik gösterebilir. Örneğin, misafirperverlik değeri Türk toplumu için önem sırasında başlarda yer alırken farklı milletten biri için aynı şekilde düşünülmeyebilir. Bu bağlamda ortak değerlerin sınıflandırılmasında ülkelere göre bazı farklılıklar bulunabilir. Bu konu üzerine çalışan Doğanay (2006), “Farklı Kurum ve Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler Listesi” oluşturmuştur (s. 263).

Tablo 4

Farklı Kurum ve Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler Listesi

Ülke	Ortak Değerler
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik ve aile birliğine önem verme.
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme ve çatışmalara barışçıl çözümler arama.
ABD	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik ve otoriteye saygı.
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalpli olma, görev ve merhamet.

Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi. (Ed: C. Öztürk). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yukarıda üzerinde en çok durulan sınıflama çalışmalarına yer verilmiştir. Bunların dışında önemli bulunan sınıflama çalışmalarından bazıları ise şunlardır: Okulun güdülemesi gereken değerler Lazerson, McLaughlin, McPherson ve Bailey (1985) tarafından; “dürüstlük, özgürlük, saygı, mutluluk, sorumluluk, sevgi, barış, haksızlık, eşitlik, cesaret, merhamet, hoşgörü, estetik değerler, bilgelik, adalet, mükemmellik, sabır, gurur, insanlık, dinî değerler, çevreyi korumak, içtenlik, ruhsal değerler, ekonomik değerler, empati, rekabet, diğerlerine hizmet ve demokratik değerler” olarak sınıflandırılmıştır. Güngör değerleri; “ahlaki, estetik, teorik-ilmi, iktisadi,

siyasi, sosyal ve dinî değerler” şeklinde yedi grupta incelemiştir (Güngör, 2010, s. 31). Dilmaç ise insani değerleri; “sevgi, hakikat, iç huzur, şiddetten kaçınma ve doğru davranış” olmak üzere beş grupta sınıflamıştır. (Dilmaç, 1999).

3.4. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerlerin eğitimin bir parçası olduğu yönünde fikir birliğine varılmış olursa da “neyin ve nasıl” öğretileceğine dair çok az bir ortak görüş mevcuttur. Farklı alanlardan uzmanları da içine alan bu konu bugün çok karmaşık bir tartışma hâlini almıştır (Aladağ, 2012). Değerlerin öğretilmesinde ön plana çıkan başlıca yaklaşımlar ise değer telkini, değer belirginleştirme, ahlaki muhakeme, değer analizidir. Bu yaklaşımların bazısı değerlerin doğrudan öğretilmesine yönelikken, bazısı akıl yürütme sorgulama ve yansıtıcı düşünme süreçlerine ağırlık vererek değerlerin düşünme ve karar verme süreci olarak kazanımına yöneliktir (Aladağ, 2009, s. 21).

3.4.1. Telkin Yaklaşımı (Değerlerin Doğrudan Öğretilmesi)

İnsanlık tarihi boyunca bireylerin davranışlarına şekil vermek maksadıyla telkin ve öğüt verme yöntemini kullanmıştır. Telkin yaklaşımına göre, yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır. Akbaş (2004), veli ve öğretmenlerin “İyi bir kız böyle yapmaz. Çocuklar büyüklerine saygı gösterir.” vb. gibi sözleri telkin yönteminin kullanımına örnektir (s. 96).

Telkin yaklaşımı öğretmen merkezlidir. Değer telkini ile öğrenciye değerler aşılanır. Öğretmen tümdengelim yöntemini kullanarak önce değerler ile ilgili bilgiler verir, sonrasında ise değerleri örneklerle açıklar. Bu süreçte öğrenciler pasif bir şekilde öğretmenin yönlendirmelerini takip eder, sorularına cevap verir ve davranışlarını ona göre düzenler. “Bu yöntemin okulda uygulanmasında ilham verici hikâyeler okuma ve öğretmenler tarafından anlatılan ahlaki durumları dinleme, törenlere katılma ve halka hizmet organizasyonlarına katılma vardır. Ayrıca yemin ederek okula veya kuruma bağlılığını göstermede kullanılan bir yoldur” (Akbaş, 2004, s. 97).

3.4.2. Belirginleştirme Yaklaşımı (Değerlerin Açıklanması)

Raths tarafından 1966'da ileri sürülen değerleri belirginleştirme yaklaşımı, öğrencilerin rasyonel düşünme ve sahip oldukları duyguları gözden geçirmelerine, kendi değerlerinin farkına varabilmelerine yardımcı olur. Dilmaç, değerlerin belirginleştirilmesi yaklaşımında önemli olan unsurlardan birisi de öğrencilerin seçmiş oldukları değer ya da ahlak konuları belirginleştirmesini ve seçtikleri ile ilgili olarak düşüncelerini sağlamaktır (Kirschenbaum, 1977; akt. Dilmaç, 2007, s. 38). Bu bakımdan “belirginleştirme yaklaşımı” öğrencilere, kendi değerlerini karar verme yoluyla içselleştirme olanağı sağlar.

Değer açıklama tarafsız bir yaklaşımdır. Değer açık bir şekilde öğretildiğinde etkisinin azalacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu yaklaşım empoze ve zorlama yapılmadan, yedi basamakta değer kazandırmayı temel alır. Değer açıklama yönteminin etkili olabilmesi için Raths, Harmin ve Simon (1978) tarafından yedi aşamalı değer belirleme süreci tespit edilmiştir.

1. Özgür veya bağımsız seçimler yapma
2. Birden çok seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme
3. Her alternatifin olası sonuçlarını düşünüp değerlendirdikten sonra yeniden bir seçim yapabilme
4. En önemli ve değerli olduğu varsayılan değerleri ödüllendirme
5. Özgürce seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme
6. Özgürce seçilen değerle uyumlu olan bir tavır sergileyebilme
7. Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilme (Akbaş, 2004, s. 96).

3.4.3. Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımında problemler, örnek bir olaydan yola çıkılarak bilimsel yöntemlerle incelenir. Aktepe (2010), değer analizi yaklaşımında, sosyal problemlerin yer aldığı olaylar doğrudan veya hikâyeler yoluyla ele alınarak incelenir. Neden, niçin, nasıl soruları cevaplandıktan sonra sosyal olaydaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilir. Hikâyede geçen

olaylar mantıklı, sistemli bir şekilde incelenir. Verilecek olan yargılara kanıtlar gösterilerek sağlıklı değerlere ulaşmayı amaçlayan bu yaklaşım; öğrencilerin mantıklı ve bilimsel düşünme ile değer konusunda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmesini hedefler. Konuları mantıksal ölçüde analiz ederek hüküm vermesini sağlar. Bu yaklaşımda öncelikle toplumsal değerler önemsenir (s. 105). Değer analizi yaklaşımı, öğrenciye sınıf içinde veya dışarıda nasıl davranılması gerektiği konusunda öğüt vermeye karşı çıkarak karşılaşılan problemlerin bilimsel araştırma metotları ve bilimsel bilgiye dayanarak analiz edilmesini öngörür. Ayrıca bireylerin değerler ile ilgili konularda bilimsel araştırma ve mantıklı düşünmeyi kullanarak karar vermelerine yardımcı olmayı amaçlar (Kupchenko ve Parsons; akt. Meydan, 2014, s. 102).

Değer analiz yaklaşımının hedefleri Metcalf ve Coombs (1971) tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

1. Öğrencilere, bir değer kavramını değerlendirmeyi öğretmek.
2. Öğrencilerin, söz konusu değer nesnesi hakkında en kılıcı yargıya ulaşmalarını sağlamak.
3. Öğrencilere, nasıl bazı kavramlar hakkında değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek (Metcalf ve Coombs, 1971; Akt; Dilmaç, 2007, s. 39).

3.4.4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı

Sınırları Jean Piaget tarafından çizilen ahlaki muhakeme yaklaşımı, Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Kohlberg, yaş gruplarını da dikkate alarak ahlaki gelişimi üç basamakta incelemiştir (Kohlberg, 1975; akt. Yiğittir ve Öcal, 2011, s. 118).

Tablo 5

Kohlberg'e Göre Ahlaki Gelişim Basamakları

Basamak	Yaş	Dönemin Özellikleri
I. Gelenek Öncesi Düzey	4-6	1. Dönem: Ceza ve İtaat: Otoriteyi sorgulamamak ve cezadan kaçınmak için kurallara uymak esastır.
	6-9	2. Dönem: Çıkara Dayalı Alış-Veriş: Ödüle ulaşmak için kurallara uymak ve her şeyi karşılıklı fayda sağlayacak davranışlarda bulunmak esastır.
	10-15	3. Dönem: Kişilerarası Uyum (İyi çocuk eğilimi): Başkalarının onayını almak için kurallara uymak esastır.
II. Geleneksel Düzey	15-18	4. Dönem: Kanun ve Düzen: Otoriteye, sosyal kural ve kanunlara suçluluk ve dışlanma korkusundan dolayı, kendi iyiliği için uymak esastır.
	18-20	5. Dönem: Sosyal Anlaşma: İnsanlığın mutluluğu için gerekli ahlaki ilkeler yön verir.
III. Gelenek Ötesi Düzey	20-	6. Dönem: Evrensel Ahlaki İlkeler: Temelde insan hakları, eşitlik, demokrasi, özgürlük gibi evrensel değerler önemlidir.

Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2011). Lise tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi konusundaki görüşleri. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13(20), 117-124.

3.5. Türk Millî Eğitim Sistemi ve Değerler Eğitimi

Doğumla birlikte ailede başlayan eğitim, okulda devam etmektedir. Eğitimin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği ile ilgili pek çok araştırma mevcuttur. Eğitimin tanımı, amacı ve önemi üzerinde duran araştırmacılardan bazıları bu konuda şunları söylemişlerdir: En yaygın tanımıyla eğitim, kişiye istendik davranışlar kazandırma sürecidir (Sönmez, 2000, s. 2). Eğitim, insanların olabileceğinin en iyisi olması ve gerçekte içinde var olan potansiyel doğrultusunda kendini oluşturmaya yardımcı olma sürecidir (Dilmaç, 1999, s. 27). İnsan ancak eğitimle insandır (Kant, 2007). Aydın'a göre eğitim, bir toplumun sahip olduğu insanı yeniden inşa ederek geleceğini kontrol etme girişimidir (Aydın, 1994). Eğitimin amacı, beden ve ruhen sağlıklı, toplumu ileri götürebilecek, geliştirebilecek değişimleri de sağlayabilecek bireyler yetiştirmektir (Yeşilyaprak, 2005, s. 2). Varış'a göre eğitim; toplumun

varlığını ve gelişmesini sağlayacak şekilde değerler üreten, var olan değerleri koruyan, eski ve yeni değerleri yeniden yapılandıran bir kimlik taşıyıcıdır (Varış, 1998, s. 1).

Doğan (1997), toplumu oluşturan bireylerin millî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem veren bireyler olarak yetişmesi nitelikli bir eğitim ile mümkündür. Kuşkusuz bir ülkenin eğitim sistemi, o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine de yansımış olan değerlerle başlar. Bu değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler (s. 18). Değer eğitimi, şahsi ve sosyal öğrenmeleri yoluyla elde edilen kazanımları davranışa dönüştürme, insanın iç dünyasında bulunan iyi olma yeteneğini işleme ve hayat boyunca uygulama ve devam ettirme faaliyeti olarak ifade edilebilir (Karagöz, 2009, s. 45). “Değerler eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran imkânları başka bir deyişle insana özgü tüm etkinlikleri insancıl etkinliklerle amaçlarına uygun bir biçimde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır” (Dilmaç ve Ulusoy, 2014, s. 7). Öğrenciler toplumsal kurallara uymayı, tutum geliştirmeyi ve düşüncelerini çağın yeniliklerine uygun olarak şekillendirmeyi yenilikçi eğitim anlayışları sayesinde gerçekleştirirler (Koç, 2007, s. 7). İnsanlar doğumundan itibaren değer eğitimi ile iç içedir. Ancak okulda verilen değer bilinci, planlı ve programlı olursa daha etkili olabilir. Devletlerin eğitim politikalarının içinde vatandaşlarına değer kazandırma düşüncesi de mevcuttur. Örneğin ülkemizde, sosyoloji, psikoloji, vatandaşlık ve insan hakları, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerde öğrencilere, doğrudan değer ile ilgili bilgiler verilmektedir (Ulusoy, 2010, s.33).

Ülkemizde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yönetilmesi ve yönlendirilmesi devlet adına Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Türk Millî Eğitim faaliyetleri, hâlen yürürlükte olan 1739 sayılı Temel Kanun’a uygun olarak yürütülmektedir. Millî Eğitim Temel Kanunun genel amaçları incelendiğinde değerler eğitiminin üzerinde önemle durulduğu görülmektedir.

Millî Eğitim Sisteminin Genel Amaçları

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli, sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere; hür ve bilimsel

düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri ve davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayat hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 1973).

“Toplum içten içe değerlerini yitirmekte, yabancı değerlerle kendi değerleri arasında zikzaklar çizmektedir. Topluma zerk edilen politizasyon, bu gerçeği görmemizi zorlaştırmakta; sözde politik bilinçlenme ahlaki çöküntüyü perdelemektedir. Asıl tehlike, bu tür içten çürüme ve göynümedir” (Yaman, 2011, s. 83). Değer yargılarının gün geçtikçe zayıflaması hemen her milleti tedirgin etmiş, değerlerin korunması ve kazanılmasına yönelik ciddi adımlar atılmıştır. Ülkemizde de bu konu ile ilgili olarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından düzenlenen “On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası”nda; “Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı adı altında, değerler eğitimine yönelik önemli kararlar alınmıştır. “On Sekizinci Millî Eğitim Şûra”sında alınan kararlarda değerler eğitimine yer veren maddeler şunlardır:

- Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma 4 yılda bir güncellenmelidir.
- Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.
- Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer verilmelidir.
- Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim-öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.
- Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.

- İlköğretim ve ortaöğretim ders kitapları, Türkçemizi doğru kullanmaya katkı sağlayıcı olmalı; fen ve teknoloji, matematik vb. derslerde kullanılan terimler Türk Dil Kurumu ile iş birliği yapılarak yeniden düzenlenmelidir.
- Tüm ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında 26 Eylül tarihi “Türk Dili Bayramı” olarak kutlanmalı ve bu alanda yetişmiş Türk dili uzmanlarının katılacağı etkinlikler düzenlenmelidir.
- Anayasa’nın 24. maddesinin “Din kültürü ve ahlak eğitimi-öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.” hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır (TTKB, 2010).

“On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası”nda alınan bu kararlar doğrultusunda denilebilir ki eğitim-öğretim faaliyetleri ile bilişsel beceriler kazandırmanın yanı sıra, millî ve manevi değerlerinin farkında, kültürel mirasına sahip çıkan bireyler yetiştirmek de hedeflenmektedir. Bu bakımdan günlük yaşamının her alanında (işte, okulda, sokakta ve internet ortamında vs.), olumlu/olumsuz pek çok uyararla karşılaşan/karşılaşacak olan bireylere, değerler eğitiminin erken yaşlarda verilmesi önem arz etmektedir.

3.6. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı ve Değerler Eğitimi

Bir toplumu oluşturan fertler arasında, birlik ve beraberliği sağlayan temel unsur “millî dil” anlayışıdır. Ergin’e göre dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir vasıta, kendine has kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir antlaşma sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir (Ergin, 2005, s. 3). Temeli sese ve söze dayanan edebiyatın malzemesi de “dil”dir. Çetişli’ye göre edebiyat kavramının dilimizdeki ilk ve en yaygın kullanılan anlamlarının başında, “dille yapılan güzel sanat dalı” gelmektedir. Yani yazar ve şairin dili/kaleminden çıkan ve estetik değere sahip olan eserlere “edebiyat”, bu kişilerin icra ettikleri sanata ise “edebiyat sanatı” denir (Çetişli, 2006, s. 76).

Bir güzel sanat etkinliği olarak edebiyat; duyguları harekete geçirmek, estetik haz vermek gibi amaçları bulunsu da doğru ve faydalı olana yönlendirerek millî, manevi ve kültürel değerlerin kazanılmasına yardımcı olur. Safa (1970), edebiyat; insanlığı güzel ve faydalı olana yönlendiren, bireylerin hayal dünyasını zenginleştirerek estetik zevk ve anlayışlarının

gelişmesine katkıda bulunan, eğitici bir sanat etkinliğidir ve edebiyatın gayesi doğrudan doğruya güzel, dolayısıyla faydalı olmak olmaktadır (s. 53).

2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları bölümünde bireylerin edebiyatın doğasını, işlevini, toplum için önemini kavramaları; edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içerisinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları; Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevî, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları; dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları; metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri, okuma alışkanlığı kazanmaları; çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018, s. 12).

Kavcar'a göre de edebiyat eğitiminin temel işlevi insan kişiliğini değiştirmek ve geliştirmektir. Bu işlevine duyguları geliştirme, duyarlık kazandırma duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir. Çünkü insanoğlunun sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğrenmesinde edebiyat önemli bir görev üstlenir. Kişiyi, sıgılıktan, bencillikten ve onun doğurduğu yalnızlıktan kurtarır (Kavcar, 1999, s. 5).

Bilindiği üzere 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 28. maddesinin 6. fıkrasının (a) bendi hükmü gereğince haftalık ders saat sayısı 2 (iki) olan “Dil ve Anlatım” dersi ile haftalık ders saat sayısı 3 (üç) olan “Türk Edebiyatı” dersi birleştirilerek “Türk Dili ve Edebiyatı” adını almış ve haftalık ders saat sayısı 5 (beş) olmuştur. 19/01/2018’de en son şekli verilip yayımlanan “2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı” 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulanmaya başlanmıştır. “2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı” genel olarak değerlerin aktarımıyla iç içe ve bağlantılı bir şekilde hazırlanmış olup programın “Değerlerimiz” bölümünde; “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” on kök değer olarak belirlenmiştir. “Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (MEB, 2018, s. 6).

“2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı”nın “Öğretim Programlarının Perspektifi” bölümü incelendiğinde; eğitim sürecinin bireye bilgi, beceri, tutum, yetkinlik ve değerler kazandırmaya yönelik planlanmış olduğu görülmektedir. “Öğretim Programlarının Perspektifi” adlı bu bölümde, eğitim sistemimizin temel amacının değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır. Bu bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışlar arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz, millî ve manevi kaynaklardan damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir; bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturmaktadır. Güncellik içinde öğrenme-öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızîdir ve bu sebeple sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir (MEB, 2018, s. 5).

Eğitim-öğretimin vazgeçilmez bir parçası olan ders kitapları, değerlerin aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Şen’e göre ana dil öğretiminde okuma, dinleme, konuşma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu becerilerindeki başarı, büyük oranda ders kitaplarının kalitesi ile doğru orantılıdır. Ana dilin öğretilmesinde ve değerlerin aktarımında edebiyat ders kitaplarında yer alan metinler ön plana çıkmaktadır (Şen, 2008, s. 764). 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nın ders kitaplarına alınacak metinlerin taşınması gereken nitelikler bölümünde değerler eğitime yönelik şu maddeler yer almaktadır:

- Metinler, "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri"ne uygun olmalıdır.
- Metinlerde Türk milletinin bölünmez bütünlüğüne; millî, manevi, kültürel ve ahlaki değerlerine aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Metinlerde ayrıştırıcı, bölücü, siyasi ve ideolojik ifadeler yer verilmemelidir.
- Metinler, dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirecek özelliklere sahip olmalıdır.
- Metinler, öğrencilerin ruh dünyalarını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olmamalıdır.
- Seçilen metinler, öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirecek; bilgi, beceri, dil ve estetik zevk düzeylerini geliştirecek nitelikte olmalıdır.

- Türkçenin tarihî değişim ve gelişimini öğrencilerin daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla İslamiyet öncesi Türk edebiyatından seçilen metinlerin bir kısmı hem asıllarına uygun dil ve söyleyişle hem de günümüz Türkçesiyle verilmelidir.
- Türk dünyası edebiyatlarından örnek metinlere yer verilmelidir (MEB, 2018, s. 16).

3.7. Tiyatro Metinleri ve Değerler Eğitimi

“Tiyatro” kavramı sözlükte; “dram, komedi, vodvil vb. edebiyat türlerinin oynandığı yer; bu türleri izleyiciler önünde sahnede oynayan grup; oyun yazma sanatı; sahnelenmek için yazılmış oyunların tümü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005, s. 1986).

Sahnede, seyirci topluluğu önünde oynanan ve göstermeye bağlı bir tür olan tiyatronun temel işlevinin ne olduğuna dair uzmanlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Tiyatro, kimilerine göre halkı eğitmenin en etkili yoludur; kimilerine göre ise sanatsal bakış açısı kazandırarak bireylerin estetik ihtiyaçlarına cevap veren edebî bir türdür.

Kuyumcu’ya göre tiyatro, tüm sanat dallarını içinde barındırır. Başta resim, müzik, olmak üzere, pek çok alanda öğrencinin kendisini ifade etmesine olanak sağlar. Farklı alanlarda sorumluluk alan öğrenci, hem grubu oluşturan, hem de yönlendireni olarak gerçek anlamda demokratik bir çalışma ortamının parçası olur. Bu demokratik paylaşım ortamına fırsat vermesiyle tiyatro önemli bir eğitim aracı olma görevini üstlenir. Tiyatro, herhangi bir didaktizme kaçmadan, gençlerimize bu dünyayı ve insanları bütün karmaşasıyla sorunları ve çözümleriyle gösterme, bir çeşit “dünyayı okuma” fırsatı verir. Dünyayı okuyabilme yetisi kazandırır. Kendilerine bakma, kendi kendilerini yargılamalarına ve değerlendirmelerine yardım eder (Kuyumcu, 2010, s. 84).

Son yıllarda, “Tiyatro hayatın aynasıdır.” sözünden hareketle tiyatro metinlerinin eğiticilik işlevi üzerinde durulmakta ve değer aktarımındaki güçlü etkisine sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Esasen edebiyatımızda tiyatronun eğiticilik işlevine dair görüş ve düşüncelerin temeli ilk kez Tanzimat Dönemi’nde atılmıştır. Bu dönemin önemli tiyatro yazarı Namık Kemal, tiyatroyu “eğlencelerin en faydalısı” olarak tanımlar ve eserlerini halkı eğitmek için yazdığını söyler.

İnsan hayatı için değeri paha biçilmez olan değerleri yine insanlığın geleceği olan çocuklara aktarmak için çeşitli yollar denemek kaçınılmaz olmuştur. Oyunun hayatındaki kaçınılmaz yerini bildiğimiz çocuklarımıza hem eğlendirip hem de değerleri kazandırabileceğimiz en önemli araçların başında çocuk tiyatrosu gelmektedir. Tiyatronun bu büyümlü dünyası ile güzel zaman

geçiren çocuklara istendik davranışlar ve değerleri ilmek ilmek işleyebiliriz (Türkan ve Türkan, 2018, s. 53).

Tiyatronun değerlerin aktarılmasında son derece etkili olduğu düşüncesinden hareketle denilebilir ki “Türk Dili ve Edebiyatı” ders kitaplarında yer verilecek olan tiyatro metinleri; millî, manevî, kültürel değerlerin kazanılmasına yardımcı olabilecek metinlerden seçilmelidir. Şen (2008), ders kitabına alınacak metinlerin seçimi gelişigüzel yapılamaz / yapılmamalıdır. Öncelikle edebî eserler amacına uygun olarak titiz bir taramadan geçirilmeli, mümkün olduğunca edebî zevke, aktarılacak değerlere ve programda belirtilen amaçlara uygun özelliklere sahip metinler seçilmelidir. Ders kitabına alınacak metinler yazarları tarafından yazılacaksa yine kullanılacak kelimeler, oluşturulacak cümleler konuyla ilgili değerleri yansıtacak şekilde özenle seçilmelidir. Bu yazılarda değerlerin aktarımında önemli katkı sağlayan atasözü ve deyimlerimizin kullanımına da öncelik verilmelidir (777).

BÖLÜM 4

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin nasıl toplandığı ve nasıl analiz edildiği üzerinde durulmuştur.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Karasar, tarama modelini geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı olarak tanımlamıştır. Bu modelde, ilgilenilen konu, birim ve duruma ait değişkenler, ayrı ayrı betimlenmeye çalışılır (Karasar, 2000, s. 80).

4.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini, 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı esas alınarak hazırlanan Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları oluşturmaktadır.

Çalışmanın örneklemini; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri oluşturmaktadır.

4.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın dokümanını, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 (78), 18.04.2019 (8) tarihli ve sayılı kurul kararları ile 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş 9, 10, 11 ve 12. sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri oluşturmaktadır.

4.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik çözümlemesi kullanılmıştır. İlk olarak, “Değerler Listesi’nden hareketle; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan 15 tiyatro metni okunmuş ve içerik çözümlemesi yöntemi ile metinlerdeki değerler tespit edilmiştir. Daha sonra değerlerle ilgili iletilere, metinlerde hangi amaçla ve ne sıklıkla yer verildiği konusunda yorumlar yapılmış ve ulaşılan sonuçlar tablolastırılmıştır.

BÖLÜM 5

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 (78), 18.04.2019 (8) tarihli ve sayılı kurul kararları ile 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiş 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan “Ocak (O-9), Buzlar Çözülmeden (BÇ), Fatih (F), Hastalık Hastası (HH), Karagöz Çevre Canavarı (KÇC), Ocak (O-10), Orta Oyunu-Çeşme (OOÇ), Kibarlık Budalası (KB), IV. Murat (IV. M), Münevver’in Hasbıhali (MH), Bir Adam Yaratmak (BAY), Jan Dark (JD), Fehim Paşa Konağı (FPK), Hürrem Sultan (HS), Keşanlı Ali Destanı (KAD)” adlı 15 tiyatro metninin değerler eğitimi açısından incelenmesi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tiyatro metinlerinin içerik çözümlemesi yapılırken; “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi”nden yararlanılmıştır.

Tablo 6

Değerler Listesi

1. Adalet
2. Aile Birliği
3. Alçakgönüllülük (Tevazu)
4. Azimli ve Kararlı Olma
5. Barışçıl Olma

6. Başarılı Olma
7. Bencil Olmama
8. Bilgiye Önem Verme
9. Cesaret ve Öz Güven
10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma
11. Çevre Bilincine Sahip Olma
12. Çözüm Üretme-Problem Çözme
13. Dinî Değerler
14. Dostluk
15. Duyarlı Olma
16. Dürüstlük ve Doğruluk
17. Eşitlik
18. Fedakârlık
19. Hâl Hatır Sorma
20. Hediyeleşme
21. İyilik-Yardımlaşma
22. İyimserlik
23. Kaba Olmama
24. Kibirli Olmama
25. Liderlik
26. Liyakat
27. Merhametli Olma
28. Millî ve Manevi Değerler
29. Misafirperverlik
30. Nasihat
31. Nezaket (Kibarlık)
32. Özür Dileme
33. Sabırlı Olma
34. Saygı ve Hoşgörü
35. Selamlaşma
36. Sevgi
37. Sorumluluk
38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)
39. Takdir ve Tebrik Etme
40. Tedbirli ve Planlı Olma

41. Teşekkür Etme
42. Utanma (Mahcubiyet)
43. Vefa ve Sadakat
44. Vicdanlı Olma

“Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi”

5.1. Adalet

“Adalet” kavramı Türkçe Sözlük’te, “yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, hak ve hukuka uygunluk ve herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 18). Hökelekli’ye göre “adalet” bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olmak, eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. gibi nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmadır (Hökelekli, 2008, s. 132). Değerler hiyerarşisinin zirvesinde Allah, hakikat, şefkat, adalet, iyilik, toplum, ruh, haz, madde bulunabileceğini söyleyen Ülken; değerlerin karşılaştırılmasında hakikat, adalet ve fayda olmak üzere üç ölçü olduğunu, değerlerin zirvesini adaletin teşkil ettiğini ve “adalet” değerinin üstün bir değer olduğunu belirtir (Ülken, 2016, s. 366). Nitekim adaletin olmadığı yerde haksızlıklar ve zulümler artacak, iyiler kötüler tarafından ezilecektir.

“Jan Dark” adlı metinde, suçsuz olduğu hâlde Jan’ın yakılarak öldürülmesi adalet değerine uygun davranılmadığını göstermektedir. Bu bölüm metinde şu şekilde yer almaktadır:

İngilizler tarafından Jan’ın yakalanması emredilir ve yakalayana ödül vaat edilir. Jan yakalanır ve hapisaneye atılır. Cadılık ve büyücülükle suçlanarak engizisyon tarafından yargılanır. Mahkemede zincirlere vurularak getirilen Jan, kendisini düzgün biçimde savunamaz. Sonunda pes eden ve kiliseye boyun eğen Jan, duyduğu sesleri ve gördüğü azizeleri inkar eder. Kilise tarafından yakılarak öldürülür. (JD, s. 235)

Aynı metnin sonunda, Jan Dark’ın suçsuz olduğu anlaşılır ve adalet geç de olsa yerini bulur.

“Jan’ın yakılmasından yirmi beş yıl sonrasında davası yeniden ele alınır ve hakkındaki tüm suçlamalar düşürülür.” (JD, s. 236)

“Keşanlı Ali Destanı” adlı metinde, suçsuzluğunu ispat edemeyen Ali’nin hapse girmesi hukuki açıdan adaletsizliğe işaret etmektedir.

“Zilha'nın kötü işlerle uğraşan amcası öldürülür ve suç Ali'nin üzerine atılır. Ali, suçsuzluğunu ispat edemez.” (KAD, s. 211)

“Buzlar Çözülmeden” adlı metinde, Kaymakam’a tuzak kuranların yakalanması ile adalet yerini bulmuştur.

“Bir ay sonra buzlar çözülünce gerçek Kaymakam Vekili ile Jandarma Komutanı gelir. Bu sırada Yılanoğlu ile tuzağı kuranlar yakalanır.” (BÇ, s. 172)

Özellikle devlet yöneticilerinin adaletli olması toplum huzuru ve güvenliği açısından son derece önemlidir. “Hürrem Sultan” adlı metinde, Şehzade Mustafa’nın haksız yere öldürülmesini şair Yahya her fırsatta dile getirmiştir. Bunun üzerine Rüstem, Yahya’yı yakalatır ve Kanuni’nin huzuruna çıkartır. Kanuni Sultan Süleyman, şairin sözlerini haklı bularak serbest bırakılmasını emreder. Kanuni’nin bu kararı adalet değerine uygun bulunmuştur. Bu durum metinde şu şekildedir:

Rüstem: Efendimiz, pek büyük saygısızlık eder, pek büyük küfür de bulunur.

Kanuni (Acı bir sesle) : Öyledir şair taifesi hep öyledir. Küçük kelimelerden hoşlanmazlar... (Baticı bir eğlenceyle) Tahtımın etrafında senin gibi uyanık, senin gibi müdebbir vezirler ne kadar lazımsa, tabamla benim aramda da böyle sözünü sakınmaz uyanık kafalı insanlara ihtiyacım vardır. Bırakalım bu adamlar yazsınlar... Onlar yazsınlar, sonra biz onların yazdıklarını alıp okuyalım... Bakalım yaptıklarımız dışarıdan iyi mi görünür, kötü mü?

Kanuni: Serbest bırakın onu. (Yahya'yı serbest bırakırlar.) Ötekileri de... (HS, s. 208)

İnceleme sonucunda adalet değerinin en fazla 11. sınıf ders kitabında “Jan Dark” adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca “Keşanlı Ali Destanı”, “Hürrem Sultan” ve “Buzlar Çözülmeden” adlı oyunlarda da adalet değeri belirlenmiştir.

5.2. Aile Birliği

“Aile” kavramı sözlükte, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s. 45).

Aile, “iyi günde, kötü günde” zorluklara birlikte göğüs germek demektir. 9 ve 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan “Ocak” adlı tiyatro metninin farklı bölümlerinde aile birliği değerinin önemine vurgu yapan şu ifadeler tespit edilmiştir:

“Bir otomobil tamircisi olan Tarık ve karısı Safiye’nin amacı, tüm sorunlara rağmen aileyi bir arada tutmaktır.” (9-O, s. 178)

“Safiye ise Ocak’ın dağılmaması, ailenin bir arada kalabilmesi için çatışmaları gidermeye, ilişkileri yumuşatmaya çalışır.” (9-O, s. 179)

“Ailenin eski düzeni yeniden kurulur; zengin olmamışlardır ama yine de bir aradadırlar.” (9-O, s. 181)

“Ekonomik durumunu düzeltme olanağından yoksun, toplumsal güvensizlik ve yoksulluk içinde olan aile, her şeye rağmen ocağını tıttırmeyi başarmıştır. Tüm sorunlara rağmen Ocağın dağılmaması, güçlülere birlikte göğüs germek en iyi çözümdür.” (9-O, s. 181)

“Ailenin dağılmasından korkan anne (Safiye) ise kocasının çare arama çabalarına destek vermekte, sabırla işlerin yoluna girmesini beklemektedir.” (10-O, s. 228)

“Sofraya bir tabak daha konacak, Sevda yeniden ailenin üyesi olacaktır. Evin kızının kolları sıvayıp o günün akşam yemeğini yapmak üzere mutfağa geçmesiyle yaşanan olumsuzluk tatlıya bağlanmış, aile yeniden toparlanmış olur.” (10-O, s. 231)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinde, Kavuklu ile Zenne’nin barıştıktan sonra el ele verip evlerine gitmeleri aile birliği değerine uygun düşmektedir.

“Pişekar: Gel! (Kavuklu ile eşi Zenne el ele verir, her ikisi de kedi miyavlaması gibi ağlamaya başlarlar.) Haydi bakalım, artık evinize gidiniz. (Zenne ile Kavuklu, yeni dünyaya girer, Pişekar gider.)” (OOÇ, s. 225)

İnceleme sonucunda aile birliği değeri en fazla 9 ve 10. sınıf ders kitaplarında yer alan “Ocak” adlı metinlerde tespit edilmiştir. Ayrıca 10. sınıf ders kitabında yer alan “Orta Oyunu Çeşme” adlı metinde de aile birliği değeri işlenmiştir.

5.3. Alçakgönüllülük (Tevazu)

“Tevazu” ile eş anlamda kullanılan “alçakgönüllülük” kavramını Tangney, “bir kişinin kendisi ile ilgili mütevazı görüşlere ve övünmekten uzak bir kişiliğe sahip olması” şeklinde

tanımlanmaktadır (Tangney, 2000, s. 71). Kendini üstün görmemek olarak da tanımlayabileceğimiz tevazu, kişiyi yücelten bir erdemdir.

Kişinin özü iyiye bu durum davranışlarına yansiyacaktır. Alçakgönüllü insanlar, makam ve mevkileri ne olursa olsun büyüklenmez, insana insan olduğu için değer verir. “Buzlar Çözülmeden” adlı metinde, Deli Çavuş’un kendisini öven sözlerine karşılık Kaymakam’ın verdiği cevap, alçakgönüllülük bağlamında değerlendirilmiştir.

“Deli Çavuş: Sen kaymakam değil, paşasın bre kardeş. Sana paşam diyeceğim bundan sonra. Daha aşağısını söylemem.

Kaymakam: Böyle değil de yürekten söylüyorsan yine vazgeç, insan denen yaratık böyle böyle şımarır. Gün gelir ki paşalığı az görür. O zaman ne yaparsın?” (BÇ, s. 171)

“Fatih” adlı metinde hocası Akşemsettin, Sultan Mehmet’e alçakgönüllü olmasını nasihat eder.

Akşemsettin: Düşmanla boğazlaşmak için karşılaşırken bir şey var öncelikle hatırlanması gereken: Sana kendini alt etmeyi de öğretememişse boşa gitmiş sayılır düşmanına üstün gelmen. Ruhu derinleştirip genişletmelidir zafer. Umutları en uzağa iletmelidir zafer. Yalnız kazananları değil, kaybedenleri de içerden aydınlatarak yüceltmelidir zafer. (F, s. 166)

Fatih Sultan Mehmet de: “Ne alçalırım ne de alçaltırım ben.” diyerek zaferi kazansa bile düşmanlarına karşı alçakgönüllü davranacağını söylemiştir.

“Mehmet: Ben Bizans’ı düşüreceğim ama hasmım da nasibini almalı zaferimden. Her kim imparatorla karşılaşır kıyasıya vuruşsun onunla ama kimse tutsak almasın onu, kimse tutsaklığı tattırmayın hasmıma. Ne alçalırım ne de alçaltırım ben.” (F, s. 166)

“Fatih” metninin başka bir bölümünde ise Sultan Mehmet’ten gönlünü herkese açık tutan, tevazu sahibi bir lider olarak bahsedilmiştir.

“Koro: Sen nice putları kıransın sultan.

Bunalmışları kurtaransın sultan.

Gönlünü herkese açık tutarak

Tüm gönüllere taht kuransın sultan.” (F, s. 167)

“Hürrem Sultan” oyununda şair Yahya, Şehzade Mustafa’nın elini öpmek istemiştir. Bunun üzerine şehzade elini çekerek tevazu göstermiştir. Oyunda alçakgönüllülük değerinin tespit edildiği bölümler şöyledir:

“Yahya: (Eğilip şehzadenin elini öpmek ister, şehzade çeker.)

Mustafa (Elini çekerken.): Estağfurullah. Aramızda teşrifat gerekirse, üstadın elinden çorabı öpmek gerekir. Teşrifat istemezsen (Yahya’yı bağrına basarak) seni dostum olarak kucaklarım.” (HS, s. 205)

Mustafa: Umarım ki uzun müddet misafirim olarak kalırsınız.

Yahya (Yüzünde belirsiz bir gölge belirir.): Siz kovuncaya kadar.

Mustafa: Koymak mı? O nasıl söz? Bir gün şu Konak, ben unutursam bile, Şair Yahya’yı konakladığı için saygı ile anılacaktır. Yalnız merak ederiz; sizi buralara, bizi görmeye sadece bir dostluk alakası mı cezp eder? (HS, s. 206)

Yapılan incelemede alçakgönüllülük (tevazu) değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında İstanbul’un fethinin anlatıldığı “Fatih” adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra “Hürrem Sultan” ve “Buzlar Çözülmeden” adlı metinlerde de alçakgönüllülük değeri belirlenmiştir.

5.4. Azimli ve Kararlı Olma

“Azimli” sözcüğü, “azmi olan, kararında, tutumunda direnen, kararlı” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, s. 168). Kararlı olmayı da içine alan azimli olma, şartlar nasıl olursa olsun imkan dahilinde mücadeleyi elden bırakmamanın önemini gösteren önemli bir değerdir.

Tarihe yön veren başarılı insanların hayat hikâyelerine bakıldığında bunun arkasında azim ve kararlılık olduğu söylenebilir. “Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, İstanbul’u almakta kararlı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Mehmet: Doğuya doğru sefere çıksam Bizans’ı arkamda duyarım; batıya yönelmeye kalsam yine arkamdadır Bizans. Bu sürekli pusuya son verip gelişme yolunu açmalıyız.” (F, s. 163)

Aynı metinde Sultan Mehmet, Bizans’ın gönderdiği elçilere İstanbul’u fethetmekte kararlı olduğunu bildirmiştir. Bu bölüm şöyledir:

“...Macaristan, Osmanlı'ya bir elçi göndererek kuşatmayı kaldırmasını, aksi takdirde barış ortamının bozulacağını söyler. Fatih, kararlı olduğunu bunlara da bildirir.” (F, s. 166)

“Fatih” metninin başka bir bölümünde Sultan Mehmet: “Bu zafer, mutlak kazanılması gereken bu zafer...” diyerek İstanbul’u almakta kararlı olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.

“Mehmet: Atalarımın torunlarımın bakışları benim üstümde şu an. Bu zafer, mutlak kazanılması gereken bu zafer hem geçmişini aydınlatacak ulusumun hem geleceğini... Kutlu olsun!” (F, s. 166)

“Bir Adam Yaratmak” adlı metinde, dostlarından gördüğü vefasızlık karşısında derin bir üzüntü duyan Husrev, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmaya karardır.

Mansur (Husrev kadar ezgin.): Husrev! Seni böyle gördükçe parça parça oluyorum. Ne yapabilirim senin için?

Husrev (Gözleri paravanın arkasında.): Elinden gelirse beni bu insanlardan kurtar. (Mansur da paravana bakar. Paravandan sade bir kılıkla Zeynep çıkar. Bir adım atıp durur. Azimli bir hâli vardır.) (...) (Husrev, hastalanır ve hastaneye yatırılır.) (BAY, s. 224)

“Jan Dark” metninde 15. yüzyılda sıradan, inançlı bir köylü kızı olan Jan, kendisine Tanrı tarafından Fransa’yı kurtarması için birtakım sesler ve hayaller iletildiğine inanmaktadır. Jan duyduğu bu sesleri ve gördüğü hayalleri kendi hayatı için bir emir kabul eder. Fransa’yı kurtarmak ve krala taç giydirmek için köyünü terk eder. Bu konudaki azim ve kararlılığı metinde şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Azmi ve kararlılığı ile veliahtı kendisine at, zırh ve asker vermesi için ikna eder, işgal altındaki Orleans’ı (Orlans) İngilizlerden kurtarmaya çalışır.” (JD, s. 203)

“Hürrem Sultan” metninde Şehzade Mustafa, babası Kanuni Sultan Süleyman ile görüşmeye gitmekte karardır.

“Yahya: Gideceksiniz demek?”

Mustafa (Bir sır verir gibi.): Biz onunla birbirimize benzeriz Yahya. Benim ıstırabını gör, onunkini düşün. (Kararla) Gitmeliyim Yahya, gitmeliyim... Onunla yüz yüze gelmeli, konuşmalıyım. Gerekirse bu başı bu yolda vermeliyim.” (HS, s. 207)

İnceleme sonucunda azimli ve kararlı olma değerin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Fatih” adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca “Bir Adam Yaratmak”, “Jan Dark” ve “Hürrem Sultan” adlı metinlerde de azimli ve kararlı olma değeri işaret eden ifadeler belirlenmiştir.

5.5. Barışçıl Olma

“Barış” kavramı, “barışma işi; savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar; böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç; uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” gibi farklı şekillerde açıklanmaktadır (TDK, s. 205). Barışçıl olma değeri ile ulaşılmak istenen; savaş karşıtı nesiller yetiştirmek, herkesin barış içinde yaşadığı huzurlu ve güvenli bir ortam oluşturmaktır. Evrensel açıdan barış, toplumlar tarafından istenen ve özlenen bir değer olsa da savaşlardan sonra yapılan barış anlaşmalarına tam manasıyla uyulmamış ve ne yazık ki dünya genelinde hala kalıcı bir barış ortamı sağlanamamıştır.

Fatih” metninde Osmanlı Devleti, İstanbul’un kapılarının savaş gerek kalmaksızın Türklere açılmasını isteyerek barıştan yana olduğunu göstermiştir. Bu bölüm aşağıdaki gibidir:

“Osmanlı, hazırlıkları bitirdikten sonra İstanbul’u kuşatır ancak kan dökülmesini istemediği için bir elçi göndererek Bizans’tan İstanbul’un kapılarını Türklere açmasını ister.” (F, s.166)

“Fatih” metninin başka bir bölümünde ise Bizans, kaybetmekten çekindiği için Osmanlı Devleti’ne elçiler göndererek barış teklifleri sunar.

“Bizans, olaklardan korkarak padişaha tekrar bir elçi gönderip barışın devam etmesini ister fakat bir sonuç alamaz.” (F, s.166)

“...Macaristan, Osmanlı’ya bir elçi göndererek kuşatmayı kaldırmasını, aksi takdirde barış ortamının bozulacağını söyler.” (F, s.166)

“Fatih” metninin son bölümünde Sultan Mehmet, birlik ve barış içerisinde yaşamının önemini şu sözlerle vurgulamıştır:

“Mehmet: Herkes düzen ve güzellik içre yaşasın!” (F, s. 167)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinde Pişekar, Kavuklu’yu eşiyle barıştırmak istemiştir. Kavuklu ile Zenne barıştan yana bir tavır takınarak aralarındaki kavgaya son vermişlerdir.

Pişekar: Kızım, ne de olsa, mademki senin erkeğin, hazır gelmişken sizleri barıştırayım. Hem ben, onu fena huylarına tövbe ettiririm.

Zenne: Siz bilirsiniz.

Pişekar (Kavuklu’yu çağırır.): Ali Efendi! Ali Efendi! Bak, senin ailen geldi. Senden birçok şikâyet ediyor. Zavallı kadıncağıza yapmadığını, bırakmamışsın.

Kavuklu: Haşa, İsmail Efendi. Emin ol, kabahat yalnız bende değil. Ben bir daha fena bir şey yapmamaya söz veriyorum. Gel bizi barıştır. (OOÇ, s. 225)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, Ali’nin barıştan yana olduğu belirtilmiştir.

“Ali, Zilha’yla barışmanın yollarını arar.” (KAD, s. 213)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunun sonunda Yusuf’un söylediği sözler, barış değerine uygun düşmektedir.

Yusuf: Sıkıldım ben bu kabadayılık oyunundan. Hiç kimse sevda şarkısı söyleniyor. Ela gözden, güzel yüzden, çiçekten, böcekten söz eden yok. Yalnız çılglık atıyoruz. As, kes, vur, kır, döv, yak, yık, saldır, öldür! Ee bu böyle giderse, mutluluğu uğrunda silaha sarıldığımız halktan geride tek canlı kalmayacak. (FPK, s. 201)

Yapılan inceleme sonucunda barışçıl olma değeri en fazla 9. sınıf ders kitabında yer alan “Fatih” adlı metinde işlenmiştir. Bunun yanı sıra “Orta Oyunu Çeşme”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de barışçıl olma değeri tespit edilmiştir.

5.6. Başarılı Olma

“Başarı” kavramı Türkçe Sözlük’te, “başarma işi, bir işte elde edilen sonuç, muvaffakiyet” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 214). Eğitim ile bireylerin istendik davranışlar sergileyerek başarılı olmaları amaçlanmaktadır. Başarılı olmanın ilk ve temel şartı bir hedef belirlemektir. Belirlenen hedefler doğrultusunda azim ve kararlılıkla, planlı ve disiplinli bir şekilde çalışmak ise başarının anahtarıdır. Tüm bunların yanı sıra hayatta başarı kadar başarısızlık da yaşanması muhtemeldir. Bu durumda önemli olan hatalardan ders çıkartabilmek, mücadeleyi elden bırakmamak ve başaracağına olan inancını asla kaybetmemektir.

“Fatih” adlı metinde Akşemsettin, Sultan Mehmet’e “zaferden zafere koşmasını” nasihat eder. Akşemsettin’in sözleri başarılı olma değerinin önemine işaret etmektedir.

“Edirne Sarayı'nda Fatih'in kılıç kuşanma merasimi ile başlayan oyunda Akşemsettin, Fatih'e kılıç kuşatırken ülkesinin genişletilmesini, babası Murat'ın yolundan gitmesini, zaferden zafere koşmasını söyleyerek hiçbir zaman haktan ayrılmaması gerektiğini öğütler.” (F, s. 162)

Yine “Fatih” adlı oyunda, zaferi Osmanlı Devleti’nin kazandığını açıklayan bölümler başarı değeri ile ilişkilendirilmiştir.

“Osmanlı kimsenin düşünemeyeceği son hamleyi yapar: gemileri karadan yürütmek. Bu hamle Osmanlının zaferiyle sonuçlanır.” (F, s. 166)

“Zafer Marşı ile bir yandan Türkler öbür yandan da Bizantina’yla birlikte Bizanslılar girer. Mehmet, paşalarla görünerek bir yükseltide yer alır.” (F, s. 167)

“Fatih” oyununun sonunda, İstanbul’un fethi ile yeni bir çağ açan Sultan Mehmet, bu başarısını insanlığa şu sözlerle duyurmuştur:

“Mehmet: Bizans kurtarılmıştır. Bundan böyle herkes özgür olacak düşüncesinde, özgür olacak inancında herkes! (...) Açılan çağ kutlu olsun insanlığa!” (F, s. 167)

İncelenen metinlerden “Hastalık Hastası”nda “mesleki başarının” önemini üzerinde durulmuştur.

“Hastalık Hastası Argan, tedavisini daha ucuza getirebilmek için, mesleğinde çok başarılı olduğunu zannettiği genç bir doktorla kızını evlendirmek ister.” (HH, s. 183)

“Jan Dark” metninde Jan, Fransa’yı kurtarmak ve krala taç giydirmek için köyünü terk eder. Bu konudaki azim ve kararlılığı ile hedefine ulaşır ve Chinon’a gidebilmek için istediği izni almayı başarır.

“Robert: Bu efendiyle üç arkadaşının himayesi altında Chinon’a gitmeni emrediyorum. (...) Kızı Chinon’a göndereceğim. Kendisini benim yolladığımı söyleyebilir. Ötesine karışmam. Benden bu kadar. (...)”

Jan (başarısına çılgınca sevinerek): Haydi gel, Küçük Pol. (Dışarı fırlar.)” (JD, s. 235)

“Hürrem Sultan” adlı metninde, Kanuni Sultan Süleyman’ın Macaristan seferinden zaferle dönmesi başarı değerine uygundur.

“Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan seferinden zaferle dönmüştür. Halk onu coşku ile karşılayıp zaferi kutlar.” (HS, s. 205)

“Keşanlı Ali Destanı”nda muhtarlık seçimlerini Ali’nin kazandığını açıklayan bölüm, başarılı olma değeri kapsamında değerlendirilmiştir.

“Ali seçimleri kazanır. Mahallede kısa sürede çok şey değiştirir. Ali, mahalleye yeni kurallar getirir.” (KAD, s. 213)

Yapılan incelemede başarılı olma değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Fatih” adlı metinde yer aldığı görülmüştür. “Hastalık Hastası”, “Jan Dark”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Hürrem Sultan” adlı oyunlarda da başarılı olma değeri üzerinde durulmuştur.

5.7. Bencil Olmama

“Bencil” kelimesi sözlükte, “yalnız kendini düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan, hodbin, hodkâm, egoist” gibi farklı kavramlarla açıklanmıştır (TDK, s. 242). Son yıllarda etrafındaki insanlara ve olaylara karşı umursamaz, yalnızca kendi çıkarlarını düşünen, bencil insanların sayısı hızla artmakta ve bencillik, toplum geneline yayılan bir hastalığa dönüşmektedir. Bunun sonucunda; iyilik, yardımlaşma, hoşgörü, saygı vb. gibi hayatı kolaylaştıran ve insan ilişkilerini düzenleyen pek çok değer teker teker yok olup gitmektedir.

“Hastalık Hastası” adlı oyunda Argan, kızı Angeique’yi kendi menfaati için bir doktorla evlendirmek ister. Argan’ın bu düşüncesi “bencillik” olarak değerlendirilmiştir.

“Hastalık Hastası Argan, tedavisini daha ucuza getirebilmek için, mesleğinde çok başarılı olduğunu zannettiği genç bir doktorla kızını evlendirmek ister.” (HH, s. 183)

Argan: Benim amacım şu: Ben hasta, sakat bir adam olduğum için kendime bir doktor damat bulup hekimlerle hısım akraba olarak, hastalığıma karşı bilimin yardımını sağlamak; vücuduma gereken ilaçların kaynaklarını evimin içinde bulundurmak; böylece de istediğim kadar muayene olup reçete yazdırabilmek istiyorum. (HH, s. 184)

“Argan: Ben kendim için onu doktora veriyorum; helal süt emmiş bir kız, babasının sağlığına yarayacak bir kocaya sevine sevine varır.” (HH, s. 185)

Yine aynı metinde, Argan'ın çevresindeki insanların bencil ve ikiyüzlü olduklarından bahsedilmiştir.

“Argan; Bencil, acımasız, çıkarıcı, iki yüzlü insanlar tarafından kuşatılmıştır.”
(HH, s. 185)

İnceleme sonucunda bencil olmama değeri yalnızca 9. sınıf ders kitabında yer alan “Hastalık Hastası” adlı metinde tespit edilmiştir.

5.8. Bilgiye Önem Verme

“Bilgi” kelimesi sözlükte, “insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, bili, malumat; öğrenme, araştırma veya gözlem yoluyla elde edilen gerçek, malumat, vukuf; insan zekasının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü, malumat, vukuf; genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı temel düşünceler; bilim; kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 267). Bir toplum ancak düşünen, sorgulayan, araştıran bireyler var olduğu sürece yükselip gelişecektir. Günümüzde hızla gelişen teknoloji sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşsa da başta sosyal iletişim ağları olmak üzere olumlu/olumsuz, faydalı/faydasız pek çok bilgi ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda doğru ve faydalı bilgiye ulaşmanın önemi de artmaktadır.

Yapılan incelemede bilgiye önem verme değerinin yalnızca 10. sınıf ders kitabında yer alan “Kibarlık Budalası” adlı metinde işlendiği görülmüştür. Mösyö Jourdain kibar olmayı biraz abartsa da bilgili olmayı önemseyen ve yeni bilgiler öğrenmek için çabalayan bir tiptir. Oyunda bilgiye önem verme değerinin vurgulandığı bölümler şu şekildedir:

“Zengin bir adam olan Mösyö Jourdain, kibarlığı öğrenip soylular sınıfına girebilmek için müzik, dans ve kılıç dersleri almaktadır.” (KB, s. 234)

Mösyö Jourdain, kibar bir insan olma yolunda müzik, dans ve kılıç derslerinden sonra kendisine bir de felsefe hocası tutar. Mösyö Jourdain dans hocasından, Dorimene adında bir markizi evine davet ettiğini, kibar bir insan olarak bu kadını nasıl selamlaması gerektiğini kendisine öğretmesini ister. Dans hocası, Mösyö Jourdain’e reverans yapmayı öğretir. Kılıç hocası gelir, Mösyö Jourdain’e bir eskrim kılıcı verir, kılıç kullanmanın inceliklerini öğretmeye başlar. (KB, s. 234)

“Mösyö Jourdain: Uygun biri çıkınca kızımı evlendireceğim elbette. Ama aynı zamanda güzel şeyler öğrenmeye de kafa yormak istiyorum.” (KB, s. 235)

“Mösyö Jourdain: Ne olmuş yani! Aklım olsun, kültürlü insanların arasında meselelere dair fikir yürütebileyim istiyorum.” (KB, s. 235)

“Mösyö Jourdain: Neden olmasın? Keşke herkesin önünde kızcık sopası yesem de lisede neler öğreniliyorsa ben de öğrensem!” (KB, s. 236)

“Madam Jourdain: Nesir mi?

“Mösyö Jourdain: Evet, nesir. Nesir olan şeyler nazım değildir; nazım olmayan şeyler de nesir değildir. Yaa! İşte eğitim diye buna derler.” (KB, s. 236)

5.9. Cesaret ve Öz Güven

“Cesaret” sözcüğü, “güç veya tehlikeli bir işe girerken kişinin kendinde bulduğu güven; yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz pekliği; cüret; atılganlık” gibi farklı şekillerde tanımlanmaktadır (TDK, s. 361). “Öz güven” ise “insanın kendine güvenme duygusu” olarak ifade edilmiştir (TDK, s. 1557).

Cesaretli ve öz güveni yüksek kişiler; kendilerini kolay ifade edebilen, zorluklar karşısında hemen pes etmeyen, kararlı bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte cesaret ve öz güven düzeyi, kişiden kişiye değişkenlik gösterebilmektedir. Kişinin öz güven düzeyi yükseldikçe bir şeyi başarabileceğine olan inancı da artmaktadır. Bu açıdan hem aileler hem eğitimciler; cesaret kırıcı söz ve davranışlardan kaçınmalı, düşünce özgürlüğünün olduğu, yapıcı eleştirilerin yapıldığı ortamlar oluşturarak bireylerin cesaret ve öz güven değerini kazanmalarına yardımcı olmalıdırlar.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Kaymakam, cesaret ve öz güven sahibi bir karakterdir. Onun bu özelliği Hatice tarafından şu sözlerle vurgulanmıştır:

“Hatice: Onun gibi yiğit adam, onun gibi fukara babası görmedik, varsın, birazcık deli olsun. Zaten hangimiz birazcık deli değiliz.” (BÇ, s. 171)

“Fatih” oyununda Akşemsettin, İstanbul’un fethi sırasında Sultan Mehmet’i ve askerleri cesaretlendirmek amacıyla şu sözleri söylemiştir:

“Akşemsettin (Mehmet’e):

Haydi zaferin altın elleriyle yaz!

Kartal bir kez kanatlandı mı

Serçeler havalanmayı göze alamaz

Akşemsettin (Mehmet'e ve bütün askerlere):

Ey Tanrı ordusu, kalk, atlan

Zaferin ışıklı elleriyle yaz!

Tanrı buyruğuyla davrananları

Dünyada hiçbir güç duramaz.” (F, s. 163)

Aynı metinde Sultan Mehmet kendine olan güvenini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Mehmet: Ok da ben, yay da ben; yayı geren de ben...” (F, s. 163)

“IV Murat” adlı oyunda, Sultan Murat’ın sözleri cesur bir lider olduğunu göstermektedir.

*“Sultan Murat (Kendi kendine.): Göklerde sonsuz büyüyen yumruk... Ne tuhaf!
Halktan biri de ‘Demir yumruklu biri gerek bize.’ diyordu.” (IV. M, s. 227)*

“Münevver’in Hasbıhali” adlı oyunda Münevver, Mükerrerem Bey’in kendisine evlilik teklif etmek için mektup yazmasını büyük bir cesaret olarak görür. Münevver’e göre bu durum bir bakıma haddi aşmaktır.

*“Münevver: Kabahatiniz ne mi imiş? Doğrusu ya bu suali sormağa da yüz ister.
Bana yazmak cüretinde bulunduğunuz bu mektup... Bu kara yüzlü, kaba sözlü
mektup elimde dururken bu suali sormak, ne cesaret...” (MH, s. 217)*

“Keşanlı Ali Destanı”nda Ali, halkın gözünde cesur ve yiğit bir kahramandır. Onu sevenler tarafından bu durum sık sık dile getirilmiştir.

“Derviş: Böyle bir kabadayı kaç asırda bir yetişir, söyleyin arkadaşlar.

Koro: Yetişmez...

*Derviş: Sinekli’yi Çamur İhsan mikrobundan Teke mi Çakal mı kurtardı? Yoksa
Keşanlı Ali mi?*

Koro: Ali kurtardı.” (KAD, s. 212)

“Koro: Of, off...

Sinekli 'de durulmuyor yastan

Sağından vuruldun, soluna yaslan

Hey Ali, koç Ali, babamız Ali

Analar doğurmaz böyle bir aslan

Beyler tuzağından kurtulamadı

Lüveri çalındı toplayamadı

Zilha 'yı doyarak koklayamadı

Namertçe vuruldu koç yiğit Ali.” (KAD, s. 216)

“Keşanlı Ali Destanı” adlı metinde tespit edilen aşağıdaki ifadeler, cesaret ve öz güven değerine uygun düşmektedir.

“Ali: Ben bu dünyaya bir kerem gelmişim arkadaşım. Altı mikrobun canını daha cehenneme göndermede gidersem, emdiğim helal süt haram olmaz mı? (...) İşte herkesler burada. Benim şahsım, namusum hakkında itirazı olan varsa buyursun çıksın.” (KAD, s. 212)

“Ali: Maalesef mümkünsüz Zilha. Kaderim beni çağırıyor. (Mehabetle kalkar.) İnsanlar ölür, destanlar kalır. Ben gidiyorum.

Zilha: Gitme Ali, dur Ali...

Ali: (Kapının önüne çıkar.) Sinekli 'ye canım feda. Kaderimiz böyle yazılmış, ne denir...

Koro: Aslan Ali, koç yiğit Ali...

Ali: (Arkaya dönüp Zilha 'ya) Yaşasın Sinekli Dağ. Son sözü bu oldu dersin. Tarihe böyle geçsin.” (KAD, s. 215)

“Hürrem Sultan” oyununda Şehzade Mustafa'nın Kanuni Sultan Süleyman ile görüşmeye gitmesi, cesaret ve öz güven değeri bağlamında değerlendirilmiştir.

“Yahya: Gideceksiniz demek?

Mustafa (Bir sır verir gibi.): Biz onunla birbirimize benzeriz Yahya. Benim ıstırabını gör, onunkini düşün. (Kararla) Gitmeliyim Yahya, gitmeliyim... Onunla yüz yüze gelmeli, konuşmalıyım. Gerekirse bu başı bu yolda vermeliyim.” (HS, s. 207)

Yine “Hürrem Sultan” oyununda, Şehzade Mustafa’nın haksız yere öldürülmesini şair Yahya’nın korkusuzca dile getirilmesi, cesaret ve öz güven değerine uygun düşmektedir.

Rüstem (Birden parlayarak.): Peki bu sözlerle demek istediğiniz nedir? Kimi kastedersiniz? Kime karşı gelirsiniz? Düşündünüz mü hiç?

Yahya (Hor gören bir bakışta ona bakar.): Düşündük devletlu, düşündük. Düşünmesine daha pek çok şeyler düşündük. Ancak padişahımız efendimiz çok büyük bir günah işlediler, çok büyük bir vebale girdiler... Tahtından da, tacından da, devletinden de kıymetli bir evlada kıydılar. Tanrının en güzel eserini mahvettiler demeye dilimiz varmadığı için fesatçılar fesat etti demeyi uygun bulduk. (Bir an müthiş bir sessizlik.)

Rüstem (Tekrar parlayarak.): Bre nabekar, ne haddine senin? Padişahımız efendimiz için böyle fitne edersin, böyle fesat edersin?

Yahya (Bıkkın.): Biz şehzademizi katledenlerle bile ettik ona ağlayanlarla bile ağlarız. Yaptığımız, daha doğrusu yapabildiğimiz bu kadardır. Bu bir suçsa, katilimizi gerektiriyorsa, tez buyurun tez buyurun da acımız biraz dinsin. (HS, s. 207-208)

Aynı oyunda Kanuni Sultan Süleyman’ın: “Tabamla benim aramda da böyle sözünü sakınmaz uyanık kafalı insanlara ihtiyacım vardır.” ifadesi de cesaret ve öz güven değerine işaret etmektedir.

Rüstem: Efendimiz, pek büyük saygısızlık eder, pek büyük küfür de bulunur.

Kanuni (Acı bir sesle): Öyledir şair taifesi hep öyledir. Küçük kelimelerden hoşlanmazlar... (Baticı bir eğlenceyle) Tahtımın etrafında senin gibi uyanık, senin gibi müdebbir vezirler ne kadar lazımsa, tabamla benim aramda da böyle sözünü sakınmaz uyanık kafalı insanlara ihtiyacım vardır. Bırakalım bu adamlar yazsınlar... Onlar yazsınlar, sonra biz onların yazdıklarını alıp okuyalım... Bakalım yaptıklarımız dışarıdan iyi mi görünür, kötü mü? (HS, s. 208)

Cesaret ve öz güven değerinin en fazla 12. sınıf ders kitabında “Keşanlı Ali Destanı” ve “Hürrem Sultan” adlı metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca “Buzlar Çözülmeden”, “Fatih”, “IV. Murat” ve “Münevver’in Hasbıhali” adlı metinlerde de cesaret ve güven değerine uygun ifadeler belirlenmiştir.

5.10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma

“Çalışkanlık” emek ve özveriye dayanarak bir şeyi ortaya çıkarmak için gayret gösterme şeklinde ifade edilebilir. “Çalışma ve üretme kültürümüzde eskiden beri bir değer olarak

görülmektedir. Çalışkanlık, gerçek ve geçerli bir değerdir. Çünkü çalışan kişi bir yandan kendisinin ve ailesinin maişetini kazanırken diğer yandan da aynı zamanda toplumun iyiliğine katkıda bulunmuş olur” (Yaman, 2011, s. 141).

İnsanoğlu yaradılışı gereği hep bir şeylerle meşgul olma çabası içerisinde olmuştur. “Buzlar Çözülmeden” adlı metinde Kaymakam, Deli Çavuş’a çalışmanın önemi hususunda şu tavsiyelerde bulunmuştur:

“Kaymakam: Geniş diyorsam alabildiğine geniş değil, dar diyorsam o da sığılmayacak kadar değil. Bana bak çalışacaksın.” (BÇ, s. 171)

“Kaymakam: Deli Çavuş lakabını bırak. Asıl ismini kullan. Bu partalları da çıkart. Sana devlet malı bir hademe elbisesi uyduralım. Asker elbisesine de benzer. Tabii aylığın olacak.

Ama az, ama çok, karnın doyar.” (BÇ, s. 172)

“Kaymakam: Ukalılığı bırak, her yaşa göre iş bulunur... Gözlerin görüyor, kolların bacakların tutuyor, ağzının laf yapıyor. Benim yanımda çalışacaksın.” (BÇ, s. 173)

İstanbul’un fethinin anlatıldığı “Fatih” adlı oyunda Akşemsettin, Fatih Sultan Mehmet’e ve bütün askerlere çaba ve gayretli olma değerine işaret eden şu tavsiyelerde bulunmuştur:

“Akşemsettin (Mehmet’e ve bütün askerlere):

Ey Tanrı ordusu, kalk, atlan

Zaferin ışıklılı elleriyle yaz!

Tanrı buyruğuyla davrananları

Dünyada hiçbir güç duramaz.” (F, s. 163)

Aynı metinde Bizanslı komutanlar savaşı kaybedeceklerini bilmelerine rağmen son ana kadar mücadele ederler. Aşağıdaki bölümler gayretli olmayı vurgulaması bakımından önemli bulunmuştur.

“Notaras: Bütün kapılarını sımsıkı kapayıp öz gücümüze savunalım kendimizi.

Konstantin: Ne kadar dayanabiliriz ki?

Notaras: Gücümüz yettiği kadar.” (F, s. 165)

“Konstantin: Az daha sıkın dışınızı, general. Siz savaş şehrinde ayrılırsanız hemen çöker Bizans'ın savunması.” (F, s. 167)

Ocak” adlı oyunda, Nihat’ın ani bir kararla işini bırakması hem sorumluluk hem de çalışkanlık değerlerine uygun düşmemektedir.

Nihat: Anam... (Mutfağı yürür, öper.) Açlıktan ölüyorum. Oh! Bugün çok keyifliyim.

Safiye: Tabii oğlum, çalışmak insanın içini açıyor.

Nihat: İlgisi bile yok. Bir sazan balığı, bir kırlangıç, bir yonca tarlası gibi mutluyum. (Tabii) Çünkü bugün istifa ettim.

Safiye: (Bir tabureye çöker) Neden?

Nihat: Bastım istifayı, çıktım geldim. Oh, dünya varmış.

Safiye: (Soluğu kesilmişcesine) Neden ama?

Nihat: (Şirin) Eee, yürümedi anne. Zaten ta başından biliyordum. Bunu bilip dururken kalkıp işe gitmek düpedüz ikiyüzlülük. Sonra ben öyle saatle filan iş yapamam. Delilik bu. Yağmur saatte mi yağıyor, rüzgâr takvimde mi istiyor?

Safiye: Bunu nasıl yapabildin?

Nihat: Gayet kolay, yarın gelmiyorum dedim. İnanır mısın, gık bile diyemediler. (O-9, s. 179)

“Ocak” adlı oyunda çalışkanlık ve gayretli olma değerinin vurgulandığı diğer bölümler ise şunlardır:

“(...)Nihat'ın çalışmayarak gününü gün etmesini, Özcan'ın ders çalışmaması, Sevda'nın evlilik hayalleri kurarak sinema makinisti bir çocukla gezmesi Fazıl sinirlendiren, hırçınlaştıran olaylardır.” (O-9, s. 179)

“Evin küçük oğlu Özcan yaşadığı evde kendini bir sığıntı gibi hissedene; işten, çalışmaktan kaçan buluş çağında bir delikanlıdır.” (O-10, s. 228)

“Bu arada Nihat da babası ile birlikte çalışmaya başlar ancak yine de ucu ucuna geçinebilmektedirler.” (O-9, s. 181)

“Ortanca oğul Fazıl, o güne kadar hep çalışarak, sorumluluk alarak yaşamış; sabırlı ve özverili bir gençtir.” (O-10, s. 228)

“Orta Oyunu-Çeşme” oyununda Kavuklu, karısının tembelliğinden şikâyet etmektedir. Kavuklu’nun sözleri çalışkanlık ve gayretli olma değerine bir gönderme olarak kabul edilmiştir.

“Kavuklu: Ne gibi olacak İsmailciğim. Aldığım kadın yüzüne bakılacak kadar güzel; güzel ama huyu da o nispette çirkin. Tembel, o kadar tembel ki tarif edemem...” (OOÇ, s. 223)

İncelemede çalışkanlık ve gayretli olma değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden”, “Fatih” ve “Ocak” adlı metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışkanlık ve gayretli olma değeri 10. sınıf ders kitabında “Ocak” ve “Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinlerde de belirlenmiştir.

5.11. Çevre Bilincine Sahip Olma

Bilinçsizce çevreye zarar verilmesi, dünyanın sonunu getirebilecek sorunların her geçen gün artmasına neden olmakta; ekolojik dengenin bozulmasıyla kuraklık, aşırı sıcaklık, sel, kuru ve şiddetli rüzgârlar gibi istenmeyen olumsuz durumlar yaşanmaktadır.

Yapılan incelemede çevre bilincine sahip olma değeri yalnızca 10. sınıf ders kitabında, çevremizi temiz tutmanın önemini anlatıldığı “Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinde tespit edilmiştir. Oyunun ilk perdesi çevre bilincini vurgulayan şu sözlerle açılmıştır:

“Daha güzel bir dünyada yaşasın diye çocuklar, Dünyaya güzel, çirkin örnekler taşır perdemiz. Dileğimiz hep parlсын, solmasın güneşiniz, Güneşe sahip çıkmanızı önerir bu ibret perdemiz.” (KÇC, s. 210)

Ana oyun (fasıl) bölümünde, doğaya atılan çöplerin çevreyi kirletmesi sonucunda ortaya çıkan kötü durumdan bahsedilmiştir.

Fasıl (Ana Oyun): (Perde aydınlanır. Karagöz ağacın altında uyurken meydanda çöpler birikmeye başlar. Fonda bir kaos müziğın eşliğinde pet şişe, teneke kutu vb.lerden oluşan çöp dağı oluverir meydanda.)

Karagöz (Uykudan uyanan Karagöz şaşırır.): Öf bu koku da ne böyle? Hayda!.. Ben az önce buraya geldiğimde bu dağ yoktu burada! Allah Allah hayret bir şey? (KÇC, s. 214)

Hacivat: Aman Allah'ım. Dünyanın sonu geldi galiba! (Tam bu sırada çöplerin ortasından çok çirkin görünümlü bir yaratık yerden yükselir.)

Canavar: Oh be!.. Nihayet yeryüzüne çıkabildim. Şu bir kova çöpü dökeni bir bilsem ona madalya vereceğim. Zira onun attığı bir kova çöp sayesinde şu anda buradayım. Dur gidip şu adamı arayayım. (KÇC, s. 214)

Metnin devamında çevreyi kirletenin Karagöz olduğu anlaşılır. Aşağıdaki bölümler çevre bilincini vurgulaması bakımından önemli bulunmuştur.

“Hacivat: Sahi ya, sen benim başımdan aşağı çöp dökmüştün!” (KÇC, s. 215)

“Karagöz’ün Oğlu: Çünkü bir kova çöpü sokağa döküp uyuyan canavarı uyandıran o..! Canavar da onu arıyor!” (KÇC, s. 215)

“Hacivat: Sana vereceği madalya senin, çevresini kötü kullanan, hatta kirleten biri olduğunun kanıtı olacak ama...” (KÇC, s. 215)

“Hacivat: Çuval değil, içindeki hayâsız, pis, mundar, çevre düşmanı, insanlığın yüz karası konuşuyor.” (KÇC, s. 215)

“Karagöz’ün Karısı: Aman bırakma bu çevre düşmanı insan müsveddesini. Ben gidip önüme gelen herkese söyleyeyim. (Çıkar gider.)” (KÇC, s. 216)

“Karagöz: (Çuvalın içinden): Ama ne biçim sözler sarf ettin benim için!

Hacivat: Merak etme sen, o sözlerin sahibi sen değilsin! Çevre düşmanı!”(KÇC, s. 216)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı metnin sonunda, doğayı korumanın ve çevreyi temiz tutmanın önemi vurgulayan şu sözlere yer verilmiştir:

Bu bir rüya da, kâbus da olsa ben dersimi aldım. Bir gün bu güzel doğamız bir canavara dönüşüp bu anlattıklarımızdan daha büyük cezalar verir bize. Yere attığımız her çöp, kestiğimiz ama yerine yenisini dikmediğimiz her ağaç, zevkine veya ihtiyaçtan bile olsa kirlettiğimiz her deniz, her ırmak, her nehir, havaya salıverdiğimiz her türlü kirli atık, doğaya sorumsuzca bıraktığımız her kimyasal madde bizi çevre canavarı ile ortak yapıyor. Ya doğayı koruyup ona zarar vermeyenler bunu fark ederse, benim rüyamdaki sonu hepimiz yaşarız o zaman. Öyleyse bu günden tezi yok, bizler birer doğa koruyucusu olup zarar verenleri tespit etmeye, onları uyarmaya başlayalım. Her ne kadar sürçülisan ettiyse affola, doğamız her daim temiz ola! (KÇC, s. 216)

5.12. Çözüm Üretme - Problem Çözme

“Sorun, mesele” anlamlarına gelen problem, hayatın bir parçasıdır. Herhangi bir sorun karşısında çözüm odaklı düşünüp doğru kararlar verebilmek, problem çözme becerisinin kazanılmış olmasını gerektirir.

İncelenen metinlerden “Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, gemileri karadan yürüterek fetih öncesi önemli bir problemi çözmüştür.

“Osmanlı, kimsenin düşünemeyeceği son hamleyi yapar: Gemileri karadan yürütmek.” (F, s. 166)

“Hastalık Hastası” adlı oyunda birtakım yanlışlıkların farkında olan hizmetçi Toinette, problemlere çözüm üreten kişi olarak öne çıkmıştır.

“Hizmetçi Toinette ise her şeyin farkında olan tek kişidir. Dolayısıyla düğümü çözebilecek tek kişi de Toinette’dir.” (HH, s. 183)

“Toinette: Aman efendim, siz bunca servet sahibi olduğunuz halde, nasıl olur da kızınızı da bir doktora vermek istersiniz?” (HH, s. 184)

“Toinette: Aman Tanrı aşkına, birdenbire parlamayan! Anlamadan, dinlemeden azarlamaya başlıyorsun. Öfkemize kapılmadan, hep birlikte şu işin enini boyunu bir hesap etmek olmaz mı? Ha şöyle, soğukkanlılıkla konuşalım. Bir kez, siz ne amaçla böyle bir karar veriyorsunuz, lütfen söyler misiniz?” (HH, s. 184)

“Toinette: Ha şöyle, işte siz, kendinizce bir neden söylemiş oldunuz; bakın, böyle tatlı tatlı konuşup danışmak ne hoş oluyor. Aman efendim, şimdi biraz da elinizi vicdanınıza koyun da öyle söyleyeyim; siz gerçekten hasta mısınız?” (HH, s. 184)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda Kavuklu, yaşadığı birtakım problemlerin nasıl çözüme kavuştuğunu anlatmıştır. Bu bölümler çözüm üretme-problem çözme değerine uygundur.

Kavuklu: “İhtiyar” da söz mü? Bir patlıcana dört değnek sok, işte bizim beygir. Kolumdan tutup beni bindirdiler. Her ne kadar “Deh, meh!” dedikse de beygir öyle yürüyecek gibi gözükmüyordu. Bereket versin, gelin arabacısı usta bir adammış; hemen bir kumanda etti: “Dayana dayana beygiri tramvay yoluna bastırın.” dedi. Güç hâl ile dediğini yaptılar. Arabacı da oku getirdi, beygirin kuyruğuna kuyruğuna dayadı. (OOÇ, s. 223)

Kavuklu: Evet. Yol uzak, hava da sıcak olduğu için, geline bir parça nefes aldırarak maksadıyla Bayrampaşa’da durduk, arabanın kale tarafına olan kapısını açtık; biz de mahalle delikanlılarıyla atlardan inerek birer kahve içtikten sonra tekrar yola koyulduk. Tam Topkapı’ya geldiğimiz sıralarda idi, gelin arabasından, yenge hanım başını çıkarıp: “Ali Efendi! Ali Efendi!.. Ben sıcaktan uyumuş kalmışım. Şimdi gözüümü açtım, ne göreyim, gelin yanımda yok. Acaba Bayrampaşa’da mı kaldı, düştü mü, ne oldu, bilmiyorum?” demesin mi!

Pişekar: Eyvah, Ali’ciğim! Ne yaptın?

Kavuklu: Ne yapayım. Pek fena bir vaziyet. Arabayı boş göndersem güvey evinden gelin soracaklar; kızın evine gitsem, babası benim yakama yapışacak. Bir lahza düşündüm, derhal vaziyeti kavradım. Misafir arabalarını yavaş yavaş yürümelerini tembih ederek düğün evine doğru yolladım; gelin arabalarını geri çevirttim, aynı yoldan, ters geri, aramaya başladım.

Pişekar: Aman Yarabbi!.. Eee sonra?

Kavuklu: Bayrampaşa’ya gelince yüreğim ferahladı.

Pişekar: Gelini mi gördün?

Kavuklu: Kâfir gelin, gelincik! Bakla tarlasına girmiş, sefasına bakmıyor mu! (OOÇ, s. 223)

“Orta Oyunu-Çeşme” oyununun başka bir bölümünde ise Pişekar, Kavuklu ile karısını barıştırarak aralarındaki problemi çözmüştür.

“Pişekar: Kızım, ne de olsa, mademki senin erkeğin, hazır gelmişken sizleri barıştırayım. Hem ben, onu fena huylarına tövbe ettiririm.” (OOÇ, s. 225)

Çözüm üretme-problem çözme değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Hastalık Hastası” ve 10. sınıf ders kitabında “Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca İstanbul’un fethinin anlatıldığı “Fatih” adlı metinde çözüm üretme-problem çözme değerine yer veren ifadeler belirlenmiştir.

5.13. Dinî Değerler

Din, insanları doğru, faydalı ve güzel olana yönlendiren manevi bir ihtiyaçtır. Akseki’ye göre din, akıl sahibi insanları kendi irade ve istekleri ile bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilâhî bir emirdir (Akseki, 1957, s. 5). Ailede başlayan din eğitimi ömür boyu devam edecek bir süreci kapsamaktadır. Din eğitimi ile hedeflenen kulun Allah’a yaklaşmasıdır. Dinin emir ve yasaklarına uygun yaşamak kişiyi dünya hayatında huzura, ahirette ebedi saadete kavuşturacaktır. İncelenen metinlerde “şükretmek, dua ve ibadet etmek, kader, Allah’ın emir ve yasaklarına uygun davranmak, boş yere yemin etmemek” vb. gibi dinî değerler tespit edilmiştir.

“Fatih” metninde; “Allah yolundan ayrılmama, dinî emirlere uygun davranma, Allah’ın birliği, şükretme, dua ve ibadet” değerleri tespit edilmiştir.

“(...) Edirne Sarayı’nda Fatih’in kılıç kuşanma merasimi ile başlayan oyunda Akşemsettin, Fatih’e kılıç kuşatırken ülkesinin genişletilmesini, babası Murat’ın yolundan gitmesini, zaferden zafere koşmasını söyleyerek hiçbir zaman haktan ayrılmaması gerektiğini öğütler.” (F, s. 162)

“Akşemsettin (Mehmet’e ve bütün askerlere):

Ey Tanrı ordusu, kalk, atlan

Zaferin ışıklı elleriyle yaz!

Tanrı buyruğuyla davrananları

Dünyada hiçbir güç duramaz.” (F, s. 163)

“Akşemsettin: Başbuğ düşüncesinin oklarını sivriltti ve düşmanın yıldızları söndü baştan başa; Tanrı’ya şükürler olsun!

Koro: Şükürler olsun Tanrı’ya!” (F, s. 163)

“Akşemsettin: Dünyaya heybet salasınız diye evreni kuran güçlerle donattı sizleri, ayak basmadığınız yerleri sizler için ayırdı; Tanrı’ya şükürler olsun!” (F, s. 164)

“Koro: Şükürler olsun Tanrı’ya! Şükürler olsun!” (F, s. 164)

“Akşemsettin: Ayakların Tanrı yolunda toza bulanırsa sular boğamaz seni, ateşler yakamaz! Suların ve ateşlerin müjdelediği bu Fetih kutlu olsun sana!” (F, s. 164)

“Akşemsettin: O mübarek salıyı getiren şu gece yeryüzünden çekilirken inanç ordusu tekbir kılıçlarını kuşanıp şafağın saflarında yer alacak padişahın.” (F, s. 166)

“Koro: Allah’u Ekber!” (F, s. 166)

“Koro: Allah’u Ekber!” (F, s. 167)

“Tekbir sesleri doruğa yükselirken çan sesleri yavaş yavaş susar.” (F, s. 167)

İslam dininde yalan ve boş yere yemin etmek günahdır. Bu durum “Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinde tespit edilmiştir.

“Pişekar: Canım, böyle münasebetsizlik olmaz. Hem sen çok mübalâğa ediyorsun.

Kavuklu: Eğer mübalağa ediyorsam senin hayrını görmeyeyim.

Pişekar: İnandım, yemin etme.” (OOÇ, s. 223)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinde dua değeri tespit edilmiştir.

“Karagöz: Böyle bir iyilik yaparsan, ben de sana dua ederim.” (KÇC, s. 213)

“IV. Murat” adlı oyunda Kösem Sultan, oğlu Sultan Murat’a şöyle dua etmiştir:

“Kösem Sultan (Sessizce girerek.): Bahtı açık, ömrü uzun olsun devletli oğlumun!” (IV. M, s. 228)

“Bir Adam Yaratmak” adlı oyunda Husrev, hatalarından pişmanlık duymakta ve vicdan azabı çekmektedir.

Husrev: Ben ne yaptım? Bir hududu zorladım. Kendimin dışına çıkmak isterken, kendime rast geldim. (Bir adım atar ve bir mecnun haliyle gittikçe açılan gözlerini, Mansur’un korkulu gözlerine diker.) Meğer nasıl yaratıldığımı görmek için bir adam yaratmaya kalkmışım! (Yüzünün ifadesi büsbütün mecnun, orta yere döner.) Ben ne yaptım? En sağlam basamağı ayağımdan kaydırdım. Körlüğü zedeledim. Şimdi görünen şeye nasıl bakayım? İnsan kaderini bir rüya gibi uykuda bulur. Bu rüyayı uyanık nasıl seyredeyim? Allah’la kalabalık arasında kaldım. Boşlukta nasıl durayım? (BAY, s. 223)

Husrev (Silkinir. Patlayışın son kademesinde): Anlayın bu azabı! Bir azap ki, kul olduğum için çekiyorum. (...) İnsana göre değil bu; yok bunu çekecek aza insanda! (Birdenbire ok gibi fırlayıp kollarını iki yana açar) Yetişir! Gelsin artık her şey yerli yerine! Verin bana artık dünyamı! Salıverin beni kalabalıklara! (Husrev son kelimelerde bir sandalyeye çöker. Yüzü paravana, arkası Mansur’a doğru. Suratı bir yangın.) (BAY, s. 223)

İnançlı bir köylü kızı olan Jan, Tanrı’nın buyruğunu yerine getirmek için köyünü terk etmiştir.

“Jan Dark” adlı metinde tespit edilen dinî değerler şunlardır:

15. yüzyılda sıradan, inancılı bir köylü kızı olan Jan Dark, kendisine Tanrı tarafından Fransa’yı kurtarması için birtakım sesler ve hayaller iletildiğine inanmaktadır. Jan, duyduğu bu sesleri ve gördüğü hayalleri kendi hayatı için bir emir kabul eder. Fransa’yı kurtarmak ve krala taç giydirmek için köyünü terk eder. (JD, s. 233)

“Robert: Ne sesi?

Jan: Ne yapacağımı bana bildiren sesler işitiyorum. Tanrıdan gelen sesler bunlar.

Robert: Dur hele. (Jan’a) Demek Tanrı Orleans’ı kuşatmanı buyurdu.” (JD, s. 234)

“Jan: Tanrı senden yanaysa, sen de canını ona emanet etmeye hazırsan fazla güç olmasa gerek.” (JD, s. 234)

“Robert: Basit ha? İngiliz askerlerini dövüşürken gördün mü hiç?

Jan: Onlar da, senin benim gibi insan. Onlar da bizim gibi Tanrı kulu. Ama Tanrı onlara kendi ülkelerini, kendi dillerini bağışladı. Bizim ülkemize gelip, bizim dilimizi konuşmaya çalışmaları Tanrı buyruğuna aykırıdır.” (JD, s. 234)

Robert: Bu saçma sapan düşünceleri aklına koyan kim? Askerlerin derebeylerine bağlı olduğunu bilmez misin? İster Burgonya Dükü, ister İngiliz Kralı, ister Fransız Kralı başımızda olsun. Bundan askere ne, bundan sana ne? Hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, ne fark eder?

Jan: Onu bunu anlamam. Hepimiz Yaratanın kullarıyız. Her birimize kendi ülkemizi, kendi dilimizi verdi. Bunlara sahip çıkmamızı diler. Öyle olmasaydı, savaşta bir İngiliz’i öldürmek cinayet sayılırdı. Hele sen komutanım cehennemde cayır cayır yanardın. Derebeyine olan borcunu değil, Tanrıya olan borcunu düşün. (JD, s. 234)

Jan: (...) Şövalyelerimizin akli fikri kurtarmalık diye alacakları parada. Adamlar can derdinde değil, mal derdinde. Ama ben topuna birden Fransa'da Tanrı buyruğunu yerine getirmek için savaşmasını öğreteceğim. O zaman Azap Tayfası'nı koyun sürüleri gibi önlerine katıp sürecekle buradan. Sen de, Pol da Fransız toprağında tek İngiliz askeri kalmadığı günü göreceksiniz. Burada yalnız bir baş olacak. İngiliz derebeylerinin kralı değil. Tanrının kutsadığı Fransa Kralı. (JD, s. 234)

“Robert (Kaskatı kesilir. Haç çıkartır. Solan dudaklarını kımıldatarak mırıldanır.):Yerin göğün efendisi. (Yüksek sesle, ama soluk soluğa) Onu gerçekten Tanrı göndermiş.” (JD, s. 235)

“Jan Dark” metninin sonunda, suçsuz yere öldürüldüğü anlaşılan Jan için dua edilmiştir.

“Mahkeme günü kral bir rüya görür. Rüya Jan ve onu mahkûm edenlerle ilgilidir. Onu suçlayanlar bu kez onun için dua etmektedirler.”(JD, s. 236)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, şükretme ve imanın şartlarından kadere inanma yer almaktadır.

“Derviş (Öksürüp sesini ayar eder. Polisin gittiği tarafa bakar, iskemleye çıkar.): Ali hakkında ne konuşayım? Aha tarih konuşmuş onun hakkında. Destanı var işte ortada, hep ezber biliyoruz çok şükür.” (KAD, s. 212)

“Zilha: Gitme Ali, dur Ali...”

Ali: (Kapının önüne çıkar.) Sinekli'ye canım feda. Kaderimiz böyle yazılmış, ne denir...” (KAD, s. 215)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda anlatıcı, yazgı (kader) kavramına değinmiştir. Bu bölüm şöyledir:

“Anlatıcı: Yazgım değişti işte. Şimdi görün bakın ben neyim, Yusuf neymiş... Çabuk, çabuk, çabuk. Yusuf'a canla başla hizmet ediyordunuz, vicdansızlar. Haydi, haydi, haydi...” (FPK, s. 200)

İnceleme sonucunda dinî değerlerin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Fatih” ve 11. sınıf ders kitabında “Jan Dark” adlı metinlerde işlendiği görülmüştür. Bu metinlerin yanı sıra “Karagöz Çevre Canavarı”, “Orta Oyunu-Çeşme”, “Bir Adam Yaratmak”, “IV. Murat”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de dinî değerlere yer veren ifadeler tespit edilmiştir.

5.14. Dostluk

“Dost” kavramı sözlükte, “sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı” olarak tanımlanmıştır. Dostluk ise “dost olma durumu, dostça davranış” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, s. 562). Güven, samimiyet ve sadakat kavramlarını da içine alan dostluk, saygı ve sevgi üzerine kurulur. “İyi günde, kötü günde” sevinçlerin, üzüntülerin paylaşıldığı, menfaatin söz konusu olmadığı gerçek dostluklar günümüzde değerini yitirmekte ve yerini çıkar ilişkilerine bırakmaktadır.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Deli Çavuş, Kaymakam ile olan dostluğunu “kardeş” kelimesi ile dile getirmiştir.

“Deli Çavuş: Yüzbaşım, sana canım kurban olsun bre kardeş.” (BÇ, s. 171)

“Hastalık Hastası” oyununda hizmetçi Toinette, efendisine iyi niyetle ve dostça yardımcı olmaya çalışmaktadır.

“Toinette: Vallahi efendim, izin verirsiniz size dostça bir öğüt de bulunayım?” (HH, s. 185)

“Kibarlık Budalası” adlı oyundan alınan aşağıdaki bölümler, Mösyö Jourdain’in dostluğa önem verdiğini göstermektedir.

Mösyö Jourdain: Yeter! Ağzınızdan çıkanı kulağınız duysun! Siz o adamdan bahsederken kimden bahsettiğinizin farkında mısınız karıcığım? Sizin sandığınızdan çok daha mühim biri o. Sarayda sevilen sayılan bir senyör. Adam kralla konuşuyor, ben sizinle nasıl konuşuyorsam öyle. Böylesine asil bir adamın evime bu kadar sık gelmesi, bana “sevgili dostum” diye hitap etmesi, eşitiymişim gibi davranması beni onurlandıran şeyler değil mi? Bana akla hayale sığmayacak iyiliklerde bulunur. Herkesin önünde bana öyle iltifatlar ediyor ki ne yapacağımı şaşıırıyorum. (KB, s. 238)

“Mösyö Jourdain: Ne olmuş! Bu mevkideki bir adama borç vermek benim için bir şeref değil mi? Bana “sevgili dostum” diyen bir senyör için ne yapsam az.” (KB, s. 238)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda, Hacivat ile Karagöz zaman zaman tartışmalar da aralarında güçlü bir dostluk bulunmaktadır. Oyunda dostluk değerinin belirlendiği bölümler şunlardır:

“Hacivat: Vay benim canım efendim, sevgili dostum.” (KÇC, s. 213)

Hacivat (Üzgün): Eyvah, Karagöz bu çöp dağının altında kalmış. Vah benim cefakar arkadaşım! (Seslenir.) Karagöz!.. Merak etme seni kurtaracağım.

Karagöz (Üzgün): Vay başıma gelen! Bak sevgili arkadaşım “Beni kurtar!” diye bağıyor. (Seslenir.) Merak etme Hacı Cavcav, seni kurtaracağım.

Karagöz: Vay Hacı cavcav buradasın? Vay benim can arkadaşım. Sesini duymak ne kadar güzel...

Hacivat: Aman aman, ben de seni gördüğüme sevindim. O neydi öyle be Karagöz? (KÇC, s. 214)

“Bir Adam Yaratmak” adlı oyunda zor günler geçiren Husrev, dostu olarak gördüğü kişiler tarafından hayal kırıklığına uğratılmıştır.

“Davada ruh doktoru Nevzat, Husrev’in iyi olmadığı yolunda rapor yazmıştır. Husrev’in gazeteci arkadaşı Şeref, Selma’nın anı defterini ele geçirir. Genç kızın Husrev’i sevdiğini ve Nevzat’ın raporunu gazetede yayımlar. Çok üzülen Husrev elinde gazeteyle gelir.” (BAY, s. 222)

Husrev’in zor günlerinde yanında olan tek gerçek dostu Mansur’dur. Aralarındaki dostluğun vurgulandığı diyaloglar şu şekildedir:

Dostu Mansur’la konuşmaya başlar. (...)

Husrev: Sen benim dostumsun, değil mi?

Mansur: Dostunum Husrev!

Husrev: Mansur, sana inanıyorum. (Mansur’un başı teessürle göğsüne düşer. Cevap vermez.)

Husrev: Senin yanında gömleğimi yırtabilirim. Göğsümü parçalayabilirim. Senin yanında ağlayabilirim. (Mansur, büsbütün ezilir. Teessürünü göstermemek için arkasını döner.) (BAY, s. 222)

“Mansur (İhtiyatla elini dostunun omzuna koyar.): Husrevciğim!” (BAY, s. 223)

“Mansur (Husrev kadar ezgin.): Husrev! Seni böyle gördükçe parça parça oluyorum. Ne yapabilirim senin için?

Husrev (Gözleri paravanın arkasında.): Elinden gelirse beni bu insanlardan kurtar.” (BAY, s. 224)

“Münevver’in Hasbıhali” oyununda, Münevver’in dostluk değerine vurgu yaptığı bölüm şu şekildedir:

“Münevver: Şimdiye kadar bir dost gibi teklifsizce girip çıktığınız bu yalının kapısı bundan sonra ne size ne de ailenize açılacaktır.” (MH, s. 217)

“Jan Dark” adlı oyunda Robert, Chinon’a gitmek isteyen Jan ve Poulenguey’e yardım ederek dostça davranmıştır.

“Robert (Poulenguey’in elini sıkarak): Yolun açık olsun dostum.” (JD, s. 235)

“Keşanlı Ali Destanı’nda da dostluk değeri tespit edilmiştir.

“Kıssadan Hisse:

Sayın baylar bayanlar

Bizi seven dostlar

Burada biter kıssamız

Gördünüz işittiniz

Böyle işte çoğu destan

Destan işin afyonu

Kaldırdı mı altından

Ali Cengiz oyunu” (KAD, s. 216)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda Rasim Baba, yakın dostu Pertev ile kız istemeye gitmiştir.

“Pertev Bey: (Bütün cesaretini toplar artık.) Öyleyse söylüyorum paşa hazretleri, babası (Rasim Baba saygıyla eğilir.) ve amcası olarak da ben, sizden kızınız Mihriban’ı Allah’ın emri ve peygamberin kavli ile istemeye gel...” (FPK, s. 197)

Yine aynı metinde, Fehim Paşa’nın kızını Yusuf’a vermemesi üzerine Arif ve Aziz’in tepki göstermeleri dostluk değerine uygundur.

“Arif: (...) Ben kendi adıma bir daha konağa gidersem, bir daha Fehim Paşa’ya tıraş edersem...”

Aziz: Ben senden niye geri kalayım? Ben de daha şilte dikersem, pamuklarını atarsam...” (FPK, s. 199)

“Hürrem Sultan” oyununda, Şair Yahya ile Şehzade Mustafa arasında güçlü bir dostluk bulunmaktadır. Bu dostluğun vurgulandığı bölümlere aşağıda yer verilmiştir.

“Mustafa (Büyük bir sevinçle Yahya’ya doğru yürürken): Dostum Yahya. Üstadım, kardeşim benim.” (HS, s. 205)

“Mustafa (Elini çekerken): Estağfurullah. Aramızda teşrifat gerekirse, üstadın elinden çorabı öpmek gerekir. Teşrifat istemezsen (Yahya'yı bağrına basarak) seni dostum olarak kucaklarım.” (HS, s. 205)

“Yahya (Memnun): Ya ben? Sizi hangi ismimizde yad edeyim? Şehzade Mustafa'yı pek az tanırım. Ama Şair Muhlisi'yi çok iyi tanırım ve severim.

Mustafa: Dostluğunuz Şehzade Mustafa'ya da, Şair Muhlisi'ye de aynı derecede şeref verir.” (HS, s. 206)

“Yahya: Kendi kendime dedim ki: Şair Muhlisi, Şehzade Mustafa'nın imdadına çağırır beni.

Mustafa (Yahya yeniden sarılır.): Civanmert kardeşim, gerçekten dört yandan sarılmış gibiyim. İşin kötüsü düşmanlarımı tanımam. Onlarda beni çok iyi tanırırlar... Ve en can alıcı yerime vururlar.” (HS, s. 206)

Yahya: Gururunuz sizin kuvvetinizdir.

Mustafa: Zaaфіmdır da Yahya... Zaaфіmdır da. Bilirim, bugüne dek dost düşman gözünde ne olabilmişsek, gururumuz sayesinde olmuşuz. (Sanki uğursuz bir kehanette bulunuyormuş gibi) Bundan sonra da ne olacaksak gururumuz yüzünden olacağız.

Yahya (Üzgün): Beli Şehzadem, itiraf edeyim ki onun için geldim. Şehzademin hayatı tehlikede iken uzak durmak yaraşmazdı. (HS, s. 206)

“Rüstem: Şehzade Mustafa'ya pek bağlı görünürsünüz.

Yahya: Onu görüp de onu sevmemek, onu tanıyıp da ona bağlanmamak, siz beni insandan başka bir mahlûk mu sanırsınız?” (HS, s. 207)

Yapılan inceleme sonucunda dostluk değeri en fazla 12. sınıf ders kitabında “Hürrem Sultan” adlı metinde tespit edilmiştir. Ayrıca “Buzlar Çözülmeden”, “Hastalık Hastası”, “Karagöz Çevre Canavarı”, “Kibarlık Budalası”, “Bir Adam Yaratmak”, “Jan Dark”, “Münevver’in Hasbıhali”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de dostluk değerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

5.15. Duyarlı Olma

“Duyarlı olma” sözlükte, “duygunluk, duyarlık, hassaslık” anlamlarına gelmektedir (TDK, s. 580). “Yanlışlıkları dile getirmek, haksızlıklara göz yummamak, doğayı ve hayvanları korumak, kültürel mirasa sahip çıkmak” vb. gibi durumlar duyarlılık olarak değerlendirilebilir.

“Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın.” anlayışı ile hareket etmek doğru değildir. “Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda cesareti ile ön plana çıkan Kaymakam, haksızlıklar karşısında duyarlı davranarak tepkisini göstermiştir. Metinde duyarlı olma değerinin tespit edildiği bölümler şöyledir:

“Yeni kaymakam, halkı aldatıp haksız kazanç sağlayan zenginlerin düzenini bozar.” (BÇ, s. 171)

“Kaymakam: Gidelim Yüzbaşı. Yalnız bir saniye (Tahrirat Kâtibi’ne) Kâtip, eşrafa ve esnafa söyle, evvela tembihlerimi, sonra da beni unutmasınlar, işi yine azıtlarsa belli olmaz, yolların kapandığı bir gün belki bizler yine geliriz. Haydi Allah'a ısmarladık.” (BÇ, s. 174)

“Hastalık Hastası” oyununda hizmetçi Toinette’nin haksızlıkları dile getirmesi, problemlere çözüm üretmesi duyarlılık değerine uygun davranışlardır.

“Toinette: Öyleyse, pek iyi efendim, evet, siz hastasınız; bunun için kavga etmeyelim. Evet, siz çok hastasınız; işte artık bir diyeceğiniz kalmadı. Ama kızınız Sizin için değil, kendisi için kocaya varacak. Kendi de hasta olmadığı için bir doktorla evlenmesine hiçbir gerek yok...” (HH, s. 185)

“Argan, içinde bulunduğu güç durumdan erkek kardeşi Beralde ile hizmet Toinette sayesinde kurtulur. Beralde ile Toinette, kötü insanların maskelerini birer birer düşürür.” (HH, s. 185)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunun sonunda, çevremize karşı duyarlı olmanın önemi vurgulanmıştır. Bu bölüm şu şekilde yer almaktadır:

Bu bir rüya da, kâbus da olsa ben dersimi aldım. Bir gün bu güzel doğamız bir canavara dönüşüp bu anlattıklarımızdan daha büyük cezalar verir bize. Yere attığımız her çöp, kestiğimiz ama yerine yenisini dikmediğimiz her ağaç, zevkine veya ihtiyaçtan bile olsa kirlettiğimiz her deniz, her ırmak, her nehir, havaya salıverdiğimiz her türlü kirli atık, doğaya sorumsuzca bıraktığımız her kimyasal madde bizi çevre canavarı ile ortak yapıyor. Ya doğayı koruyup ona zarar vermeyenler bunu fark

ederse, benim rüyamdaki sonu hepimiz yaşarız o zaman. Öyleyse bu günden tezi yok, bizler birer doğa koruyucusu olup zarar verenleri tespit etmeye, onları uyarmaya başlayalım. Her ne kadar sürçülisan ettiyse affola, doğamız her daim temiz ola! (KÇC, s. 216)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda, Fehim Paşa’nın kızını Yusuf’a vermemesi üzerine; Aziz, Arif ve konak çalışanları duyarlı davranarak Yusuf’un tarafında olmuşlardır.

“Aziz ve Arif bütün mahalleye Fehim Paşa’yı kötölemeye başlar. Fehim Paşa’nın düşmanı Deli Suat Paşa, Yusuf’u desteklemeye başlar. Fehim Paşa Konağı’nın çalışanları iş bırakırlar.” (FPK, s. 201)

“Hürrem Sultan” oyununda, Şehzade Mustafa’nın öldürülmesine halkın tepki göstermesi duyarlılık değerine uygun bulunmuştur.

Rüstem’in oyunları ve Hürrem’in fitnelerin sonucunda Kanuni Sultan Süleyman’ın gözünde Şehzade Mustafa küçük düşürülür ve öldürülür. Bu duruma halkın tepkisi büyük olur. Halk, suçluların ve özellikle Rüstem’in bedel ödemesini ister. Şehzade Beyazıt kardeşi Şehzade Mustafa’nın katli sunucu annesi Hürrem’den hesap sorar. Şehzade Cihangir de bu duruma çok üzülmüştür. (HS, s. 207)

Aynı oyunda, Şehzade Mustafa’nın haksız yere öldürülmesi, şair Yahya tarafından da dile getirilmiştir. Yahya’nın sözleri duyarlılık değerine örnektir.

Yahya: Elbette... Kendi sözlerimizi kendimiz reddetmek adetimiz değildir.

Rüstem (Birden parlayarak): Peki bu sözlerle demek istediğiniz nedir? Kimi kastedersiniz? Kime karşı gelirsiniz? Düşündünüz mü hiç?

Yahya: (Hor gören bir bakışta ona bakar.): Düşündük devletlu, düşündük. Düşünmesine daha pek çok şeyler düşündük. Ancak padişahımız efendimiz çok büyük bir günah işlediler, çok büyük bir vebale girdiler... Tahtından da, tacından da, devletinden de kıymetli bir evlada kıydılar. Tanrının en güzel eserini mahvettiler demeye dilimiz varmadığı için fesatçılar fesat etti demeyi uygun bulduk. (Bir an müthiş bir sessizlik.) (HS, s.208)

Rüstem (Tekrar parlayarak): Bre nabekar, ne haddine senin? Padişahımız efendimiz için böyle fitne edersin, böyle fesat edersin?

Yahya (Bıkkın.): Biz şehzademizi katledenlerle bile ettik ona ağlayanlarla bile ağlarız. Yaptığımız, daha doğrusu yapabildiğimiz bu kadardır. Bu bir suçsa, katilimizi gerektiriyorsa, tez buyurun tez buyurun da acımız biraz dinsin. (Tekrar müthiş bir sükut.) (HS, s.208)

Duyarlı olma değerine en fazla 12. sınıf ders kitabında yer alan “Hürrem Sultan” adlı metinde rastlanmıştır. Bunun yanı sıra “Buzlar Çözülmeden”, “Hastalık Hastası”, “Karagöz Çevre Canavarı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de duyarlı olma değerini yansıtan ifadeler belirlenmiştir.

5.16. Dürüstlük ve Doğruluk

“Dürüst” kelimesi sözlükte, “sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s. 588). “Doğruluk” kavramı ile yakın anlamda kullanılan “dürüstlük” gerçeği olduğu gibi yansıtma, saklamama ve özü sözü bir olma şeklinde ifade edilebilir.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Kaymakam, dürüstlüğü ile ön plana çıkartılmıştır.

“Kaymakam: Bana bak, bunları istediğini yapayım diye söylüyorsan hiç ümitlenme. Benim kitabımda verdiğim emri geri almak yoktur.” (BÇ, s. 171)

“Kaymakam: Zarar yok, sen bana yüzbaşı rütbesi verdin ben de seni çavuş yapıyorum. Hiç kimseye borçlu kalmak istemem. Mehmet Çavuş...” (BÇ, s. 172)

“Hastalık Hastası” adlı oyunda Angeique, babası Aragan’a karşı dürüst davranarak gerçekleri olduğu gibi anlatmıştır. Bu durum oyunda şu şekilde yer almaktadır:

“Angeique: Bu işi onaylamanızdan yüreklenerek size işimi açabileceğim için, artık ne saklayayım: Doğrusunu isterseniz, biz bundan tam altı gün önce, bir rastlantı ile tanışmıştık; size yapılan başvuru, bizim işte bu ilk tanışmamızdan sonra birbirimize karşı duyduğumuz ilginin sonucudur.” (HH, s. 184)

Yine aynı oyunda, Aragan’ın çevresindeki bazı kişilerin dürüstlük ve doğruluk değerine uygun davranmadıkları tespit edilmiştir. Bu bölümler aşağıdaki gibidir:

“Argan’ın karısı ve doktoru da onun kuruntularından faydalanıp servetine el koymak niyetindedir.” (HH, s183)

“Argan: Bencil, acımasız, çıkarıcı, iki yüzlü insanlar tarafından kuşatılmıştır.” (HH, s. 185)

“Hasta olmadığı halde, doktoru sürekli olarak muayeneye gelir, türlü türlü ilaçlar yazar. Eczacı da ilaç fiyatlarını kafasına göre yükseltir.” (HH, s. 185)

“İkinci karısı tarafından da sevilmez. Beline, sırf parası, malı mülkü için evlenmiştir. Kocasına yapmacık bir sevgi şefkat gösterir fakat gerçekte kocasının ölmesini ve mirasla koymayı sabırsızlıkla bekler.” (HH, s. 185)

“Ocak” adlı oyunda, Nihat’ın ikiyüzlü davranmak istemediği için işini bırakması dürüstlük olarak kabul edilmiştir.

“Nihat: (Şirin) Eee, yürümedi anne. Zaten ta başından biliyordum. Bunu bilip dururken kalkıp işe gitmek düpedüz ikiyüzlülük. Sonra ben öyle saatle filan iş yapamam. Delilik bu. Yağmur saatte mi yağıyor, rüzgar takvimde mi istiyor?” (O-9, s. 179)

“Kibarlık Budalası” adlı oyunun bazı bölümlerinde, Mösyö Jourdain’in etrafında dürüst olmayan, çıkarıcı kişilerin bulunduğu bahsedilmiştir. Bu bölümler aşağıdaki gibidir:

“Müzik hocası ile dans hocası kendi aralarında konuşurlar; Mösyö Jourdain’in soyluluk ve kibarlık merakı sayesinde iyi para kazandıklarından, sanatın inceliklerinden anlamayan kaba, cahil, her şey hakkında yerli yersiz konuşan biri olduğundan bahsederler. Mösyö Jourdain’in tuhafliklarına parası için katlanırlar.” (KB, s. 234)

“Terzisi, kibar insanların sabahları bu şekilde giyindiğini söyleyerek Mösyö Jourdain’e gülünç bir kıyafet dikmiştir.” (KB, s. 234)

“Terzi, Mösyö Jourdain’in beğenisini kazanabilmek için abartılı laflar eder. Yeni kıyafetini hazırlamak için yirmi çırağın uğraştığını, bir şaheser ortaya koyduğunu, en usta terzilerin bile böylesine güzel bir kıyafet dikemeyeceğini söyler.” (KB, s. 234)

Yine aynı oyunda Mösyö Jourdain, arkadaşının borcuna sadık kalacağından emindir. Mösyö Jourdain ile eşi arasında geçen aşağıdaki diyaloglar, dürüstlük değerini vurgulaması bakımından önemlidir.

Mösyö Jourdain: Yeter artık, daha fazla konuşmayacağım. Ona borç para verdim; o da borcunu en kısa zamanda ödeyecek. Bu kadarı size yeter.

Madam Jourdain: Tabii, tabii, siz daha çok beklersiniz.

Mösyö Jourdain: Elbette ödeyecek. Bana öyle demedi mi?

Madam Jourdain: Tabii, tabii. Ödemez olur mu hiç!

Mösyö Jourdain: Bana şeref sözü verdi.

Madam Jourdain: Laf!

Mösyö Jourdain: Of of, siz de çok inatçısınız karıcığım! Size sözünü tutacak diyorum, bundan eminim.

Madam Jourdain: Bense, sözünü tutmayacağından eminim. Size ettiği bütün o iltifatlar sırf sizi kandırmak için.

Mösyö Jourdain: Susun artık. (KB, s. 239)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda verilen sözü tutmanın öneminin vurgulandığı bölüm, doğruluk ve dürüstlük değerine örnek teşkil etmektedir.

“Pişekar: Aman birader, kazalı iş o.

Kavuklu: Kazalı ama bir kere söz verdik.” (OOÇ, s. 222)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinde, Karagöz ile Hacivat arasında geçen aşağıdaki diyaloglar, doğruluk ve dürüstlük değerine uygun düşmektedir.

Karagöz: Evet işte bak, nasıl da bildin. İnsan borcunu unutmamalı!

Hacivat: Yahu on yıl önceki borcumu nerden hatırlayayım. Ben akşam ne yediğimi unuttum. Sahi ben ne diyordum Karagöz?

Karagöz: Bana yapacağın iyilikten bahsediyordun.

Hacivat: İyilik mi? Ne iyiliği yahu?

Karagöz: Üstüme giyecek ve başımı sokacak bir ev yapacaktın.

Hacivat: Ne diyorsun sen! Ben kendimi zor geçindiriyorum. Aşk olsun sana! (KÇC, s. 213)

“Keşanlı Ali Destanı”nda Ali, yalancı şahitler yüzünden hapse girmiştir. Şahitlerin yalan söylemesi doğruluk ve dürüstlük değerine aykırıdır.

Ali: Kız doğru diyorum sana. Ben vurmadım. Ben dayımı çeşme yalağında inerken buldum. Ağzı köpük içinde. kucaklayıp eczahaneye götürüyüm dedim, elime kan bulaştı. Bir de baktım sırtından vurmuşlar. O ara bekçi yetişti. İhsan ölürken bana bir şey söylemek istedi. Ali dedi, gerisini getiremedi... Merkezde beni katil sandılar. Onun Ali deyişini de aleyhime ispat saydılar... Mahkemede asıl katilin adamları, seni bana vermeyişini sebep gösterdiler. Bıçaklarken gördük diye yalan şahatlık ettiler... (KAD, s. 214)

“Hürrem Sultan” adlı oyunda şair Yahya, dürüstlük değerini duyumsatan şu sözleri söylemiştir:

“Yahya: Elbette... Kendi sözlerimizi kendimiz reddetmek âdetimiz değildir.” (HS, s. 207)

İnceleme sonucunda dürüstlük ve doğruluk değeri en fazla 9. sınıf ders kitabında “Hastalık Hastası” ve 10. sınıf ders kitabında “Kibarlık Budalası” adlı metinlerde tespit edilmiştir. Ayrıca “Buzlar Çözülmeden”, “Ocak(9)”, “Karagöz Çevre Canavarı”, “Orta Oyunu-Çeşme”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Hürrem Sultan” adlı metinlerde de dürüstlük ve doğruluk değeri yer almaktadır.

5.17. Eşitlik

“Eşitlik” sözlükte, “iki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavilik, müsavat, muadelet; kanunlar yönünden insanlar arasında ayrım bulunmaması; bedensel, ruhsal başlıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayrım bulunmaması durumu” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 657). İslam dinine göre zengin-fakir, siyah-beyaz gibi bir ayrım yoktur. Bütün insanlar eşit haklara sahip ve özgür doğar. *Avrupa İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*’nde de insanların hür, haysiyet ve haklar itibarıyla eşit olduğu vurgulanmıştır.

“Buzlar Çözülmeden” adlı metinde, halk arasında “akıllı ve deli” ayrımı yapıldığına dikkat çekilmiştir. Bu bölüm eşitlik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Kaymakam: Deli mi oldunuz siz? Bak hele bir deliye değil mi oldunuz dedirttin. Çok acayip laf oldu. Yavrum, Kaymakam Bey doğru söylüyor. Biz akıllılarla kıyaslanamayız. Ne kimseyi tanırız biz ne de kimse bizi. Şöhretimiz yoktur, mevkiimiz yoktur, nüfusumuz yoktur... Canım ne uzağa gidiyorsun, adınız yoktur bizim, adımız. Topumuza deli der çıkarlar... (BÇ, s. 173)

“Fatih” metninde, Katolikliğin üstün tutulması eşitlik değerine aykırı bulunmuştur.

“Konstantin: Bize yardıma hazır Roma ama çok ağır bir şartı var: Ayasofya’da yapılacak bir ayinde Katolikliğin üstünlüğünü onaylayacak.” (F, s. 165)

“Jan Dark” adlı metinde jan, sık sık tüm insanların/kulların eşit olduğunu vurgulamıştır.

“Robert: Evet. Hatırladım. Lorraine’deki Domremy köyündensin değil mi?

Jan: Evet. Ama ne fark eder? Hepimiz aynı dili konuşmuyor muyuz?” (JD, s. 233)

“Robert: Basit ha? İngiliz askerlerini dövüşürken gördün mü hiç?

Jan: Onlar da, senin benim gibi insan. Onlar da bizim gibi Tanrı kulu. Ama Tanrı onlara kendi ülkelerini, kendi dillerini bağışladı. Bizim ülkemize gelip, bizim dilimizi konuşmaya çalışmaları Tanrı buyruğuna aykırıdır.” (JD, s. 234)

Jan: Onu bunu anlamam. Hepimiz yaratanın kullarıyız. Her birimize kendi ülkemizi, kendi dilimizi verdi. Bunlara sahip çıkmamızı diler. Öyle olmasaydı, savaşta bir İngiliz’i öldürmek cinayet sayılırdı. Hele sen komutanım cehennemde cayır cayır yanardın. Derebeyine olan borcunu değil, Tanrıya olan borcunu düşün. (JD, s. 234)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda Fehim Paşa ile kızı Mihriban, kendilerini diğer insanlardan üstün görerek eşitlik değerine uygun düşmeyen şu sözleri söylemişlerdir:

“Fehim Paşa: (...) Rezil herifler. Bre siz kim oluyorsunuz da benim... Yahu tıkanacağım... Kızımı istemeye yelteniyorsunuz? Sizi adam yerine koyduğum için mi? Soframı aç karnınızı doyurduğum için mi? Topunuzu bir araya getirseler, sizden adam gibi bir adam çıkar mı sanıyorsunuz, görgüsüzler?” (FPK, s. 198)

“Yusuf: (Dışarıdan) Mihribaaaaannn!

Mihriban: Açsana. Hah. (Aşağıya seslenir.) Yusuf, buradayım, buraya bak.

Yusuf: Babalarımız sevda hikâyesi bilmez ama biz biliriz, değil mi Mihriban?

Mihriban: Ama o hikâyeler hep iki denk insan arasında geçer. Sen de git kendi dengine...” (FPK, s. 201)

Eşitlik değeri en fazla 11. sınıf ders kitabında yer alan “Jan Dark” adlı metinde tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra “Buzlar Çözülmeden”, “Fatih” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de eşitlik değeri belirlenmiştir.

5.18. Fedakârlık

“Özveri” ile aynı anlama gelen “fedakârlık” kavramı, “bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarlarından vazgeçme” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1559).

İncelenen metinlerden “Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Deli Çavuş, çok sevdiği Kaymakam için kendi canını feda etmeye hazır olduğunu söylemiştir. Deli Çavuş’un bu davranışı fedakârlık değeri ile örtüşmektedir.

“Deli Çavuşun Sesi: Gitme. Sen lazımsın bize. Allah senin canını alacağına benimkini alsın.” (BÇ, s. 174)

“Ocak” adlı oyunda aileyi bir arada tutmaya çalışan Safiye (anne), fedakârlığı ile öne çıkartılmıştır. Oyunda fedakârlık değerinin vurgulandığı bölümler şu şekildedir:

“Evin içinde bütün yükü omuzlayan Safiye ise gerçekçi bir insan olmasına rağmen, çaresizlikten, zaman zaman kurulan hayallere katılır.” (O-9, s. 178)

Safiye, kızının sevdiği çocukla parasızlık yüzünden evlenemeyeceğini anladığında en zor günler için sakladığı bileziğini satıp parasını vermeyi düşünür ve bu düşüncesini kızı ile de paylaşır. Bu arada yine olmayacak bir düşün peşinde koşan Tarık, bir hurda otomobili alıp tamir etmeyi ve onunla çalışarak zengin olmayı tasarlanmaktadır. Kocasının coşkısına ve çaresizliğine dayanamayan Safiye, Fazıl'ın karşı çıkmasına rağmen, bileziği, kız yerine kocasına verir. (O-9, s.181)

“Ailenin dağılmasından korkan anne (Safiye) ise kocasının çare arama çabalarına destek vermekte, sabırla işlerin yoluna girmesini beklemektedir.” (O-10, s. 228)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, Ali’nin Sinekli için hem sevdiği kadın Zilha’dan hem de canından vazgeçmesi, fedakârlık değerine uygun bulunmuştur.

“Zilha: Gitme Ali, dur Ali...”

Ali: (Kapının önüne çıkar.) Sinekli’ye canım feda. Kaderimiz böyle yazılmış, ne denir...

Ali: (Arkaya dönüp Zilha’ya) Yaşasın Sinekli Dağ. Son sözü bu oldu dersin. Tarihe böyle geçsin.” (KAD, s. 215)

“Fehim Paşa Konağı” oyununda, Paşa’nın kızını Yusuf’a vermemesi üzerine konak çalışanlarının iş bırakmaları fedakârlık değerine uygun düşmektedir.

“(...) Fehim Paşa’nın düşmanı Deli Suat Paşa, Yusuf’u desteklemeye başlar.

Fehim Paşa Konağı’nın çalışanları iş bırakırlar.” (FPK, s. 201)

Yapılan incelemede fedakârlık değeri en fazla 9 ve 10. sınıf ders kitaplarında yer alan “Ocak” adlı metinde belirlenmiştir. Ayrıca “Buzlar Çözülmeden”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de fedakârlık değeri işlenmiştir.

5.19. Hâl Hatır Sorma

Hâl hatır sorma, Türk toplumunda gelenekselleşmiş değerlerdendir. Misafirlikte, sokakta rastlaşmalarda veya telefonda sohbete başlarken “nasılsın, nasılsınız, neler yapıyorsunuz, ne var ne yok, çoluk çocuk iyiler mi, iyi misiniz?” vb. gibi farklı kalıplaşmış ifadeler kullanılarak yapılan hâl hatır sorma, kişilerin yakınlık derecesine bağlı olarak samimi ya da resmi bir havada gerçekleşir. Ayrıca görgü kuralları arasında yer alan hâl hatır sorma, karşımızdakine olan saygımızı, sevgimizi ve samimiyetimizi göstermemize de vesile olur.

“Ocak” adlı oyunda Nihat ile ev halkı arasında geçen şu diyaloglar, hâl hatır sorma değerine uygundur:

“Nihat: Hanımefendi nasılsınız? (El öper.)

Büyükanne: Teşekkür ederim oğlum, siz nasılsınız?”

Nihat: Sağ olunuz. (Dostça Özcan'ın sırtına vurur.) Nasılsın bey?

Özcan: (Sevinçle) Eyvallah ağabey.” (O-9, s. 179)

“Nihat: Nasılsınız hanımefendi?

Büyükanne: Teşekkür ederim evladım. Siz nasılsınız?

Nihat: Duacınızım.” (O-10, s. 230)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda Pişekar ile Ali Bey arasında geçen konuşmalar, hâl hatır sorma değerine örnek teşkil etmektedir.

“Pişekar: Yok, Ali Efendi, ben seni tanıdım; yalnız bir parça üzeyim diye yaptım.

Nasılsın bakayım, ne âlemdesin?” (OOÇ, s. 221)

“Pişekar: Ey, bakalım, ne âlemdesin Aliciğim?” (OOÇ, s. 222)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda, Fehim Paşa’nın Pertev Bey’e hâl hatır sorduğu bölüm şöyledir:

“Fehim Paşa: (...) Nasılsın Pertev Bey?

Pertev Bey: Duacınızım paşam.” (FPK, s. 197)

Hâl hatır sorma değeri en fazla 10. sınıf ders kitabında “Orta Oyunu-Çeşme adlı metinde geçmektedir. Bununla birlikte “Ocak” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de hâl hatır sorma değerinin işlendiği tespit edilmiştir.

5.20. Hediyeleşme

“Armağan” ile eş anlamda kullanılan “hediye” sözcüğü, “birini sevindirmek, mutlu etmek, onurlandırmak, kutlamak için veya anı olarak verilen şey, hediye, dürü; ödül; bir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser; bağış, ihsan” olarak

açıklanmıştır (TDK, s.122). “Yarım elma, gönül alma; çam sakızı, çoban armağanı” vb. gibi deyimler hediyeleşmenin önemini göstermektedir. “Hediyeler, söylenmeyen duyguların tercümanı olup, akıldan ve gönülden geçirilen hislerin somutlaşmış şeklidir. Hediyeleşme kültürünün temelinde mutlu etme, maddi ve manevi destek verme yatmaktadır” (Dingeç, 2009, s. 1057). Hemen her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da hediyeleşmek önemli bir gelenektir. “Türklerde hediye ananevi bir teamüldür. Misafir ağırlamak, tanıdık bildiğe muhtelif vesilelerle peşkeş vermek güzel huylardandır. Medeni memleketlerde de yılbaşı, düğün, seyahat münasebetiyle birbirine hediye vermek usuldendir” (Pakalın, 1983, s. 794).

Hediyeleşme değeri, incelenen metinlerden yalnızca “Ocak” adlı metinde üç yerde tespit edilmiştir.

“Tarık: Hay Allah razı olsun. Kıza ne aldın biliyor musunuz?(Kutudan bir guguklu saat çıkarır.) Guguklu saat. (Güler) Ne dersin Safiye zevkime, inceliğime?” (O-9, s. 180)

“Nihat: (...) Bak sana ne aldım. Bununla. Ne dersin? (Gösterir) Bir sıra inci. Bir güzel mısra gibi yalancı tabii. Sevinmedin mi yoksa?” (O-9, s. 180)

“Nihat, yeni girdiği işinden ayrılmış, dört günlük yevmiye ile de annesine bir inci kolye alıp evinin yolunu tutmuştur.” (O-10, s. 231)

5.21. İyilik ve Yardımlaşma

İyilik etmek (yapmak), “yararlı işler yapmak, yardımcı olmak” şeklinde açıklanırken (TDK, s. 1007); yardım (etmek), “kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet” olarak tanımlanmıştır (TDK, s. 2135). Her iyiliğin bir sadaka kabul edildiği İslam dini iyiliği emreder. Kuran-ı Kerim’de, yapılan iyiliğin de kötülüğün de mutlaka bir karşılığı olduğu ayetlerle bildirilmiştir. “Küçücük bir iyilik yapan kimse o iyiliği amel defterinde görecektir; küçücük bir kötülük işleyen de o kötülüğü amel defterinde görecektir” (Öztürk, 2016, s. 845; Zilzâl, 99/7-8).

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Hatice, Kaymakam’ın canını kurtararak ona iyilikte bulunmuştur. Bu bölüm şu şekildedir:

“Hatice'nin haber vermesiyle zenginlerin Kaymakam'a kurduđu tuzak boşa çıkar.” (BÇ, s. 172)

Aynı oyunun devamında, Kaymakam'ın kasabalıya yaptığı iyiliklerden de bahsedilmiştir.

“Hatice: (...) Onun bize yaptığı iyilikleri unutmayacağız.” (BÇ, s. 173)

“Hatice: Onun gibi yiğit adam, onun gibi fukara babası görmedik, varsın, birazcık deli olsun. Zaten hangimiz birazcık deli değiliz.” (BÇ, s. 173)

“Fatih” adlı oyunda, Sultan Mehmet'in insanlığa yaptığı iyilikler Koro tarafından řu sözlerle vurgulanmıştır:

“Koro:

Kutlu olsun! Kutlu olsun!

Sen nice putları kıransın sultan.

Bunalmışları kurtaransın sultan.

Gönlünü herkese açık tutarak

Tüm gönüllere taht kuransın sultan.” (F, s. 167)

“Hastalık Hastası” oyununda Angeique, babasının kendisine yaptığı iyiliklere minnet duymaktadır.

“Angeique: Ah, babacığım bana yaptığınız iyiliklere öyle minnet duyuyorum ki!”
(HH, s. 184)

“Hastalık Hastası” oyununda, Beralde ile hizmetçi Toinette'nin Argan'ı etrafındaki kötü insanlardan kurtarmaları iyilik ve yardımlaşma değerine uygun düşmektedir.

“Argan, içinde bulunduğu güç durumdan erkek kardeşi Beralde ile hizmetçi Toinette sayesinde kurtulur. Beralde ile Toinette, kötü insanların maskelerini birer birer düşürür.” (HH, s. 185)

“Kibarlık Budalası” oyununda Mösyö Jourdain, dostunun kendisine yaptığı iyiliklerden minnetle bahsetmektedir.

Mösyö Jourdain: Yeter! Ağzınızdan çıkamı kulağınız duysun! Siz o adamdan bahsederken kimden bahsettiğinizin farkında mısınız karıcığım? Sizin sandığınızdan çok daha mühim biri o. Sarayda

sevilen sayılan bir senyör. Adam kralla konuşuyor, ben sizinle nasıl konuşuyorsam öyle. Böylesine asil bir adamın evime bu kadar sık gelmesi, bana “sevgili dostum” diye hitap etmesi, eşitiymişim gibi davranması beni onurlandıran şeyler değil mi? Bana akla hayale sığmayacak iyiliklerde bulunur. Herkesin önünde bana öyle iltifatlar ediyor ki ne yapacağımı şaşırıyorum. (KB, s.238)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinde, Pişekar’ın Cüce’ye harçlık vermesi, Kavuklu’ya ev bulması iyilik ve yardımlaşma değeri kapsamında değerlendirilmiştir.

Kavuklu: Ah, İsmail Efendi, ben de seni arıyordum. Şimdi derdimi anlatırım, yalnız, şu çocuğa biraz harçlık ver de gitsin.

Pişekar (Cüce’ye): Al, oğlum, şu yirmi beş kuruşu.

Kavuklu (Cüce’ye): Gel bana bakayım. Ver o yirmi beşliği. (Alır.)

Pişekar: Sen de mi para veriyorsun?

Kavuklu: Ne olur ne olmaz, üstünde para bulunsun... (OOÇ, s. 222)

“Pişekar: Vah, Aliciğim, vah! Sen hiç merak etme, ben sana istediğinden âlâ bir ev bulurum. Bak, elimin altında bir konak yavrusu var.” (OOÇ, s. 223)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda, iyilik ve yardımlaşma değeri öne çıkan değerlerdendir.

Hacivat: Aman be birader sana lâf anlatmak ne zor şeymiş. Yani, yaşlandım artık, bir iyilik yapmak istiyorum.

Karagöz: Böyle bir iyilik yaparsan, ben de sana dua ederim.

Hacivat: Yok birader öylesi değil! Yani; sana giyecek bir şeyler alayım. Başını sokacak bir ev yapayım demek istedim.

Hacivat: Ben sana iyilik yapacağım sen benimle dalga geçiyorsun. Alacağın olsun senin!

(KÇC, s. 213)

“Hacivat: (Üzgün) Eyvah, Karagöz bu çöp dağının altında kalmış. Vah benim cefakâr arkadaşım! (Seslenir.) Karagöz!.. Merak etme seni kurtaracağım.

Karagöz (Üzgün): Vay başıma gelen! Bak sevgili arkadaşım “Beni kurtar!” diye bağıyor. (Seslenir.) Merak etme Hacı Cavcav, seni kurtaracağım.” (KÇC, s. 214)

Karagöz: Yapma yahu! Ondan sonra da herkes beni pataklayacak. Of... of... Ne yaptım ben? Aman Hacı Cavcav, ne olur kimseye söyleme bunu!

Hacivat: Yok yok, söylemem. Hadi seni bir yere saklayalım. Hah, bak şurada bir çuval var, sen bunun içine gir. Seni soran olursa “Askere gitti.” derim.

Karagöz: İnanırlar mı be Hacivat?

Hacivat: Biraz zor olur ama ben onları inandırırım. (KÇC, s. 215)

İnceleme sonucunda iyilik ve yardımlaşma değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden” ve 10. sınıf ders kitabında “Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinlerde yer aldığı

tespit edilmiştir. Ayrıca “Fatih”, “Hastalık Hastası”, “Orta Oyunu-Çeşme” ve “Kibarlık Budalası” adlı metinlerde de iyilik ve yardımlaşma değerinin işlendiği belirlenmiştir.

5.22. İyimserlik

İyimserlik, “genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği, nikbinlik, optimizm; her şeyi en iyi yanından gören, her durumda iyi bir çıkış yolu uman dünya görüşü, nikbinlik, optimizm” olarak tanımlanmaktadır (TDK, s. 1007).

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda yer alan aşağıdaki ifadeler, Kaymakam’ın iyimser bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

“Kaymakam (Kaymakam Vekiline): Gülmeyi unutan bu insanlara ben onu yeniden bir türlü öğretemedim. (...)” (BÇ, s. 174)

“Kaymakam: Ağlıyor musun Hatice? Hadi hadi çocuk olma, ağlayacağına gül. Kadına gülmek yakıştır.” (BÇ, s. 174)

“Ocak” adlı metinde, Nihat’ın iyimser tarafından bahsedilmiştir. Bu bölüm şu şekildedir:

“En büyük oğul Nihat ise -biraz da yetiştiriliş şekinden- günlük hayatın hayhuyundan uzak, yalandan da olsa insanların mutlu olması gerektiğine inanan, insanları mutlu etmek için hayallerine dokunmamaya özen gösteren, bunun için güzel sözler söylemeye ve gönül almaya gayret eden biridir.” (O-10, s. 228)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunun “giriş” bölümünde Hacivat’ın söylediği sözler, iyimserlik değerine uygun bulunmuştur.

Hacivat: (Semai söyleyerek gelir.) (...) (Perde gazelini okur.) Of; Hay, hak!.. Gönünüze açmış bir çiçektir hayal perdemiz, Sizin karşınızda oldukça hep var olur perdemiz.

Daha güzel bir dünyada yaşasın diye çocuklar, Dünyaya güzel, çirkin örnekler taşır perdemiz. Dileğimiz hep parlсын, solmasın güneşiniz, Güneşe sahip çıkmanızı önerir bu ibret perdemiz. Diyelim, bugün de güzel olsun günümüz. Hoş geldiniz! İyi ki geldiniz, perdemiz şenlendi, gönümüz çiçeklendi. Hep beraber bakalım ama Karagöz’ü de çağırmayı unutmayalım. (Gazel gibi söyleyerek) Yar bana bir eğlence medet! Aman bana bir eğlence medet yar!.. (KÇC, s. 210)

Yine aynı oyunda Karagöz, Canavar’ın kendisini aramasını iyimser bir bakış açısıyla yorumlamıştır. Bu bölüm şu şekildedir:

“Karagöz: Aslında zarar vermek için aramıyor beni. Madalya verecek bana...” (KÇC, s. 215)

İyimserlik değerinin 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden”, 10. sınıf ders kitabında “Ocak” ve “Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

5.23. Kaba Olmama

Kaba kelimesi, “terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse); terbiyeye, inceliğe aykırı, çirkin, kötü” anlamlarında gelmektedir (TDK, s. 1017). Kabalığın olduğu yerde anlayış, nezaket ve hoşgörü yoktur. Nezaket değerinin tam zıttı olan kabalık ancak eğitim ile halledilebilecek bir meseledir. Erken yaşlardan itibaren “büyüklerle saygı göstermek, kaba ve küfürlü sözler kullanmamak” vb. gibi temel görgü kurallarının öğretilmesi ile kabalığın önüne geçilebilir.

“Hastalık Hastası” oyununda Argan, kaba ifadeler kullanmıştır.

“Argan: Ne dedin sürtük, gerçekten hasta mıyım, ha? Demek ben gerçekten hasta değilmişim, öyle mi edepsiz?” (HH, s. 185)

“Kibarlık Budalası” adlı oyunda Mösyö Jourdain, zaman zaman karısına ve hizmetçisine kaba sözler söylemiştir.

“Mösyö Jourdain: Of aptallarla uğraşmak ne zor...” (KB, s. 237)

“Mösyö Jourdain: Hey, ağır ol bakalım, hop! Cehennemlik arsız!” (KB, s. 238)

“Mösyö Jourdain: Elbette şart. İkinizde salak gibi konuşup duruyorsunuz; sizin cehaletinizden ben utaniyorum!” (KB, s. 236)

“Ocak “ adlı metnin bazı bölümlerde Özcan, Büyükanne’ye kaba davranmıştır.

Büyükanne: Yarından itibaren kendine başka kapı ara, anladın mı çocuğum? Ben evimde efendi hizmetkâr isterim. (Sahanlar yuvarlanır.)

Özcan: Öff be, lanet olsun. (Sağa yürür.) Yıkayamıyorum işte. Yerlerinde durmuyor bu meret şeyler. Ne yaparsanız yapın, benden paso... (Sağ kapıdan çıkar.)

Büyükanne: Yavaş yürü, yavaş. Beynim sallanıyor.

Özcan: (Sesi gelir.) Sallansın.

Büyükanne: Vah vah vah... Hepsi asi bunların. Tabii evde bir erkek olmazsa böyle olur. Uşakların elinde rezil olduk gitti. Bunları tekrar nasıl nizamla sokarım ben? Vah vah... (Özcan aynı hızla döner: Bulaşığa başlar. Üstüne su sıçratır.)

Özcan: Tu Allah kahretsin! Söylüyorum yahu, yapamıyorum işte. Üstüm başım mahvoldu. (Hırsla, çocuk telaşı ile siler, söylenir.)

Büyükanne: Sen daha önce nerde çalışmıştın bakayım?

Özcan: Cehennem dibinde. (O-10, s.229)

“Nihat: Nasılsınız hanımefendi?

Büyükanne: Teşekkür ederim evladım. Siz nasılsınız?

Nihat: Duacınızım.

Özcan: Yüz verme şuna Allah aşkına.

Nihat: Ağzını topla (...)” (O-10, s. 230)

“Orta Oyunu-Çeşme” oyununda Zenne, kocası Kavuklu’nun kaba davranışlarından şikâyetçidir.

Zenne: Derdimi bildin, İsmail Efendiciğim. Pederim ısrar ile hiç tanımadığım bir adamla beni evlendirdi. Koltuk merasiminde yanıma, kocam olacak, kaba saba bir herifin geldiğini görünce ne kadar talihsiz olduğumu anladım. Fakat pederimin hatırını kırmamak için her şeye katlanmaya karar verdim...(OOÇ, s. 224)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda ise Hacivat, Karagöz’ün kaba sözlerine kırıldığını söylemiştir.

“Karagöz (Pencereden gözüdür.): Yine ne istiyorsun kazık oğlu kazık?

Hacivat: Ayıp Karagöz’üm. Ayıp!” (KÇC, s. 210)

“Karagöz: “Yarabbi, Hacivat’ın başı dururken ayağına taş düşmesin!” derim.

Hacivat: Aman bu nasıl dua böyle be birader?

Karagöz: Sen duayı bırak niyete bak niyete!..

Hacivat: Yine de beni kırdın.” (KÇC, s. 213)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda, Fehim Paşa kızını istemeye gelenlere kaba bir üslupla cevap vermiştir. Bu bölüm şöyledir:

Fehim Paşa: Rezil herifler. Bre siz kim oluyorsunuz da benim... Yahu tıkanacağım... Kızımı istemeye yelteniyorsunuz? Sizi adam yerine koyduğum için mi? Soframı aç karnınızı doyurduğum için mi? Topunuzu bir araya getirselers, sizden adam gibi bir adam çıkar mı sanıyorsunuz, görgüsüzler? (FPK, s. 198)

Yapılan incelemede kaba olmama değerinin en fazla 10. sınıf ders kitabında “Kibarlık Budalası” adlı metinde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca “Hastalık Hastası”, “Ocak”, “Karagöz Çevre Canavarı”, “Orta Oyunu Çeşme” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de kaba olmama değerine uygun ifadeler tespit edilmiştir.

5.24. Kibirli Olmama

Kibir; “büyüklik, ululuk; kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s.1179). Başkalarını küçük gören kibirli insanlar için “Kibir şeytandandır.” sözü halk arasında yaygın olarak kullanılır. Bilindiği üzere şeytan, Allah’ın emrine uymayarak Hz. Adem’e secde etmeyi kabul etmemiş, kibirlenmiştir. Bu sebepten ötürü Allah’ın katından kovulmuştur. Kuran-ı Kerim’de bu hadise şöyle anlatılmaktadır: “Vaktiyle meleklerle, ‘Âdem’in üstünlüğünü kabul edin!’ buyurduk. Bütün melekler Âdem’in üstünlüğünü kabul ettiler; ama iblis buna yanaşmadı. Küstahça böbürlendi, böylece kâfir/nankör oluverdi” (Öztürk, 2016, s. 40; Bakara, 2/34).

“Kibarlık Budalası” adlı oyunda kibirli bir tip olan Mösyö Jourdain, karısını ve hizmetçisini küçümseyen ifadeler kullanmıştır. Bu bölümler metinde şu şekilde yer almaktadır:

“Mösyö Jourdain: Hmm... Sevgili hizmetçimiz Nicole, basit bir köylüye göre diliniz fazla uzamış!” (KB, s. 235)

“Mösyö Jourdain: Susun diyorum size. İkiniz de cahilsiniz. Bütün bunların sağladığı imtiyazları anlamıyorsunuz.” (KB, s. 235)

“Mösyö Jourdain: Elbette şart. İkinizde salak gibi konuşup duruyorsunuz; sizin cehaletinizden ben utaniyorum!” (KB, s. 236)

“Mösyö Jourdain: Cahil kadınlara hiç dayanamıyorum!” (KB, s. 237)

“Mösyö Jourdain: Kafayı asalete takarak hiç değilse zevkimi ortaya koyuyorum. Sizin gibi burjuva kalmaktan iyidir.” (KB, s. 238)

“Keşanlı Ali Destanı” adlı oyunda Zilha, kibir kavramı üzerinde durmuştur.

“Zilha: Hoşuna gitmiyor mu? Kibrinden durulmuyormuş diyorlar mıhtar seçildin diye. Sinekli’nin efesi diyorlar ya sana. Daha ne istersin? Anlı şanlı Keşanlı Ali...” (KAD, s. 214)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda, Fehim Paşa ile kızı Mihriban çevresindekileri küçümseyen, kibirli ifadeler kullanmışlardır.

Fehim Paşa: (...) Rezil herifler. Bre siz kim oluyorsunuz da benim... Yahu tıkanacağım... Kızımı istemeye yelteniyorsunuz? Sizi adam yerine koyduğum için mi? Soframı aç karnınızı doyurduğum için mi? Topunuzu bir araya getirirler, sizden adam gibi bir adam çıkar mı sanıyorsunuz, görgüsüzler? (FPK, s. 198)

“Fehim Paşa: Bırak beni, (...). Söyle çabuk, bir daha Mihriban’ın adını ağızlarına alırlarsa, yıkarım evlerini, hepsini temizlerim, nüfus kütüğünden adlarını kazıtırım.” (FPK, s. 198)

Halayık: Sevda bu hanımefendi!

Mihriban: (...) Bir yanaşma adamı sokakta nasıl bağırabilir? Aç şu pencereyi, çabuk.

Yusuf: (Dışarıdan) Mihribaaaaannn!

Mihriban: Açsana. Hah. (Aşağıya seslenir.) Yusuf, buradayım, buraya bak.

Yusuf: Babalarımız sevda hikâyesi bilmez ama biz biliriz, değil mi Mihriban?

Mihriban: Ama o hikâyeler hep iki denk insan arasında geçer. Sen de git kendi dengine... (FPK, s. 201)

Kibirli olmama değerinin en fazla 10. sınıf ders kitabında “Kibarlık Budalası” adlı metinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de kibirli olmama değerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

5.25. Liderlik

“Önderlik, şef” anlamlarına gelen liderlik; ikna etme yeteneği gelişmiş, söz ve davranışları ile karşısındakini etkileyebilen, mücadeleci ve kararlı tavırlarıyla dikkat çeken kişilerin temel özelliğidir. Tarihe yön veren kişilerin biyografileri incelendiğinde, liderlik yönü güçlü kişiler oldukları görülmektedir.

“Fatih” adlı oyunda, Sultan Mehmet’in liderlik yönüne vurgu yapan şu ifadeler tespit edilmiştir:

“Mehmet: Yarısı Asya'da ülkemin, öbür yarısı Avrupa'da. Birleşik büyümeyi sağlamak için burada bir Hisar gerek bana.” (F, s.165)

“Koro: Umut karanlığı deldi seninle.

Ötelerden müjde geldi seninle.

Düşüncen göklere yöneldiğinden

İnsan daha da yükseldi seninle” (F, s. 167)

“Koro: Daralmış ufuklardan taşan sultan.

Her adımda bir doruk aşan sultan.

Yüzyılları bir anda eskiterek

Yepyeni bir çağa ulaşan sultan” (F, s. 167)

“Keşanlı Ali Destanı” adlı oyunda muhtarlık seçimlerini Ali’nin kazanmasını isteyen Derviş, liderlik değerine işaret eden şu sözleri söylemiştir:

“Derviş: Sahabsız kaldığı için şamar oğlanına dönen Sinekli’ye bir baş ilazım mı, değil mi?

Koro: İlazım...

Deviş: Öyleyse hepinizi yaşlı gözlerinizden öperim. Gözünüz aydın olsun arkadaşlar. (Hapşurur.) İşte o başa gavuştuk gayrı...” (KAD, s. 212)

Liderlik değeri en fazla 9. sınıf ders kitabında “Fatih” adlı metinde tespit edilmiştir. Ayrıca “Keşanlı Ali Destanı” adlı metinde de liderlik değerini yansıtan ifadelerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.26. Liyakat

“Layık olma, yaraşırılık, uygunluk, değer” kavramlarıyla ifade edilen “liyakat” sözcüğü, “bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1312). Kurum ve kuruluşların başına etik değerlere uygun davranan, tecrübeli ve işinin ehli kişilerin getirilmesi demokrasinin bir gereğidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 70’nci maddesindeki: “Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.” ifadesinden herhangi bir kuruma personel alınırken sadece liyakat şartının esas alınacağı sonucuna varılabilir.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda, tımarhaneden kaçan bir delinin kaymakam olması üzerine liyakat değeri vurgulanmıştır.

“Kaymakam Vekili: Bir delinin halkı idare ettiği nerede görülmüş?” (BÇ, s. 173)

“Kaymakam: Size, bizim gibiler değil, akıllı idareciler lazım. Çok akıllı idareciler. Zaten onların hepsi çok akıllı kişilerdir. İçlerinde az akıllısı yoktur ki ayrıca çoğu aransın.” (BÇ, s. 173)

“Fatih” oyununda, Konstantin’in sözleri liyakat değerini duyumsatmıştır.

“Jüstinyani (Bir askere dayanarak girer.): Size hizmetim, yazık ki sona eriyor çünkü ölümcül yara aldım haşmetlim.

Konstantin: Az daha sıkın dişinizi, general. Siz savaş şehrinden ayrılırsanız hemen çöker Bizans'ın savunması.” (F, s. 167)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda, Kavuklu’nun kendisini zor durumdan kurtaran arabacı hakkında söylediği sözler liyakat değerine uygundur.

Kavuklu: “İhtiyar” da söz mü? Bir patlıcana dört değnek sok, işte bizim beygir. Kolumdan tutup beni bindirdiler. Her ne kadar “Deh, meh!” dedikse de beygir öyle yürüyecek gibi gözükmüyordu. Bereket versin, gelin arabacısı usta bir adammış; hemen bir kumanda etti. “Dayana dayana beygiri tramvay yoluna bastırın.” dedi. Güç hâl ile dediğini yaptılar. Arabacı da oku getirdi, beygirin kuyruğuna kuyruğuna dayadı. (OOÇ, s. 223)

“IV. Murat” adlı oyunda, Sultan Murat’ın çocuk yaşta tahta geçmesi liyakat değerine uygun düşmemektedir.

“I. Mustafa, Osmanlı Devleti'nin kötü günler geçirdiği bir dönemde tahtan indirilir. Onun yerine on iki yaşında olan IV. Murat tahta geçirilir. Yaşı küçük olduğundan IV. Murat'ın annesi Kösem Sultan ve sarayın damadı olan Recep Paşa devleti yönetirler.” (IV. M, s. 226)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, eğitilmiş olmanın öneminin vurgulandığı bölüm, liyakat değerini duyumsatmıştır.

“Nuri: Üstelik okuma yazması da yoktur. Kara cahilden muhtar nerde görülmüş?” (KAD, s. 212)

“Hastalık Hastası” adlı oyunda geçen “mesleğinde başarılı” ifadesi, liyakat değeri kapsamında değerlendirilmiştir.

“Hastalık hastası Argan, tedavisini daha ucuza getirebilmek için, mesleğinde çok başarılı olduğunu zannettiği genç bir doktorla kızını evlendirmek ister.” (HH, s. 183)

İnceleme sonucunda liyakat değeri en fazla 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden” adlı metinde tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra “Fatih”, “Hastalık Hastası”, “Orta Oyunu-Çeşme”, “IV. Murat” ve “Keşanlı Ali Destanı” adlı metinlerde de liyakat değerine işaret eden ifadeler belirlenmiştir.

5.27. Merhametli Olma

“Merhamet” kavramı Türkçe Sözlük’te, “bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma” olarak tanımlanmıştır (TDK, s. 1373). Acıma duygusu, merhametli insanların en bilindik özelliğidir. Çevresine zarar vermektan çekinen bu kişiler, doğadaki tüm canlılara karşı şefkatlidir. Etrafindakilere zarar verdiği halde üzüntü duymayan kimseler ise “merhametsiz” olarak nitelendirilirler.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda tespit edilen “şefkat” ve “acımış” ifadeleri merhametli olma değerini duyumsatmıştır.

“Kaymakam, şefkat ile Hatice’nin ellerini okşamaktadır.” (BÇ, s. 173)

“Sahnedekiler şaşırmış, korkmuş, acımış arkasından bakmaktadırlar.” (BÇ, s. 174)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda, hayvanlara karşı merhametli olmanın önemi üzerinde durulmuştur.

“Kavuklu: Ne insafsız arabacı bu. Durmadan hayvanı kamçıladı, sanki bana vuruyormuş gibi de acısı yüreğime çöktü.” (OOÇ, s. 224)

“Orta Oyunu-Çeşme” oyununun başka bir bölümünde Pişekar, merhamet ve acıma duygusunu duyumsatan şu sözleri söylemiştir:

“Pişekar: Vah, yavrum, vah! Seni yakmışlar.

Pişekar: Vah, yavrucuğum, vah!” (OOÇ, s. 224)

“Karagöz Çevre Canavarı” oyununda, Karagöz ile Hacivat zaman zaman tartışmalar da birbirlerine karşı merhametlidirler.

“Hacivat (Üzgün): Eyvah, Karagöz bu çöp dağının altında kalmış. Vah benim cefakar arkadaşım! (Seslenir.) Karagöz!.. Merak etme seni kurtaracağım.

Karagöz (Üzgün): Vay başıma gelen! Bak sevgili arkadaşım “Beni kurtar!” diye bağılıyor. (Seslenir.) Merak etme Hacı cavcav, seni kurtaracağım.” (KÇC, s. 214)

“Münevver’in Hasbıhali” adlı oyunda Münevver, Mükerrerrem Bey’i “katı yürekli” olarak nitelendirir. Bu ifade merhametli olma değerini düşündürmüştür.

“Münevver: Siz bu sözü yalnız kendiniz için söyleyiniz, katı yürekli avukat bey...”
(MH, s. 217)

“Hürrem Sultan” oyununda, Şehzade Mustafa’nın babası Kanuni Sultan Süleyman için söylediği sözler merhamet değerine uygun düşmektedir.

Mustafa: Ben babamı düşünürüm. Ya o, o neler hissediyor şimdi Allah bilir. Onun o büyük kalbini ben çok iyi tanırım Yahya. Kim bilir şimdi nasıl paramparça kanyordur. O eğer bir ölüm hazırlanrsa bize, kendisi de çoktan ölmüş demektir. (Müthiş bir teessürle) Zavallı babam. (HS, s. 207)

İnceleme sonucunda merhametli olma değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden” ve 10. sınıf ders kitabında “Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinlerde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca “Karagöz Çevre Canavarı”, “Münevver’in Hasbıhali” ve “Hürrem Sultan” adlı metinlerde de merhametli olma değerini duyumsatan ifadelerin yer aldığı tespit edilmiştir.

5.28. Millî ve Manevi Değerler

Bir toplumun tarihine yön vererek ayakta kalmasını sağlayan millî ve manevi değerler; örf, âdet, gelenek ve göreneklerden oluşur. İnsanlık tarihine baktığımızda, kültürel mirasına sahip çıkmayan milletler yok olup giderken; diline, inancına ve töresine sahip çıkan milletler tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır.

“Fatih” adlı oyunda Akşemsettin, Fatih Sultan Mehmet’e babasının mirasına sahip çıkmasını nasihat eder.

“Akşemsettin (Mehmet’e doğru): Baban bir ağaç dikti senden önce, meyvesini devşirmeyecek misin?” (F, s. 163)

Aynı oyunda İstanbul’u fethetmekte kararlı olan Sultan Fatih, kendisini atalarına ve torunlarına karşı sorumlu hissetmektedir. Fatih’in millî ve manevi değerlere kıymet veren bir lider olduğunu vurgulayan bölüm şu şekildedir:

“Mehmet: Atalarımın torunlarımın bakışları benim üstümde şu an. Bu zafer, mutlak kazanılması gereken bu zafer hem geçmişini aydınlatacak ulusumun hem geleceğini... Kutlu olsun!” (F, s. 166)

“Fatih” oyununun son bölümünde, Osmanlı bayrağının Bizans burçlarında dalgalanması, millî ve manevi değerler kapsamında ele alınmıştır.

“Jüstinyani: (...) Burçta dalgalanan Osmanlı bayrağını gösterir.” (F, s. 167)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda, millî dilin önemi vurgulanmıştır.

“Karagöz: Yahu şunun doğrusunu anlat da dinleyelim. Lâfi eveleyip-geveleme, süsleyip-püsleme! Güzel Türkçemizle anlat!..” (KÇC, s. 213)

“IV. Murat” adlı oyunda Sultan Murat ile Nefî, Osmanlı Devleti’ni eski ihtişamlı yıllarına geri döndürmek için çareler düşünmektedir. Bu bölümler millî ve manevi mirasa sahip çıkmanın önemine işaret etmektedir.

“Nefî: Üslûp meselesi, padişahım! Her ulus kendine göre kahraman ister. Kanunî’den sonraki padişahlar çağında kınında paslandı Osmanlı kılıcı, ona yeniden su vermek gerek.” (IV. M, s. 227)

Sultan Murat: Ülkem, asıl gövdem, ölümcül hasta. Ancak onu kurtardığım ölçüde kurabilirim ben sağlığımı. (Topuzu hırsla kaldırıp haykırarak) Güneşleri besleyen ateşi toplayıp pençeme gövdemin bütün yaralarını dağlayacağım, sevinç gülleri açtıracığım kanayan yerlerimden! (Durur, topuzu almaya gelenlere) Yarın daha ağırını isterim. öbür gün daha ağırını; her gün daha ağırını isterim, daha ağırını, daha, daha! (...) (IV. M, s. 229)

“Jan Dark” adlı oyunda, Jan ile Robert arasında geçen diyaloglarda millî dilin ve vatan toprağını korumanın önemi vurgulanmıştır.

“Robert: Basit ha? İngiliz askerlerini dövüşürken gördün mü hiç?

Jan: Onlar da, senin benim gibi insan. Onlar da bizim gibi Tanrı kulu. Ama Tanrı onlara kendi ülkelerini, kendi dillerini bağışladı. Bizim ÷lkemize gelip, bizim dilimizi konuşmaya çalışmaları Tanrı buyruğuna aykırıdır.” (JD, s. 234)

Robert: Bu saçma sapan düşünceleri aklına koyan kim? Askerlerin derebeylerine bağlı olduğunu bilmez misin? İster Burgonya Dükü, ister İngiliz Kralı, ister Fransız Kralı başımızda olsun. Bundan askere ne, bundan sana ne? Hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, ne fark eder? Jan: Onu bunu anlamam. Hepimiz Yaratanın kullarıyız. Her birimize kendi ÷lkemizi, kendi dilimizi verdi. Bunlara sahip çıkmamızı diler. Öyle olmasaydı, savaşta bir İngiliz’i öldürmek cinayet sayılırdı. Hele sen komutanım cehennemde cayır cayır yanardın. Derebeyine olan borcunu değil, Tanrıya olan borcunu düşün. (JD, s. 234)

Jan: (...) Şövalyelerimizin akli fikri kurtarmalık diye alacakları parada. Adamlar can derdinde değil, mal derdinde. Ama ben topuna birden Fransa’da Tanrı buyruğunu yerine getirmek için savaşmasını öğreteceğim. O zaman Azap Tayfası’nı koyun sürüleri gibi önlerine katıp sürecekle buradan. Sen de, Pol da Fransız toprağında tek İngiliz askeri kalmadığı günü göreceksiniz. Burada yalnız bir baş olacak. İngiliz derebeylerinin kralı değil. Tanrının kutsadığı Fransa Kralı. (JD, s. 234)

“Jan Dark” adlı oyunda, Jan’ın ÷lkesi için yaptıkları millî ve manevi değerkere sahip çıkmanın önemini göstermektedir.

“Jan, halktan ve askerlerden aldığı destekle Paris’i İngilizlerden kurtarmak üzere hareket eder.” (JD, s. 235)

“Jan, Fransa’ya getirmek istediğı yurttaşlık ve ulus olma bilinci ile feodalitenin ve kilisenin tepkisini çeker.” (JD, s. 235)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, millî bir değer olan askerlik yapmanın önemi vurgulanmıştır.

“Nuri: Bir kerem Teke Kâzım dedikleri asker kaçığıdır, arkadaşlar.” (KAD, s. 212)

“Keşanlı Ali Destanı’nın sonunda, adına yazdıkları destandan dolayı kendisini Sinekli’ye karşı sorumlu hisseden Ali, millî ve manevi değerkere saygı duyan bir halk kahramanı olarak ön plana çıkartılmıştır.

“Zilha: Boş ver tabanı, korkmuyor musun?

Ali: Korkmasına korkuyorum. Ama neylersin ki ortada destan var. Destanı yalan komak olmaz.” (KAD, s. 215)

“Ali: Maalesef mümkünsüz Zilha. Kaderim beni çağırıyor. (Mehabetle kalkar.) İnsanlar ölür, destanlar kalır. Ben gidiyorum.” (KAD, s. 215)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda halk tiyatrosuna gönül veren Yusuf, millî ve manevi değerleri yaşatmaya çalışmaktadır.

“Yusuf; Karagöz, orta oyunu gibi halk tiyatrosuna gönül verir. Rasim Baba, oğlunun kabadayı olması için onu Fehim Paşa'ya götürür fakat Fehim Paşa'nın konağında Yusuf oyunlar sahneler.” (FPK, s. 197)

Aynı oyunda gelenek ve göreneklere uygun şekilde kız isteme sahnesine yer verilmiştir. Bu bölüm millî ve manevi değer kapsamında değerlendirilmiştir.

“Pertev Bey: (Bütün cesaretini toplar artık.) Öyleyse söylüyorum paşa hazretleri, babası (Rasim Baba saygıyla eğilir.) ve amcası olarak da ben, sizden kızınız Mihriban'ı Allah'ın emri ve peygamberin kavli ile İstemeye gel...” (FPK, s. 197)

Millî ve manevi değerler en fazla 11. sınıf ders kitabında “Jan Dark” adlı metinde tespit edilmiştir. Bununla birlikte “Fatih”, “Karagöz Çevre Canavarı”, “IV. Murat”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de millî ve manevi değerlerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.29. Misafirperverlik

Türk toplumunun en bilindik özelliklerinden biri olan misafirperverlik, tanıdık-tanımadık, zengin-fakir ayırt etmeksizin kapıyı çalan herkesi “Tanrı misafiri” olarak kabul etmektir. Misafire kibar ve samimi davranılır, özel yemekler yapılarak birtakım ikramlarda bulunulur. Ev sahibi, misafirini memnun etmek için maddi ve manevi hiçbir zahmetten kaçınmaz.

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda Nuri Bey, misafirleri içten bir karşılama ile eve buyur etmiştir.

“Nuri Bey: Buyurun, buyurun. Paşa şimdi gelir.” (FPK, s. 196)

“Hürrem Sultan” oyununda Şehzade Mustafa, misafirperverlik değerine uygun düşen şu sözleri söylemiştir:

“Mustafa: Umarım ki uzun müddet misafirim olarak kalırsınız.

Yahya (Yüzünde belirsiz bir gölge belirir.): Siz kovuncaya kadar.

*Mustafa: Kovmak mı? O nasıl söz? Bir gün şu Konak, ben unutursam bile, Şair
Yahya'yı konakladığı için saygı ile anılacaktır...” (HS, s. 206)*

Misafirperverlik değeri yalnızca 12. sınıf ders kitabında yer alan “Fehim Paşa Konağı” ve “Hürrem Sultan” adlı metinlerde tespit edilmiştir.

5.30. Nasihat

“Öğüt” sözcüğü ile eş anlamda kullanılan “nasihat”, “bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1534). “Nasihat tutmayanı, musibet tutar; iyi nasihat verilir, iyi ad verilmez.” vb. gibi atasözleri nasihat değerinin önemine işaret etmektedir. Nasihat edenler genellikle yaşlılardır. Toy, tecrübesiz yetişme çağındaki gençlere bilgi ve tecrübelerine dayanarak birtakım öğütlerde bulunurlar. Her ne kadar günümüzde alıcısı azalsa da nasihat, önemsenmesi gereken kıymeti yüksek bir değerdir.

“Fatih” adlı oyunda Akşemsettin, Sultan Mehmet’e sık sık nasihatlerde bulunur. Bu bölümler oyunda şu şekilde yer almaktadır:

“Edirne Sarayı’nda Fatih’in kılıç kuşanma merasimi ile başlayan oyunda Akşemsettin, Fatih’e kılıç kuşatırken ülkesinin genişletilmesini, babası Murat’ın yolundan gitmesini, zaferden zafere koşmasını söyleyerek hiçbir zaman haktan ayrılmaması gerektiğini öğütler.” (F, s. 162)

“Akşemsettin:

Ortak derinliklere dalmak gerek

Ele geçmez inciyi bulmak gerek.

Hayatın hakkını tam vermek için

Hem güvercin hem şahin olmak gerek.” (F, s. 163)

“Akşemsettin (Mehmet’e ve bütün askerlere):

Ey Tanrı ordusu, kalk, atlan

Zaferin ışıklı elleriyle yaz!

Tanrı buyruğuyla davrananları

Dünyada hiçbir güç duramaz. (F, s. 163)

“Akşemsettin(Mehmet’e):

Haydi zaferin altın elleriyle yaz!

Kartal bir kez kanatlandı mı

Serçeler havalanmayı göze alamaz” (F, s. 163)

Akşemsettin: Düşmanla boğazlaşmak için karşılaşırken bir şey, var öncelikle hatırlanması gereken: Sana kendini alt etmeyi de öğretememişse boşa gitmiş sayılır düşmanına üstün gelmen. Ruhu derinleştirip genişletmelidir zafer. Umutları en uzağa iletmelidir zafer. Yalnız kazananları değil, kaybedenleri de içerden aydınlatarak yüceltmelidir zafer. (F, s. 166)

“Hastalık Hastası” oyununda da nasihat değerine tespit edilmiştir.

“Toinette: Vallahi efendim, izin verirsiniz size dostça bir öğüt de bulunayım?”
(HH, s. 185)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunun sonunda, anlatılanlardan ders çıkartılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bölüm nasihat değerine uygun bulunmuştur.

“(Bitiş) Pişekar: Hakkın var, Ali Efendi oğlum, bu hâl ne senin ailende, ne de benim kızım da vardır. Maksat, ibret alınsın diye bir vakayı temsilden ibarettir.”
(OOÇ, s. 225)

“IV. Murat” adlı oyunda Nef’î, yaşı küçük ve tecrübesiz olan Sultan IV. Murat’a, devlet yönetimi hususunda önemli nasihatlerde bulunur. Oyunda, nasihat değerinin tespit edildiği bölümler şunlardır:

“Okuyacağınız metinde, IV. Murat’ın şair Nef’î’nin düşüncelerinden yararlanarak annesi Kösem Sultan’a karşı önlem almak istemesi anlatılmıştır.” (IV. M, s. 226)

“Sultan Murat: Kanımdaki kıpırdanmalara yön verirsin şair!

Nef’î (Mağrur): Sözdür eylemin yolunu açan, hünkârım! Meyve tam olgunlaştı mı, çürümeye başlar hemen.” (IV. M, s. 227)

“Sultan Murat: Bu millet hızını aldı, gücü azaldı. Yorgun bir küheylâna bindim ben, gerçek.

Nef’î: O küheylânın eskisi gibi koşabilmesi için küheylândan daha çok yorulması gerek binicinin.” (IV. M, s. 227)

“Nef’î: Günden güne artan gücünüz, padişahım, kendisini nasıl kullanmanız gerektiğini elbette öğretecektir size. Fattan durumları kollayın, onlar ortaya çıkar çıkmaz, el hak, göz kırpacaklar size! (...)” (IV. M, s. 228)

“Nef’î: Doruğu fazla seyreden tırmanamaz dağa. Uzun boylu beklemeyin, hünkârım, bir ucundan tutuverin eylemin!” (IV. M, s. 228)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunun sonunda Yusuf’un söylediği sözler, nasihat değerine uygun düşmektedir.

“Yusuf: Sıkıldım ben bu kabadayılık oyunundan. Hiç kimse sevda şarkısı söylemiyor. Ela gözden, güzel yüzden, çiçekten, böcekten söz eden yok. Yalnız çığlık atıyoruz. As, kes, vur, kır, döv, yak, yık, saldır, öldür! Ee bu böyle giderse, mutluluğu uğrunda silaha sarıldığımız halktan geride tek canlı kalmayacak.” (FPK, s. 201)

Nasihat değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Fatih” ve 11. sınıf ders kitabında “IV. Murat” adlı metinlerde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra “Hastalık Hastası”, “Orta Oyunu-Çeşme” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de nasihat değeri işlenmiştir.

5.31. Nezaket (Kibarlık)

“Nezaket” Türkçe Sözlük’te, “başkalarına karşı saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik, zarafet” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1472). Nezaketli olmak işte, okulda, sokakta günlük hayatın bir parçasıdır. “Güne başlarken ‘günaydın, iyi günler’ demek, büyüklere yer vermek, sohbet esnasında argo ve kaba sözler kullanmamak, özür dilemek, teşekkür etmek” vb. gibi nezaket (kibarlık) değerine uygun davranışlardır.

“Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, nezaket değerine uygun davranmıştır.

“Fatih de imparatorun istediği parayı bizzat kendisinin getireceğini söyleyerek elçiyi nazikçe gönderir.” (F,s. 162)

“Kibarlık Budalası” oyununda kibarlığa büyük önem veren Mösyö Jourdain, nezaket kurallarına uygun davranmaya çalışmaktadır.

“Zengin bir adam olan Mösyö Jourdain, kibarlığı öğrenip soylular sınıfına girebilmek için müzik, dans ve kılıç dersleri almaktadır. (KB, s. 234)

Yine aynı oyunda, Mösyö Jourdain ile Madam Jourdain’in birbirlerine hitap ederken “sevgili” ifadesini kullanmaları nezaket değeri olarak kabul edilmiştir.

“Mösyö Jourdain: Bana sadece ahmak erkekler ve ahmak kadınlar gülecektir sevgili karıcığım.” (KB, s. 234)

“Mösyö Jourdain: Susunuz sevgili hizmetçim ve sevgili karıcığım.” (KB, s. 235)

“Madam Jourdain: Sevgili kocacığım, siz delirmişsiniz bütün bu fanteziler! Kafanızı asalete taktığınızdan beri böylesiniz.” (KB, s.238)

“Münevver’in Hasbıhalı” adlı oyunda Mükerrerrem Bey’in Münevver’e gönderdiği mektup, nezaket kurallarına uygun bir üslupla yazılmıştır.

“Mükerrerrem Bey: “Sizin dest-i izdivacınızı talep etmek için bugün sekiz vapuruyla validem ve teyzem resmen size gelecekler. Rica ederim reddetmeyiniz.(...)” (MH, s. 218)

“Keşanlı Ali Destanı” adlı oyunda, nezaket değerinin tespit edildiği bölüm şöyledir:

“Zilha: Gaatil değil misin, yalan mı?

Ali (Çok üzgündür.): Gayri ben ne söyleyim? Nezaketine diyecek yok. Bir hoş geldin demeden katil deyip çıktın.” KAD, s. 212)

Araştırma sonucuna göre nezaket değeri en fazla 10. sınıf ders kitabında “Kibarlık Budalası” adlı metinde yer almaktadır. Ayrıca “Fatih”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Münevver’in Hasbıhalı” adlı metinlerde de nezaket değerine işaret eden ifadeler tespit edilmiştir.

5.32. Özür Dileme

“Özür dileme” hatasını fark edip bağışlanma talebinde bulunma şeklinde tanımlanabilir. Bir bakıma alçakgönüllülüğün de ifadesi olan özür dileme değeri, incelenen metinlerde yalnızca iki yerde tespit edilmiştir.

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda Hacivat, hatasını fark ettikten sonra özür dilemiştir.

“Hacivat: Demek ben yanlış yaptım. Senden özür diliyorum. Beni af et!..” (KÇC, s. 212)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda anlatıcı, özür dileyerek araya girmiştir.

“Anlatıcı: Siz de kestirmişsiniz bu sonucu değil mi? Bunlarda akıl fikir yok ki, ne yapalım? Özür dileyerek bir şey söyleyeceğim. Yine kahvedeyiz. Yine bu şaşkınlıkla birlikte olacağız. Bu benim kusurum değil ama!” (FPK, s. 198)

Özür dileme değeri yalnızca 10. sınıf ders kitabında “Karagöz Çevre Canavarı” ve 12. sınıf ders kitabında “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde geçmektedir.

5.33. Sabırlı Olma

“Sabır” kavramı Türkçe Sözlük’te, “acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s.1671).

“Sabırlı olma değeri” yalnızca 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan “Ocak” adlı oyunda, iki yerde tespit edilmiştir.

“Ailenin dağılmasından korkan anne (Safiye) ise kocasının çare arama çabalarına destek vermekte, sabırla işlerin yoluna girmesini beklemektedir.” (O-10, s. 228)

“Ortanca oğul Fazıl, o güne kadar hep çalışarak, sorumluluk alarak yaşamış; sabırlı ve özverili bir gençtir.” (O-10, s. 228)

5.34. Saygı ve Hoşgörü

“Saygı” kavramı sözlükte, “üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1714). “Hoşgörü” ise “her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” (TDK, s. 901) olarak tanımlanmıştır. Renk, cinsiyet, ırk, dil ayrımı yapmadan insanları farklılıklarıyla kabullenmenin yolu saygı ve hoşgörüden geçer. Başka bir ifadeyle hoşgörülü olmak, “kendi düşünce ve inançlarına karşı bulunan düşünce ve inançlara katlanma, onlara tepki göstermeme” şeklinde ifade edilebilir (Hançerlioğlu, 1999, s. 338).

“Fatih” adlı oyunda, saygı ve hoşgörü değeri birden fazla yerde tespit edilmiştir. Bizans hükümdarı, Elçi’si aracılığı ile Fatih Sultan Mehmet’e saygısını iletmiştir. Bu bölüm şöyledir:

“Elçi: İmparatorun en derin saygısı ile en sürekli bağlılığını dile getirdim yüceler yücesi sultana.” (F, s. 164)

Yine aynı oyunda devletler arasındaki hukuka saygı göstermenin önemine değinilmiştir.

“Elçi: Aramızdaki anlaşmalar burada yapı kurmanızı engeldir. Sizin soylu ve şanlı atalarınız her zaman saygı duydular iki devlet arasındaki hukuka.” (F, s. 164)

“Fatih” oyunun bazı bölümlerinde, Osmanlı Devleti’nin bünyesindeki farklı uluslara saygılı ve hoşgörülü davrandığı hem doğrudan hem de dolaylı ve yoruma açık ifadelerle vurgulanmıştır.

“Notaras: Hiçbir ulusun dinine, töresine karışmamıştır onlar bugüne dek. Türklerin dünyaya getirdiği yeni düzen bizi biz yapan her şeyi koruyacaktır.” (F, s. 165)

“Notaras: Bizans’ta Latin şapkası yerine Türk sarığı görürsün daha iyi!” (F, s. 165)

“(Açıklama): Halkın Avrupalıları değil, Osmanlıyı İstanbul’da görmek isteyeceklerini bildirir.” (F, s. 166)

İstanbul’un fethinden sonra Sultan Mehmet, farklı uluslara özgürce yaşama hakkı tanımıştır. Bu durum saygı ve hoşgörü değerine uygundur.

“Mehmet: (...) Bundan böyle herkes özgür olacak düşüncesinde, özgür olacak inancında herkes!” (F, s. 167)

“Hastalık Hastası” oyununda, Anqueique’nin babası Argan’a her koşulda itaat etmesi saygı değerine uygun bulunmuştur.

“Angeique: Her ne buyurursanız uyumayı görev bilirim, babacığım.” (HH, s. 184)

“Hastalık Hastası” adlı oyunda hizmetçi Toinette, efendisi Argan ile daima saygılı bir üslupla konuşur.

“Toinette: Vallahi efendim, izin verirsiniz size dostça bir öğüt de bulunayım?” (HH, s. 185)

“Ocak” adlı oyunda büyüklerimize saygı göstermenin, onlarla nazik bir üslupla konuşmanın önemi vurgulanmıştır. Bu bölümler oyunda şu şekilde yer almaktadır:

“Nihat: Hanımefendi nasılsınız? (El öper.)

Büyükanne: Teşekkür ederim oğlum, siz nasılsınız?” (O-9, s. 179)

“Tarık: (Sesi sevinçten güler.) Işığt açın, çabuk. Fazıl, burada mısın? Gel öp elimi.

Tarık: Öp (...) elimi. Bu sağ elime selam dur. El değil, mucize. (Fazıl öper.)” (O-9, s. 180)

“Fazıl: Baba.

Tarık: Söyle.

Fazıl: Önce, affedersin.

Tarık: Ne oldu?” (O-9, s. 181)

“Tarık: (Neşeli) Özcan.

Özcan: Ha?

Tarık: Ha, deme.

Özcan: Efendim?” (O-10, s. 230)

Yine “Ocak” adlı oyunda üslubundan dolayı büyükannenin Özcan’ı “saygısız” olarak nitelendirmesi, aynı sebeple Nihat’ın kardeşini uyarması saygı ve hoşgörü değeri kapsamında değerlendirilmiştir.

“Büyükanne: Aaa! Kim gürültü yapıyor orada? Safiye!

Özcan: Sus Allah aşkına büyükanne. Zaten canım burnuma gelmiş.

Büyükanne: Saygısız...” (O-10, s. 229)

Nihat: Nasılsınız hanımefendi?

Büyükanne: Teşekkür ederim evladım. Siz nasılsınız?

Nihat: Duacınızım.

Özcan: Yüz verme şuna Allah aşkına.

Nihat: Ağzını topla! (...)

Özcan: Buyur?

Nihat: (...) dedim.

Özcan: (Aşağıdan alır.) Sen böyle davrandıkça o da beni uşak sanıyor. Dimitri mi ne, bir şey diyor. Bir de isim takmış.

Nihat: Hanımefendiye en iyi şekilde hizmet edeceksin.

Büyükanne: Hah, söyle söyle...

Nihat: Ne emrederse yapacaksın.

Büyükanne: Tabii ya... Gördün mü? (O-10, s. 230)

“Kibarlık Budalası” oyununda Lucile, babası Mösyö Jourdain’ın kararlarına saygı duyar.

“Mösyö Jourdain, kızı Lucile’e kendisini zengin ve soylu bir gence verdiğini söyler. (...)Babasının verdiği karara karşı gelmez.” (KB, s. 239)

“Kibarlık Budalası” adlı oyunun başka bir bölümünde ise Mösyö Jourdain, arkadaşından bahsederken “sayılan bir senyör” ifadesini kullanmıştır.

“Mösyö Jourdain: Yeter! Ağzınızdan çıkanı kulağınız duysun! Siz o adamdan bahsederken kimden bahsettiğinizin farkında mısınız karıcığım? Sizin sandığınızdan çok daha mühim biri o. Sarayda sevilen sayılan bir senyör. “ (KB, s. 238)

“IV. Murat” adlı oyunda, Recep Paşa’nın üslubu saygı değerine uygundur.

“Recep Paşa: Haddim olmayarak derim ki sultanım, madem Hüseyin Paşa’nın azlinden bunca yararlandık, ölümü daha verimli olacaktır bizim için.

Kösem Sultan (Düşünceli): Olur mu olur! Peki Paşa peki!” (IV. M, s. 227)

Aynı oyunda Nef’î’nin Sultan Murat’ın huzurunda eğilmesi, eteğini öpmesi dönemin şartları ile birlikte ele alındığında saygı değerine uygun düşmektedir.

“Nef’î (Girip eğilerek): Aferin ey yenilmez orduların başbuğu! İndir artık, lûtfet, indir göklerde sonsuz büyüyüp güçlenen yumruğu!” (IV. M, s. 227)

“Nef’î: Günden güne artan gücünüz, padişahım, kendisini nasıl kullanmanız gerektiğini elbette öğretecektir size. Fattan durumları kollayın, onlar ortaya çıkar çıkmaz, el hak, göz kırpacaklar size! (Etek öpüp çıkar.) (...)” (IV. M, s. 228)

“Jan Dark” oyununda, Jan Dark’ın “anlaşıldı komutanım” ifadesi saygı değerini duyumsatmıştır.

“Robert (Jan’a dönerek): Şimdi dinle beni. İkide bir sözümü kesmek yok. Anlaşıldı mı?”

Jan (Uslu okul kızı gibi iskemleye çöker): Anlaşıldı komutanım.” (JD, s. 235)

“Münevver’in Hasbıhali” oyununda Münevver, saygı kavramını vurgulamıştır.

“Münevver: Gülmeyiniz. Ciddî söylüyorum. Bu yalnız bugün değil, yarın da, öbür gün de, daha öbür gün de... Hâsılı her gün, daima... Hatta bundan sonra bu yalıya değil, Kandilli’ye ayak basmaz iseniz ele güne karşı saygı etmiş olursunuz.” (MH, s. 217)

Aynı oyunda Mükerrerem Bey, Münevver’e yazdığı mektupta son derece saygılı ve nazik bir dil kullanmıştır.

“Mükerrerem Bey (Mektup): Merhumun gaybûbet-i ebediyesinden dolayı döktüğünüz eşk-i teessürle kendi gözyaşlarımı âlûde etmekte bir an kusur etmedim.” (MH, s. 217)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda, Pertev Bey’in üslubu saygı değerine uygundur.

“Pertev Bey: Paşam, izin verir misiniz? (Bütün cesaretini toplar artık.) Öyleyse söylüyorum paşa hazretleri, babası (Rasim Baba saygıyla eğilir.) ve amcası olarak

da ben, sizden kızınız Mihriban'ı Allah'ın emri ve peygamberin kavli ile İstemeye gel..." (FPK, s. 197)

Aynı oyunda Ayvaz, Nuri Bey'e saygılı bir üslupla cevap vermiştir.

"Nuri Bey: Sus (...)

Ayvaz: Peki beyim..." (FPK, s. 200)

"Hürrem Sultan" oyununda Yahya, makamından dolayı Şehzade Mustafa'ya saygı ve hürmet göstermiştir.

"Yahya: (Eğilip şehzadenin elini öpmek ister, şehzade çeker.)

Mustafa: (Elini çekerken). Estağfurullah. Aramızda teşrifat gerekirse, üstadın elinden çorabı öpmek gerekir. Teşrifat istemezsen (Yahya'yı bağrına basarak) seni dostum olarak kucaklarım." HS, s. 205)

Mustafa: Umarım ki uzun müddet misafirim olarak kalırsınız.

Yahya (Yüzünde belirsiz bir gölge belirir.): Siz kovuncaya kadar.

Mustafa: Kovmak mı? O nasıl söz? Bir gün şu Konak, ben unutursam bile, Şair Yahya'yı konakladığı için saygı ile anılacaktır. Yalnız merak ederiz; sizi buralara, bizi görmeye sadece bir dostluk alakası mı cezbeder? (HS, s. 206)

"(Yahya selamlar ve çıkar.)" (HS, s. 208)

Saygı ve hoşgörü incelenen metinlerde en fazla tespit edilen değerdir. İncelemede saygı ve hoşgörü değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında "Fatih" adlı metinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra "Ocak", "Hastalık Hastası", "Kibarlık Budalası", "IV. Murat", "Jan Dark", "Münevver'in Hasbıhalı", "Fehim Paşa Konağı" ve "Hürrem Sultan" adlı metinlerde saygı ve hoşgörü değerine işaret eden ifadeler belirlenmiştir.

5.35. Selamlaşma

"Selam" sözcüğü, "bir kimse ile karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba" (TDK, s. 1724) şeklinde açıklanmaktadır. İki kişi arasında iletişimi başlatacak olan ilk adım selamlaşmaktır. Bu bakımdan kalabalık bir ortama girildiğinde yapılması gereken ilk şey selam vermektir.

Muhabbete selam ile başlamak; insanlar arasındaki kırınlıkları azaltır, dostluğu ve sevgiyi pekiştirerek samimiyeti arttırır. Ülkemizde yaygın olarak kullanılan selamlaşma sözcükleri; “selamün aleyküm, selam, merhaba, günaydın, hayırlı sabahlar, iyi günler, iyi akşamlar, iyi geceler” vb. gibi kalıplaşmış ifadelerdir.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda, selamlaşma değeri “asker selamı” şeklinde karşımıza çıkmıştır.

“Deli Çavuş: (Asker selamıyla): Buyur yüzbaşım...” (BÇ, s. 172)

“Fatih” adlı oyunda da askeri selamlaşmaya yer verilmiştir.

“Paşalar Mehmet'i selamlayıp ayrıldılar.” (F, s. 167)

“Ocak” adlı oyunda, aile halkının birbirleriyle selamlaşması yer almaktadır.

“Nihat: Selam size, selam batan güne, ekmeğe; Selam kurda, kuşa, dala, yaprağa.

Safiye: Hoş geldin.” (O-9, s. 179)

“Fazıl (Durur.): Akşamlar hayrolsun büyükanne.” (O-10, s. 229)

“Karagöz Çevre Canavarı” oyununun “giriş” bölümünde, perde geleneğe uygun olarak seyircinin selamlanmasıyla açılmıştır.

“Hacivat: (Semai söyleyerek gelir.) (...) (Perde gazelini okur.) Of; Hay, hak!.. Gönlnüze açmış bir çiçektir hayâl perdemiz, Sizin karşınızda oldukça hep var olur perdemiz. Diyelim, bugün de güzel olsun günümüz. Hoş geldiniz! İyi ki geldiniz, perdemiz şenlendi, gönlümüz çiçeklendi.” (KÇC, s. 210)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda da selamlaşma değeri tespit edilmiştir.

“Nuri Bey: Buyurun, buyurun. Paşa şimdi gelir.

(Paşa girer. Selamlaşma.)” (FPK, s. 197)

“Hürrem Sultan” oyununda selamlama, saygı amaçlıdır.

“(Yahya selamlar ve çıkar.)” (HS, s. 208)

Selamlaşma değeri birer defa olmak üzere yedi farklı metinde tespit edilmiştir. “Buzlar Çözülmeden”, “Fatih”, “Ocak-9”, “Ocak-10”, “Karagöz Çevre Canavarı”, “Fehim Paşa Konağı” ve “Hürrem Sultan” adlı metinler selamlaşma değerinin yer aldığı metinlerdir.

5.36. Sevgi

“Sevgi” kelimesi, “insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1742) Her canlının ihtiyacı olan sevmek ve sevilme kaynağı içten gelen bir duygudur.

“Buzlar Çözülmeden” adlı metinde, Kaymakam adaleti ve dürüstlüğü ile halkın sevgisini kazanmıştır. Deli Çavuş ve Hatice, Kaymakam’a olan sevgilerini sık sık dile getirmişlerdir. Oyunda sevgi değerinin tespit edildiği bölümler şöyledir:

“Kaymakam; halkın sevgisini, zenginlerin ise nefretini kazanmıştır.” (BÇ, s. 172)

“Deli Çavuş: Sen kaymakam değil, paşasın bre kardeş. Sana paşam diyeceğim bundan sonra. Daha aşağısını söylemem.” (BÇ, s. 171)

“Deli Çavuş: Yüzbaşım, sana canım kurban olsun bire kardeş.” (BÇ, s. 171)

“Deli Çavuşun Sesi: Gitme. Sen lazımsın bize. Allah senin canını alacağına benimkini alsın.” (BÇ, s. 174)

“Hatice (Kaymakama): Kurban olduğum, ister deli ol, ister akıllı. Sen bizim makbulümüzsün. Bizi bırakma sakın. Sana canımız feda olsun.” (BÇ, s. 173)

“Hatice: Yoluna öldüğüm, gördün mü ya milleti...” (BÇ, s. 173)

“Hatice: (Feryat ederek) Gitme, kurban olduğum gitme.” (BÇ, s. 174)

Oyunun sonunda Kaymakam, halka olan sevgisini “gözlerinden öpmek” deyiimi ile ifade etmiştir.

“Kaymakam: Hatice, halka söyle, Deli Kaymakam ayrı ayrı gözlerinizden öptü dersin.” (BÇ, s. 173)

“Fatih” adlı oyunda, halkın Fatih Sultan Mehmet’e olan sevgisi, Koro tarafından şu sözlerle belirtilmiştir:

“Koro:

Kutlu olsun! Kutlu olsun!

Sen nice putları kıransın sultan.

Bunalmışları kurtaransın sultan.

Gönlünü herkese açık tutarak

Tüm gönüllere taht kuransın sultan.” (F, s. 167)

“Kibarlık Budalası” oyununda Mösyö Jourdain, dostundan “sevilen sayılan bir senyör” olarak bahsetmiştir. Bu bölüm sevgi değerine uygundur.

“Mösyö Jourdain: Yeter! Ağzınızdan çıkan kulağınız duysun! Siz o adamdan bahsederken kimden bahsettiğinizin farkında mısınız karıcığım? Sizin sandığınızdan çok daha mühim biri o. Sarayda sevilen sayılan bir senyör.” (KB, s. 138)

“IV. Murat” adlı oyunda, “sevdiği adamlar” ifadesi dolaylı da olsa sevgi değerini duyumsatmıştır.

“Recep Paşa: (...) Sevdği adamların elinden alınmasını hiç mi hiç unutmayacaktır Sultan Murat.” (IV. M, s. 226)

“Münevver’in Hasbıhalı” adlı oyunda Mükerrerem Bey, Münevver’e olan sevgisini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Münevver vechinize meftun olanlar kâm-yâb olsun. Sizi çıldırasıya sevdiğimi ayaklarınıza kapanarak arz ederim.” (MH, s. 217)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, Ali’nin Zilha’ya olan sevgisinden bahsedilmiştir.

“Ali, Sineklidağ’da oturan bir gençtir ve Zilha’yı sevmektedir. Ali yiğitliğiyle mahalle tarafından sevilmiş ve mahallede ünlenmiştir.” (KAD, s. 211)

“Hürrem Sultan” oyununda şair Yahya, Şehzade Mustafa’ya olan sevgisini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yahya (Memnun). Ya ben? Sizi hangi ismimizde yad edeyim? Şehzade Mustafa’yı pek az tanırım. Ama Şair Muhlisi’yi çok iyi tanırım ve severim.” (HS, s. 206)

“Rüstem: Şehzade Mustafa'ya pek bağlı görünürsünüz.

Yahya: Onu görüp de onu sevmemek, onu tanıyıp da ona bağlanmamak, siz beni insandan başka bir mahlûk mu sanırsınız?” (HS, s. 207)

Sevgi değeri en fazla 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden” adlı metinde tespit edilmiştir. Ayrıca “Fatih”, “Kibarlık Budalası”, “IV. Murat”, “Münevver’in Hasbıhali”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Hürrem Sultan” adlı metinlerde sevgi değerinin işlendiği belirlenmiştir.

5.37. Sorumluluk

“Sorumluluk” Türkçe Sözlük’te, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” olarak açıklanmıştır (TDK, s. 1794).

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda, Deli Çavuş’un kendisine verilen görevi içtenlikle kabul etmesi sorumluluk değerini yansıtmaktadır.

“Deli Çavuş: Can baş üstüne...” (BÇ,s. 172)

“Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, kendisini milletine karşı sorumlu hissetmektedir.

“Mehmet: Atalarımın torunlarımın bakışları benim üstümde şu an. Bu zafer, mutlak kazanılması gereken bu zafer hem geçmişini aydınlatacak ulusumun hem geleceğini... Kutlu olsun!” (F, s. 166)

Yine “Fatih” oyununda, son nefesine kadar görevini yerine getirmeye çalışan Bizanslı generalin davranışı sorumluluk değerine uygun düşmektedir.

“Jüstinyani (Bir askere dayanarak girer.): Size hizmetim, yazık ki sona eriyor çünkü ölümcül yara aldım haşmetlim.” (F, s. 166)

“Ocak” adlı oyunda, ailenin geçimini sağlama sorumluluğu evin ortanca oğlu Fazıl’ın omuzlarındadır. Tarık (baba) ile diğer oğullar Nihat ve Özcan, ailenin ekonomik sıkıntılarına rağmen umursamaz bir tavır içerisindeyler. Oyunda sorumluluk değerine vurgu yapan bölümler şöyledir:

“Evin geçimini sağlayabilmek için babasına yardım eden çocuk, ortanca oğul Fazıl’dır.” (O-9, s. 178)

“Ailenin eve gelen parayla kıt kanaat geçinebilmesine, yarına güvenle bakamamanın ezikliği içinde olmasına rağmen, en büyük oğul Nihat bir işe girip çalışmaz. O sorumsuz ve hayalci bir insandır.” (O-9, s. 179)

“Babasının boş hayaller peşinde koşarak zamanını ve parasını harcaması, Nihat’ın çalışmayarak gününü gün etmesini, Özcan’ın ders çalışmaması, Sevda’nın evlilik hayalleri kurarak sinema makinisti bir çocukla gezmesi Fazıl sinirlendiren, hırçınlaştıran olaylardır.” (O-9, s. 179)

“Nihat: Anam... (Mutfağı yürür, öper.) Açlıktan ölüyorum. Oh! Bugün çok keyifliyim.

Safiye: Tabii oğlum, çalışmak insanın içini açıyor.” (O-9, s. 179)

Nihat: Bastım istifayı, çıktım geldim. Oh, dünya varmış.

Safiye: (Soluğu kesilmişesine) Neden ama?

Nihat: (Şirin) Eee, yürümedi anne. Zaten ta başından biliyordum. Bunu bilip dururken kalkıp işe gitmek düpedüz ikiyezlik. Sonra ben öyle saatle filan iş yapamam. Delilik bu. Yağmur saatte mi yağıyor, rüzgar takvimde mi istiyor?

Safiye: Bunu nasıl yapabildin?

Nihat: Gayet kolay, yarın gelmiyorum dedim. İnanır mısın, gık bile diyemediler. (O-9, s. 179)

“Nihat: (Coşkun) Hay Allah... Ben ne budalayım... Budala bile değilim. Ne olacak, ona da bir tane alırım, bir işe girince. Daha doğrusu, ben işe mişe girmem. Ver bunu Sevda’ya.” (O-9, s. 180)

“Ortanca oğul Fazıl, o güne kadar hep çalışarak, sorumluluk alarak yaşamış; sabırlı ve özverili bir gençtir.” (O-10, s. 228)

“IV. Murat” oyununda Sultan Murat, ülkesini içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için çareler aramaktadır. Bu durum sorumluluk değerine kapsamında değerlendirilmiştir.

“Sultan Murat: Bir şeyler yapabileceğimi seziyorum, hatta biliyorum, ama nerden başlayacağımı kestiremiyorum, şair!” (IV. M, s. 227)

Sultan Murat: Ülkem, asıl gövdem, ölümcül hasta. Ancak onu kurtardığım ölçüde kurabilirim ben sağlığımı. (Topuzu hırsıyla kaldırıp haykırarak) Güneşleri besleyen ateşi toplayıp pençeme gövdem bütünü yaralarını dağılayacağım, sevinç gülleri açtıracığım kanayan yerlerimden! (Durur, topuzu

almaya gelenlere) Yarın daha ağırını isterim. Öbür gün daha ağırını; her gün daha ağırını isterim, daha ağırını, daha, daha! (...) (IV. M, s. 229)

“Keşanlı Ali Destanı”nda Ali, köyü Sinekli’ye karşı kendisini sorumlu hissetmektedir.

“Ali: (Zilha’ya) Tabam beni bekliyor. Durmak olmaz Zilhacığım.” (KAD, s. 215)

Kişinin kendisine verilen bir görevi kabul etmesi, sorumluluk alması demektir. Bu bakımdan “Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda tespit edilen aşağıdaki ifadeler, sorumluluk değerine uygun bulunmuştur.

“Nuri Bey: Baş üstüne paşam.” (FPK, s. 198)

“Nuri Bey: Taklit maklit de yapabilir misin?”

Ayvaz: (...) Sen emret İstanbullu taklidinde üstüme yoktur.” (FPK, s. 200)

Yapılan incelemede sorumluluk değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Ocak” adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte “Buzlar Çözülmeden”, “Fatih”, “Ocak (10)”, “IV. Murat”, “Keşanlı Ali Destanı” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde de sorumluluk değerine işaret eden ifadeler bulunmaktadır.

5.38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)

“Şeref” kavramı, “başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur” olarak açıklanmıştır (TDK, s. 1860). “Değer, saygınlık, itibar” anlamına gelen “haysiyet” kavramı ile “şeref” sözcüğü birbirini tamamlamaktadır. Her insan, ait olduğu toplumun şerefli bir ferdi olarak yaşamak ve bu şekilde tanınmak ister.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Kaymakam’ın sözleri, şeref sahibi olma (haysiyet) değerine uygun düşmektedir.

“Kaymakam: (...) Benim prensibim şu: Bu memlekette karnı tok, şerefli, haysiyetli insanlar arasında herkesin bir yeri olmalı. Ama geniş yer, ama dar yer.” (BÇ, s. 171)

“Fatih” oyununda, Bizanslı Elçi’nin “soylu ve şanlı atalarınız” ifadesi şeref ve haysiyet değerini duyumsatmıştır.

“Elçi: Aramızdaki anlaşmalar burada yapı kurmanızı engeldir. Sizin soylu ve şanlı atalarınız her zaman saygı duydular iki devlet arasındaki hukuka.” (F, s. 164)

“Fatih” oyununun başka bir bölümünde, şeref sahibi olma değerine doğrudan yer verilmiştir.

“Notares: Taş çatlasa razı olmaz buna halk. Daha şerefli bir yol bulunsun derim.” (F, s. 165)

“Kibarlık Budalası” oyununda, şeref sahibi olma değerinin tespit edildiği bölümler şöyledir:

“Mösyö Jourdain: Ne olmuş! Bu mevkideki bir adama borç vermek benim için bir şeref değil mi? Bana “sevgili dostum” diyen bir senyör için ne yapsam az.” (KB, s. 239)

Mösyö Jourdain: Yeter artık, daha fazla konuşmayacağım. Ona borç para verdim; o da borcunu en kısa zamanda ödeyecek. Bu kadarı size yeter.

Madam Jourdain: Tabii, tabii, siz daha çok beklersiniz.

Mösyö Jourdain: Elbette ödeyecek. Bana öyle demedi mi?

Madam Jourdain: Tabii, tabii. Ödemez olur mu hiç! Mösyö Jourdain: Bana şeref sözü verdi. (KB, s. 239)

“Ocak” adlı oyunda, Tarık’ın “kimseye muhtaç kalmak istememesi” şeref sahibi olma değerini yansıtmaktadır.

“Baba (Tarık) işleri yolunda gitmeyen bir araba tamircisidir. Ailesine daha iyi yaşam koşulları sağlamak için didinmekte; başarısız olmak, başkalarına ya da çocuklarına muhtaç kalmak istememektedir.” (O-10, s. 228)

“IV. Murat” adlı oyunda, Recep Paşa’nın gururlu oluşu şeref ve haysiyet değerini duyumsatmıştır.

“Recep Paşa: Hüsrev Paşa kanlı zorbanın biridir, sultanım. Öylesine gururludur ki, azledilmeyi sindiremez; Hele benim sadrazamlığım kudurtacaktır onu. (...) Buraya gelip tahtından indirebilir padişahı. (...)” (IV. M, s. 227)

“Hürrem Sultan” oyununda, Şehzade Mustafa ile Yahya arasında şeref ve haysiyet değerine işaret eden konuşmalar tespit edilmiştir. Bu diyaloglar şu şekildedir:

“Yahya (Memnun). Ya ben? Sizi hangi ismimizde yâd edeyim? Şehzade Mustafa’yı pek az tanırım. Ama Şair Muhlisi’yi çok iyi tanırım ve severim.

Mustafa: Dostluğunuz Şehzade Mustafa'ya da, Şair Muhlisi'ye de aynı derecede şeref verir. Dersaadetten gelirsiniz demek?” (HS, s. 206)

“Yahya: Kendi kendime dedim ki: Şair Muhlisi, Şehzade Mustafa'nın imdadına çağırır beni. Mustafa (Yahya yeniden sarılır.): Civanmert kardeşim, gerçekten dört yandan sarılmış gibiyim. İşin kötüsü düşmanlarımı tanımam. Onlarda beni çok iyi tanırlar... Ve en can alıcı yerime vururlar... Gururuma.” (HS, s. 206)

“Yahya: Gururunuz sizin kuvvetinizdir.

Mustafa: Zaaфіmdır da Yahya... Zaaфіmdır da. Bilirim, bugüne dek dost düşman gözünde ne olabilmişsek, gururumuz sayesinde olmuşuz. (Sanki uğursuz bir kehanette bulunuyormuş gibi) Bundan sonra da ne olacaksak gururumuz yüzünden olacağız.” (HS, s. 206)

“Yahya (Üzgün): Beli Şehzadem, itiraf edeyim ki onun için geldim. Şehzademin hayatı tehlikede iken uzak durmak yaraşmazdı.” (HS, s. 206)

Şeref sahibi olma (haysiyet) değeri en fazla 12. sınıf ders kitabında “Hürrem Sultan” adlı metinde işlenmiştir. Ayrıca “Ocak”, “Buzlar Çözülmeden”, “Fatih”, “Kibarlık Budalası” ve “IV. Murat” adlı metinlerde de şeref sahibi olma değeri tespit edilmiştir.

5.39. Takdir ve Tebrik Etme

“Takdir etmek” Türkçe Sözlük’te, “beğenmek, önemini, gerekliliğini, değerini anlamak” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1888). “Tebrik etmek” ise kutlamak anlamına gelen kalıp bir ifadedir.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Kaymakam’ın yaptığı iyi ve güzel işler, onu sevenler tarafından takdir edilmiştir.

“Hatice: Seni devlet baba yollamamış da kendiliğinden kaymakam olmuşsun. İyi de etmişsin. Biz seni beğendik. Milleti yine sen idare et.” (BÇ, s. 173)

“Kaymakam Vekili: Bacı, bu konuda biraz da beni dinle. Yanlış düşünüyorsun. İyi işler yapmış, çok iyi işler yapmış fakat bu adam deli.” (BÇ, s. 173)

“Fatih” adlı oyunda İstanbul’u fetheden Sultan Mehmet, Koro tarafından hem yüceltilmiş hem de takdir edilmiştir.

Koro:

Kutlu olsun! Kutlu olsun!

Sen nice putları kıransın sultan.

Bunalmışları kurtaransın sultan.

Gönlünü herkese açık tutarak

Tüm gönüllere taht kuransın sultan.

Umut karanlığı deldi seninle.

Ötelerden müjde geldi seninle.

Düşüncen göklere yöneldiğinden

İnsan daha da yükseldi seninle

Daralmış ufuklardan taşan sultan.

Her adımda bir doruk aşan sultan.

Yüzyılları bir anda eskiterek

Yepyeni bir çağa ulaşan sultan (F, s. 167)

“Keşanlı Ali Destanı”nda, Temel ve Derviş’in tebrik edildiği bölüme aşağıda yer verilmiştir.

“Ali: Temel’i maliye, Derviş’i hukuk müşaviri tayin ettim...”

Sesler: Tebrik ederiz... (Temel ve Derviş tebrik edilirler.)” (KAD, s. 213)

Takdir ve tebrik etme değeri en fazla 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden” adlı metinde tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra “Fatih” ve “Keşanlı Ali Destanı” adlı metinlerde de takdir ve tebrik etme değerinin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.40. Tedbirli ve Planlı Olma

“Tedbirli” sözcüğü, “önceden hazırlıklı davranan, önlemini zamanında alan, müdebbir; hazırlıklı bir biçimde, önceden düşünerek” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1930). Tedbirli olmak, bir işin sonunda olabilecek ihtimallerden en hayırlı ve güzel olanı seçmektir. Akıllı insan, önce işin sonunu hesap eder. Tedbirli olma hususunda Allah (c.c.): "Ey Müminler! Düşmana karşı tedbirinizi alın..." buyurmaktadır (Öztürk, 2016, s. 146; Nisâ, 4/1).

“Fatih” adlı oyunda, fetih için gerekli olan tüm tedbirlerin alınması sonucunda fetih, zaferle sonuçlanmıştır. Oyunda, fetih öncesi alınan tedbirlerin anlatıldığı bölüm şöyledir:

“İstanbul'un fethi için hazırlıklara başlayan Fatih; Rumeli Hisarı'nı yaptırır, Urban'a güçlü toprak döktürür. (...) Osmanlı kimsenin düşünemeyeceği son hamleyi yapar: gemileri karadan yürütmek. Bu hamle Osmanlının zaferiyle sonuçlanır.” (F, s. 166)

Aynı metinde Sultan Mehmet, ülkesinin güvenliği açısından Bizans'ı bir tehlike olarak görmekte ve bu sebeple İstanbul'u fethetmek istemektedir. Onun bu düşüncesi tedbirli ve planlı olma değerine uygundur.

“Mehmet: Doğuya doğru sefere çıksam Bizans'ı arkamda duyarım; batıya yönelmeye kalsa yine arkamdadır Bizans. Bu sürekli pusuya son verip gelişme yolunu açmalıyız.” (F, s. 163)

“Fatih” adlı oyunun başka bir bölümünde ise Halil, fetih sırasında yaşanabileceklere dikkat çekerek tedbirli olmanın önemine değinmiştir.

“Halil: Bizans'ı almaya kalkışırsak bütün Avrupa birleşir bize karşı” (F, s. 163)

“Halil: Biz Bizans'ı kuşatırken hümkârım ya güçlü bir Avrupa ordusu gelip arkamızdan vurursa bizi? O zaman bu devlet belini doğrultamaz bir daha Timur belasını hatırlayalım.” (F, s. 163)

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda, evden çıkarken kapıyı kilitlemenin önemi üzerinde durularak tedbirli olma değerine işaret edilmiştir.

Kavuklu (Cüce'ye): Kapıyı kilitledin mi? Anahtarı aldın mı?

Cüce: Kapıyı kilitledim ama anahtarı üstünde bıraktım.

Kavuklu: Anahtar kapı üstünde bırakılır mı?

Cüce: Geçen akşam hırsız, komşuya girerken, kapıda zahmet çekmiş, kırmış. Kolaylık olsun diye ben de anahtarı üstünde bıraktım.

Kavuklu: Hay Allah müstahakkını versin! Anahtar hırsız girmesin diyedir, hırsıza kolaylık vermek için değil. (OOÇ, s. 220)

“IV. Murat” oyununda Sultan Murat, ülkesini içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için birtakım tedbirler almıştır.

“IV. Murat'ın şair Nef'i'nin düşüncelerinden yararlanarak annesi Kösem Sultan'a karşı önlem almak istemesi anlatılmıştır.” (IV. M, s. 226)

“IV. Murat, annesi ve Recep Paşa’nın oyunlarını önlemeye çalışır. Annesini göz hapsine aldırır. Recep Paşa’nın boynunu vurdurur. Kendisine sadık adamları etrafında toplamaya başlar. Etkili önlemlerle otoritesini kurar. Ülkeye düzen tekrar gelir. İran’a sefer düzenleyerek Bağdat’ı ele geçirir.” (IV. M, s. 229)

Yapılan incelemede tedbirli ve planlı olma değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında “Fatih” adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca “Orta Oyunu-Çeşme” ve “IV. Murat” adlı metinlerde de tedbirli ve planlı olma değeri belirlenmiştir.

5.41. Teşekkür Etme

“Teşekkür” kelimesi, “yapılan bir iyiliğe karşı duyulan kıvanç ve gönül borcunu anlatma” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s. 1967). İnce bir davranış olan teşekkür etme, bir çeşit minnettarlıktır. “Teşekkür ederim, sağ ol, minnettarım, eksik olma” vb. gibi ifadelerle hoşnutluğumuzu belirtiriz. İçten ve samimi bir dile yapılan teşekkür, insanlar arasındaki ilişkiyi derinleştirmesi bakımından önemlidir.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda, teşekkür etme değeri tespit edilmiştir.

“Deli Çavuş: Sağ ol yüzbaşım.” (BÇ, s. 172)

“Ocak” adlı oyunda, aile bireyleri arasında teşekkür etme değerine önem verildiğini görülmektedir.

“Nihat: Hanımefendi nasılsınız? (El öper.)

Büyükanne: Teşekkür ederim oğlum, siz nasılsınız?

Nihat: Sağ olunuz. (Dostça Özcan’ın sırtına vurur.) Nasılsın bey?

Özcan: (Sevinçle) Eyvallah ağabey.” (O-9, s. 179)

“Nihat: (...) Bak sana ne aldım. Bununla. Ne dersin? (Gösterir) Bir sıra inci. Bir güzel mısra gibi yalancı tabii. Sevinmedin mi yoksa?

Nihat: Teşekkür bile etmedin anne.

Safiye: (tonsuz) Teşekkür ederim.” (O-9, s. 180)

“Nihat: Nasılsınız hanımefendi?

Büyükanne: Teşekkür ederim evladım. Siz nasılsınız?

Nihat: Duacınızım.” (O-10, s. 230)

“Orta Oyunu-Çeşme” oyununda Kavuklu, Pişekar’ın kendisine yaptığı iyiliğe “eksik olma” ifadesi ile karşılık vermiştir.

“Pişekar: Haydi, sen şimdilik otur, sonra uzlaşırız.

Kavuklu: Eksik olma birader.” (OOÇ, s. 224)

Teşekkür etme değerinin en fazla 9. sınıf ders kitabında yer alan “Ocak” adlı oyunda yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte “Ocak-10”, “Orta Oyunu-Çeşme” ve “Buzlar Çözülmeden” adlı metinlerde de teşekkür etme değerinin işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.42. Utanma (Mahcubiyet)

“Utanmak; onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 2040). “Gurur ve suçluluk” utanma duygusuna neden olan hallerdendir. Halk arasında bir hata veya suç karşısında yüzün kızarması utanmanın da göstergesi olarak kabul edilir. Herhangi bir suç veya hata karşısında utanmasını bilen insanlar “hayâ sahibi” olarak nitelendirilirken; utanmasını bilmeyen kişiler için “yüzsüz, utanmaz” ifadeleri kullanılır.

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda, utanma değeri tespit edilmiştir.

“Zenne (Utanarak): Ah! Neler, neler... Ne haller oldu? Nasıl söyleyeyim, utanıyorum.” (OOÇ, s. 224)

“Münevver’in Hasbıhali” adlı oyunda Münevver, Mükerrerem Bey’in evlilik teklifini utanılacak bir durum olarak görmektedir.

“Münevver: Bu mektubu bana gönderdiğiniz için pek ayıp ettiğinizi hesap etmeyecek kadar akılsız değilsiniz zannedirim. (...) Vah. Vah. Yüzünüz bile kızarmıyor. (...) Bakınız kendisi de yaptığı şeyin fena olduğunu anlıyor da mahcubiyetinden yüzüme bakamıyor.” (MH, s. 218)

“Münevver: Bu ne riyakârlık. Bu ne hayâsızlık. Ah! Erkekler âh! (...) (Süratle kocasının resmine gider.) Öyle değil mi Murtaza’cığım? (Resmin yanında oturarak) Sen emin ol güzelim. Ben senin hatıralarına kıyamete kadar sadık kalacağıma yemin ettim. Dünya yıkılsa bu yeminimi tutacağım.” (MH, s. 218)

Yapılan incelemede utanma (mahcubiyet) değerinin yalnızca 11. sınıf ders kitabında “Münevver’in Hasbıhalı” ve 10. sınıf ders kitabında “Orta Oyunu-Çeşme” adlı metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

5.43. Vefa ve Sadakat

“Vefa” kavramı sözlükte, “sevgiyi sürdürme, sevgi bağlılığı” (TDK, s. 2084) olarak açıklanmıştır. “Sadakat” ise “içten bağlılık, sağlam, güçlü dostluk” kavramlarıyla ifade edilmiştir (TDK, s. 1675).

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda vefa ve sadakat değerinin tespit edildiği bölümler şu şekildedir:

“Hatice: (...) Onun bize yaptığı iyilikleri unutmayacağız.” (BÇ, s. 173)

“Kaymakam: Gidelim Yüzbaşı. Yalnız bir saniye (Tahrirat Katibi’ne) Katip, eşrafa ve esnafa söyle, evvela tembihlerimi, sonra da beni unutmasınlar; işi yine azıtlırlarsa belli olmaz, yolların kapandığı bir gün belki bizler yine geliriz. Haydi Allah'a ısmarladık.” (BÇ, s. 174)

“Hatice (Kaymakama): Kurban olduğum, ister deli ol, ister akıllı. Sen bizim makbulümüzsün. Bizi bırakma sakın. Sana canımız feda olsun.” (BÇ, s. 173)

“Kaymakam: Tek üstünlüğümüz galiba kısa adreste oluşumuzdan ibarettir. Falan şehir akıl hastanesi dedin mi mektup şıpın işi gelir bizi bulur. Semt ismi aramazlar, sokak ismi istemezler, hane numarasına lüzum kalmaz. Yaaa, pek şaşarım, böyledir de yine mektup, telgraf alanımız bulunmaz.” (BÇ, s. 173)

“Hastalık Hastası” oyunda Angeique’nin, babasının isteklerini tereddütsüz kabul etmesi vefa ve sadakat değerine uygun bulunmuştur.

“Angeique: Her buyruğunuza körü körüne uymak boynumun borcudur, babacığım.” (HH, s. 184)

“Orta Oyunu-Çeşme” oyununda, Zenne’nin Kavuklu’yu aramaya çıkması vefa ve sadakat değeriine uygundur.

“Zenne: Bu tarafa geldiğini duydum. Kadınlık hissini yenerek onu aramaya çıktım. Ne kadar olsa ilk göz ağrısı.” (OOÇ, s. 224)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda, Karagöz’ün Oğlu zor durumda olan babasını yalnız bırakarak vefasızlık etmiştir.

“Karagöz’ün Oğlu: Eyvah! Ben kaçıyorum baba, sen başının çaresine bak! (Gider.)

Karagöz: Dur dur be hayırsız evlat!.. Gitti.” (KÇC, s. 215)

Yine aynı oyunda, karısının Karagöz’ü koruması vefa ve sadakat değeri olarak kabul edilmiştir.

“Karagöz’ün Karısı (Çuvala vurur.): Sus edepsiz. Utanmıyor musun benim sevgili kocamın adını ağzına almaya! (Çuvala vurur.) O insanlık abidesi yüce insanın adını o pis mendebur ağzınla kirletme! Al sana, al!.. (Çuvala vurur.)” (KÇC, s. 215)

“IV. Murat” oyununda, vefa ve sadakat değeriinin önemi açıklama kısmında yer alan “sadık adamlar” ifadesi ile vurgulanmıştır.

“V. Murat, annesi ve Recep Paşa’nın oyunlarını önlemeye çalışır. Annesini göz hapsine aldırır. Recep Paşa’nın boynunu vurdurur. Kendisine sadık adamları etrafında toplamaya başlar. Etkili önlemlerle otoritesini kurar. Ülkeye düzen tekrar gelir. İran’a sefer düzenleyerek Bağdat’ı ele geçirir.” (IV. M, s. 229)

“Vefa ve sadakat” değeriinin öne çıktığı “Münevver’in Hasbıhalı” adlı oyunda kocasının ölümü üzerinden bir yıl geçmesine rağmen hala yas tutan Münevver, kendisine yapılan evlilik tekliflerine şiddetle karşı çıkmaktadır.

“Genç yaşta olan Münevver, İstanbul’da eski bir konakta yaşayan bir kadındır. Kocasını bir yıl önce vefat etmiştir. Münevver bir yıl boyunca kocasının yasını

tutmuştur. Mükerrerem Bey'in evlilik teklifine bir yandan kocasını unutamaması bir yandan da toplumsal baskılar yüzünden evet diyememektedir.” (MH, s. 216)

“Münevver: Size yine tekrar ediyorum. Benim matemim hayatımla bitecek...” (MH, s. 217)

“Münevver: Bîçarenin vefatıyla bende hâsıl olan elem ve keder ömrüm oldukça zâil olmayacaktır.” (MH, s. 217)

“Münevver (Okumasını keserek):Erkeklerin tahammülsüzlüğünü, vefasızlığını bu sözlerinizle bir daha ispat ettiniz. Hareminiz vefat edeli daha iki ay olmadı. (...) Zavallı ben on iki aydır evlenmek aklımdan bile geçmiyor. Yine var olsun kadınlar: Metin kahramanlar. (...)” (MH, s. 218)

“Münevver: Bu ne riyakârlık. Bu ne hayasızlık. Ah! Erkekler âh! (...) (Süratle kocasının resmine gider.) Öyle değil mi Murtaza'cığım? (Resmin yanında oturarak) Sen emin ol güzelim. Ben senin hatıralarına kıyamete kadar sadık kalacağıma yemin ettim. Dünya yıkılsa bu yeminimi tutacağım.” (MH, s. 218)

“Hürrem Sultan” oyununda Yahya, Şehzade Mustafa'ya olan “sadakat”ini şu sözlerle dile getirmiştir.

“Rüstem: Şehzade Mustafa'ya pek bağlı görünürsünüz.

Yahya: Onu görüp de onu sevmemek, onu tanıyıp da ona bağlanmamak, siz beni insandan başka bir mahluk mu sanırsınız?” (HS, s. 207)

Vefa ve sadakat değeri en fazla 11. sınıf ders kitabında “Münevver’in Hasbıhali” ve 9. sınıf ders kitabında “Buzlar Çözülmeden” adlı metinlerde tespit edilmiştir. Ayrıca “Hastalık Hastası”, “Karagöz Çevre Canavarı”, “Orta Oyunu-Çeşme”, “IV. Murat” ve “Hürrem Sultan adlı metinlerde de vefa sadakat değeri belirlenmiştir.

5.44. Vicdanlı Olma

“Vicdan” kelimesi sözlükte, “kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç” olarak tanımlanmıştır (TDK, s. 2092). “Adalet, dürüstlük, hak, hukuk” kavramlarıyla

birlikte düşünüldüğünde vicdan, kalbin en derinlerine inerek yapılan bir çeşit özeleştirmedir. Kuşkusuz insanın en büyük yargılayıcısı yine kendi vicdanıdır.

“Hastalık Hastası” adlı oyunda hizmetçi Toinette, vicdan kavramına değinmiştir.

“Toinette: Ha şöyle, işte siz, kendinizce bir neden söylemiş oldunuz; bakın, böyle tatlı tatlı konuşup danışmak ne hoş oluyor. Aman efendim, şimdi biraz da elinizi vicdanınıza koyun da öyle söyleyeyim; siz gerçekten hasta mısınız?” (HH, s. 184)

“Bir Adam Yaratmak” adlı metinde Husrev, bir çeşit iç hesaplaşma ve arınma çabası içerisine girmiştir. Husrev’in vicdan muhasebesi yaptığı bölümler metinde şu şekilde yer almaktadır:

Husrev (Yerinden doğrularak): Mansur! Âlemden gizli tek bir sırrım kaldı. İçimdeki kıyamet! Kimse bir şey bilmiyor. Bakma kıvranışlarıma! Bakma ağzımın dikişlerinden sızan hırıltılara! Bakma beni çıldırıyor sanmalarına! (...) Söylesen de bir şey anlaşılabilir. (Bir hayalet gibi dimdik, ayakta kalır.) Mansur! O benim meğer kurbanımmış. Gafletimin değil, en ahmak tarafımın, sanatımın kurbanı! Eserimi niçin yazdım? Onu öldürmek için mi? Onu niçin öldürdüm? Eserimi yazdığım için mi? (BAY, s. 223)

Husrev: Ben ne yaptım? Bir hududu zorladım. Kendimin dışına çıkmak isterken, kendime rast geldim. (Bir adım atar ve bir mecnun haliyle gittikçe açılan gözlerini, Mansur’un korkulu gözlerine diker.) Meğer nasıl yaratıldığımı görmek için bir adam yaratmaya kalkmıştım! (Yüzünün ifadesi büsbütün mecnun, orta yere döner.) Ben ne yaptım? En sağlam basamağı ayağımdan kaydırdım. Körlüğü zedeledim. Şimdi görünen şeye nasıl bakayım? İnsan kaderini bir rüya gibi uykuda bulur. Bu rüyayı uyanık nasıl seyrederim? Allah’la kalabalık arasında kaldım. Boşlukta nasıl durayım? (BAY, s. 223)

Husrev (Silkinir.): Patlayışın son kademesinde) Anlayın bu azabı! Bir azap ki, kul olduğum için çekiyorum. (...) İnsana göre değil bu; yok bunu çekecek âza insanda! (Birdenbire ok gibi fırlayıp kollarını iki yana açar) Yetişir! Gelsin artık her şey yerli yerine! Verin bana artık dünyamı! Salverin beni kalabalıklara! (Husrev son kelimelerde bir sandalyeye çöker. Yüzü paravana, arkası Mansur’a doğru. Suratı bir yangın.) (BAY, s. 223)

“Hürrem Sultan” adlı oyunda oğlu Şehzade Mustafa’nın ölümünden sonra verdiği kararı sorgulayan Kanuni Sultan Süleyman, büyük bir vicdan azabı duymuştur. Metinde vicdanlı olma değerinin tespit edildiği bölümler şöyledir:

“Kanuni Sultan Süleyman’ın iç dünyasına çekilmesi ve verdiği yanlış kararın muhakemesi verilmiştir.” (HS, s. 208)

Kanuni: (Kanuni Rüstem’e döner.) Onlar bize ayna tutarlar Rüstem. (Batıcı bir alayla). Yüzün temizse bak, değilse kaçın. (Çok üzgün.) Ben o aynayı birkaç kere kendime tuttun Rüstem, ne söyler bilirim. (Hürrem’e döner, manalı) Artık ihtiyarladım Hürrem, aynalarda eski yüzüğümü bulamıyorum. Sen bulabiliyor musun? (Rüstem’e döner) Ya sen? (Güler, ağır korkunç bir gülüşdür bu) Aynalardan korkunuzu anlıyorum. (Ortaya) Tez ışık getirin bana. (HS, s. 208)

“Kanuni (Onu da kenara doğru iterek.): Sen de şöyle kenarda Dur. (Merdivenleri doğru yürürken) Yalnız kalmak istiyorum bu gece. Yalnız kalmak ve düşünmek. (Bu kelimedeki harikulade manayı sanki birden keşfedivermiş gibi birkaç kere tekrarlar.) Düşünmek... Düşünmek... Düşünmek...” (HS, s. 208)

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda, anlatıcının “vicdansızlar” ifadesini kullanması vicdanlı olma değerini duyumsatmıştır.

“Anlatıcı: Yazgım değişti işte. Şimdi görün bakın ben neyim, Yusuf neymiş... Çabuk, çabuk, çabuk. Yusuf'a canla başla hizmet ediyordunuz, vicdansızlar. Haydi, haydi, haydi.” (FPK, s. 200)

Yapılan inceleme sonucunda vicdanlı olma değeri; “Bir Adam Yaratmak”, “Hürrem Sultan”, “Hastalık Hastası” ve “Fehim Paşa Konağı” adlı metinlerde tespit edilmiştir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Araştırmanın bu bölümünde; “Değerler Listesi”nden hareketle incelenen “Ocak (O-9), Buzlar Çözülmeden (BÇ), Fatih (F), Hastalık Hastası (HH), Karagöz Çevre Canavarı (KÇC), Ocak (O-10), Orta Oyunu-Çeşme (OOÇ), Kibarlık Budalası (KB), IV. Murat (IV. M), Münevver’in Hasbıhalı (MH), Bir Adam Yaratmak (BAY), Jan Dark (JD), Fehim Paşa Konağı (FPK), Hürrem Sultan (HS), Keşanlı Ali Destanı (KAD)” adlı 15 tiyatro metninde tespit edilen değerlere ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 7

Elde Edilen Bulguların “Değerler Listesi”ne Göre Dağılımı

Değerler Listesi	BÇ	O-9	F	HH	O-10	KÇC	OOÇ	KB	BAY	IV.M	JD	MH	KAD	FPK	HS	Toplam
Adalet	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	1	5
Aile Birliği	-	4	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Alçakgönüllülük (Tevazu)	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6
Azimli ve Kararlı Olma	-	-	3	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	6
Barışçıl Olma	-	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	7
Başarılı Olma	-	-	4	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	8
Bencil Olmama	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Bilgiye Önem Verme	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	6
Cesaret ve Öz Güven	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1	4	-	3	12

Çalışkanlık ve Gayretli Olma	3	3	3	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	12
Çevre Bilincine Sahip Olma	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
Çözüm Üretme-Problem Çözme	-	-	1	3	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Dini Değerler	-	-	10	-	-	1	1	-	2	1	8	-	2	1	-	26
Dostluk	1	-	-	1	-	2	-	2	4	-	1	1	1	2	6	21
Duyarlı Olma	2	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	3	9
Dürüstlük ve Doğruluk	2	1	-	5	-	1	1	4	-	-	-	-	1	-	1	16
Eşitlik	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2	-	7
Fedakârlık	1	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	6
Hâl Hatır Sorma	-	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	5
Hediyeleşme	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
İyilik ve Yardımlaşma	3	-	1	2	-	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-	12
İyimserlik	2	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Kaba Olmama	-	-	-	1	2	2	1	3	-	-	-	-	-	1	-	10
Kibirli Olmama	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	1	3	-	9
Liderlik	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4
Liyakat	2	-	1	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	7
Merhametli Olma	2	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	1	-	-	1	7
Millî ve Manevî Değerler	-	-	3	-	-	1	-	-	-	2	5	-	3	2	-	16
Misafirperverlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Nasihat	-	-	5	1	-	-	1	-	-	5	-	-	-	1	-	13
Nezakat (Kibarlık)	-	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-	1	1	-	-	7
Özür Dileme	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2
Sabırlı Olma	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Saygı ve Hoşgörü	-	3	6	2	3	-	-	2	-	3	1	2	-	2	3	27
Selamlaşma	1	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	7
Sevgi	8	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	2	15
Sorumluluk	1	6	2	-	1	-	-	-	-	2	-	-	1	2	-	15
Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	1	-	2	-	1	-	-	2	-	1	-	-	-	-	4	11
Takdir ve Tebrik Etme	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4
Tedbirli ve Planlı Olma	-	-	4	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	7
Teşekkür Etme	1	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Utanma (Mahcubiyet)	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	3
Vefa ve Sadakat	4	-	-	1	-	2	1	-	-	1	-	5	-	-	1	15

Vicdanlı Olma	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	3	8
Toplam 396																

İncelenen tiyatro metinlerinde, toplam 396 tane değer ifadesi elde edilmiştir. Metinlerde en fazla tespit edilen değer, saygı ve hoşgörü (27) değeridir. Sayıca aralarında eşitlik bulunan misafirperverlik (2), özür dileme (2) ve sabırlı olma (2) değerleri ise en az tespit edilen değerlerdir. Yapılan inceleme sonucunda, her metinde tüm değerlerle ait veri bulunmasa da “Değerler Listesi”nde yer alan 44 değeri az da olsa örneklendiren ifadelerin tespit edilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersi açısından yeterli sayılmıştır.

Tablo 8

Değerlerin Metinlere Göre Genel Dağılımı

Kitap	Tür	Metin Adı	Tespit Edilen Değer Sayısı
9. Sınıf	Tiyatro	Buzlar Çözülmeden	40
9. Sınıf	Tiyatro	Ocak	25
9. Sınıf	Tiyatro	Fatih	62
9. Sınıf	Tiyatro	Hastalık Hasası	25
10. Sınıf	Tiyatro	Ocak	19
10. Sınıf	Tiyatro	Karagöz Çevre Canavarı	28
10. Sınıf	Tiyatro	Orta Oyunu-Çeşme	21
10. Sınıf	Tiyatro	Kıbarlık Budalası	30
11. Sınıf	Tiyatro	Bir Adam Yaratmak	10
11. Sınıf	Tiyatro	IV. Murat	20
11. Sınıf	Tiyatro	Jan Dark	22
11. Sınıf	Tiyatro	Münevver'in Hasbıhali	14
12. Sınıf	Tiyatro	Keşanlı Ali Destanı	22
12. Sınıf	Tiyatro	Fehim Paşa Konağı	24
12. Sınıf	Tiyatro	Hürrem Sultan	34
Toplam			396

Tablo 8. incelendiğinde değerlerin metinlerde dengeli bir dağılım göstermediği görülmektedir. Örneğin; tespit edilen değer sayısı 9. sınıf ders kitabında 152, 10. sınıf ders kitabında 98, 11. sınıf ders kitabında 66, 12. sınıf ders kitabında ise 80’dir. 9. sınıf ders kitabında en fazla değer “Fatih” (62) adlı metinde belirlenmiştir. 9. sınıf ders kitabında en az değer tespit edildiği “Hastalık Hastası” (25) ve “Ocak” (25) adlı metinlerin değer sayıları ise birbirine eşittir 10.

sınıf ders kitabında en fazla değerin ”Kibarlık Budalası” (30) adlı metinde, en az değerin ise “Ocak” (19) adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. 11. sınıf ders kitabında en fazla değer “Jan Dark” (22) metninde, en az değer ise “Bir Adam Yaratmak” (10) adlı metinde tespit edilmiştir. 12. sınıf ders kitabında ise en fazla değer “Hürrem Sultan” (34) metninde, en az değer “Keşanlı Ali Destanı” (22) adlı metinde yer almaktadır. Son olarak incelenen metinlerin genel bir değerlendirmesi yapıldığında ise en fazla değer, 9. sınıf ders kitabında yer alan ve İstanbul’un fethinin anlatıldığı “Fatih” (62) metninde; en az değer 11. sınıf ders kitabında, vicdanlı olma ve dostluk değerlerinin öne çıktığı “Bir Adam Yaratmak” (10) adlı metinde tespit edilmiştir.

Tablo 9

9. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı

Değerler Listesi	BÇ	O-9	F	HH	Toplam
1. Adalet	1	-	-	-	1
2. Aile Birliği	-	4	-	-	4
3. Alçakgönüllülük (Tevazu)	1	-	3	-	4
4. Azimli ve Kararlı Olma	-	-	3	-	3
5. Barışçıl Olma	-	-	4	-	4
6. Başarılı Olma	-	-	4	1	5
7. Bencil Olmama	-	-	-	4	4
8. Bilgiye Önem Verme	-	-	-	-	-
9. Cesaret ve Öz Güven	1	-	2	-	3
10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma	3	3	3	-	9
11. Çevre Bilincine Sahip Olma	-	-	-	-	-
12. Çözüm Üretme-Problem Çözme	-	-	1	3	4
13. Dinî Değerler	-	-	10	-	10
14. Dostluk	1	-	-	1	2
15. Duyarlı Olma	2	-	-	2	4
16. Dürüstlük ve Doğruluk	2	1	-	5	8
17. Eşitlik	1	-	1	-	2
18. Fedakârlık	1	2	-	-	3
19. Hâl Hatır Sorma	-	1	-	-	1
20. Hediyeleşme	-	2	-	-	2
21. İyilik ve Yardımlaşma	3	-	1	2	6
22. İyimserlik	2	-	-	-	2
23. Kaba Olmama	-	-	-	1	1

24. Kibirli Olmama	-	-	-	-	-
25. Liderlik	-	-	3	-	3
26. Liyakat	2	-	1	1	4
27. Merhametli Olma	2	-	-	-	2
28. Millî ve Manevi Değerler	-	-	3	-	3
29. Misafirperverlik	-	-	-	-	-
30. Nasihat Değeri	-	-	5	1	6
31. Nezaket (Kibarlık)	-	-	1	-	1
32. Özür Dileme	-	-	-	-	-
33. Sabırlı Olma	-	-	-	-	-
34. Saygı ve Hoşgörü	-	3	6	2	11
35. Selamlaşma	1	1	1	-	3
36. Sevgi	8	-	1	-	9
37. Sorumluluk	1	6	2	-	9
38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	1	-	2	-	3
39. Takdir ve Tebrik Etme	2	-	1	-	3
40. Tedbirli ve Planlı Olma	-	-	4	-	4
41. Teşekkür Etme	1	2	-	-	3
42. Utanma (Mahcubiyet)	-	-	-	-	-
43. Vefa ve Sadakat	4	-	-	1	5
44. Vicdanlı Olma	-	-	-	1	1
152					

Tablo 9 incelendiğinde, 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 152'dir. Sırasıyla adalet (1), aile birliği (4), alçakgönüllülük (4), azimli ve kararlı olma (3), barışçıl olma (4), başarılı olma (5), bencil olmama (4), cesaret ve öz güven (3), çalışkanlık ve gayretli olma (9), çözüm üretme-problem çözme (4), dinî değerler (10), dostluk (2), duyarlı olma (4), dürüstlük ve doğruluk (8), eşitlik (2), fedakârlık (3), hâl hatır sorma (1), hediyeleşme (2), iyilik ve yardımlaşma (6), İyimserlik (2), kaba olmama (1), liderlik (3), liyakat (4), merhametli olma (2), mili ve manevi değerler (3), nasihat (6), nezaket (1), saygı ve hoşgörü (11), selamlaşma (3), sevgi (9), sorumluluk (9), şeref sahibi olma (3), takdir ve tebrik etme (3), tedbirli ve planlı olma (4), teşekkür etme (3), vefa, sadakat (5) ve vicdanlı olma (1) değerleri tespit edilmiştir. 9. sınıf ders kitabında, saygı ve hoşgörü değeri (11) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; bilgiye önem verme, çevre bilincine sahip olma, kibirli olmama, misafirperverlik, özür dileme, sabırlı olma ve utanma değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

Tablo 10 10. Sınıf

Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı

Değerler Listesi	O-10	KÇC	OOÇ	KB	Toplam
1. Adalet	-	-	-	-	-
2. Aile Birliği	2	-	1	-	3
3. Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	-	-	-	-
4. Azimli ve Kararlı Olma	-	-	-	-	-
5. Barışçıl Olma	-	-	1	-	1
6. Başarılı Olma	-	-	-	-	-
7. Bencil Olmama	-	-	-	-	-
8. Bilgiye Önem Verme	-	-	-	6	6
9. Cesaret ve Öz Güven	-	-	-	-	-
10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma	2	-	1	-	3
11. Çevre Bilincine Sahip Olma	-	10	-	-	10
12. Çözüm Üretme-Problem Çözme	-	-	3	-	3
13. Dini Değerler	-	1	1	-	2
14. Dostluk	-	2	-	2	4
15. Duyarlı Olma	-	1	-	-	1
16. Dürüstlük ve Doğruluk	-	1	1	4	6
17. Eşitlik	-	-	-	-	-
18. Fedakârlık	1	-	-	-	1
19. Hâl Hatır Sorma	1	-	2	-	3
20. Hediyeleşme	1	-	-	-	1
21. İyilik ve Yardımlaşma	-	3	2	1	6
22. İyimserlik	1	2	-	-	3
23. Kaba Olmama	2	2	1	3	8
24. Kibirli Olmama	-	-	-	5	5
25. Liderlik	-	-	-	-	-
26. Liyakat	-	-	1	-	1
27. Merhametli Olma	-	1	2	-	3
28. Milli ve Manevi Değerler	-	1	-	-	1
29. Misafirperverlik	-	-	-	-	-
30. Nasihat Değeri	-	-	1	-	1
31. Nezaket (Kibarlık)	-	-	-	4	4
32. Özür Dileme	-	1	-	-	1
33. Sabırlı Olma	2	-	-	-	2
34. Saygı ve Hoşgörü	3	-	-	2	5

35. Selamlaşma	1	1	-	-	2
36. Sevgi	-	-	-	1	1
37. Sorumluluk	1	-	-	-	1
38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	1	-	-	2	3
39. Takdir ve Tebrik Etme	-	-	-	-	-
40. Tedbirli ve Planlı Olma	-	-	1	-	1
41. Teşekkür Etme	1	-	1	-	2
42. Utanma (Mahcubiyet)	-	-	1	-	1
43. Vefa ve Sadakat	-	2	1	-	3
44. Vicdanlı Olma	-	-	-	-	1

98

Tablo 10 incelendiğinde, 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 98’dir. Sırasıyla aile birliği (3), barışçıl olma (1), bilgiye önem verme (6), çalışkanlık ve gayretli olma (3), çevre bilincine sahip olma (10), çözüm üretme-problem çözme (3), dinî değerler (2), dostluk (4), duyarlı olma (1), dürüstlük ve doğruluk (6), fedakârlık (1), hâl hatır sorma (3), hediyeleşme (1), iyilik ve yardımlaşma (6), iyimserlik (3), kaba olmama (8), kibirli olmama (5), liyakat (1), merhametli olma (3), millî ve manevi değerler (1), nasihat (1), nezaket (4), özür dileme (1), sabırlı olma (2), saygı ve hoşgörü (5), selamlaşma (2), sevgi (1), sorumluluk (1), şeref sahibi olma (3), tedbirli ve planlı olma (1), teşekkür etme (2), utanma (1), vefa ve sadakat (3) değerleri tespit edilmiştir. 10. sınıf ders kitabında, çevre bilincine sahip olma değeri (10) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; adalet, alçakgönüllülük, azimli ve kararlı olma, başarılı olma, bencil olmama, cesaret ve öz güven, eşitlik, liderlik, misafirperverlik, vicdanlı olma, takdir ve tebrik etme değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

Tablo 11

11. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı

Değerler Listesi	BAY	IV.M	JD	MH	Toplam
1. Adalet	-	-	2	-	2
2. Aile Birliği	-	-	-	-	-
3. Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	-	-	-	-
4. Azimli ve Kararlı Olma	1	-	1	-	2
5. Barışçıl Olma	-	-	-	-	-
6. Başarılı Olma	-	-	1	-	1

7.	Bencil Olmama	-	-	-	-	-
8.	Bilgiye Önem Verme	-	-	-	-	-
9.	Cesaret ve Öz Güven	-	1	-	1	2
10.	Çalışkanlık ve Gayretli Olma	-	-	-	-	-
11.	Çevre Bilincine Sahip Olma	-	-	-	-	-
12.	Çözüm Üretme-Problem Çözme	-	-	-	-	-
13.	Dinî Değerler	2	1	8	-	11
14.	Dostluk	4	-	1	1	6
15.	Duyarlı Olma	-	-	-	-	-
16.	Dürüstlük ve Doğruluk	-	-	-	-	-
17.	Eşitlik	-	-	3	-	3
18.	Fedakârlık	-	-	-	-	-
19.	Hâl Hatır Sorma	-	-	-	-	-
20.	Hediyeleşme	-	-	-	-	-
21.	İyilik ve Yardımlaşma	-	-	-	-	-
22.	İyimserlik	-	-	-	-	-
23.	Kaba Olmama	-	-	-	-	-
24.	Kibirli Olmama	-	-	-	-	-
25.	Liderlik	-	-	-	-	-
26.	Liyakat	-	1	-	-	1
27.	Merhametli Olma	-	-	-	1	1
28.	Millî ve Manevî Değerler	-	2	5	-	7
29.	Misafirperverlik	-	-	-	-	-
30.	Nasihat Değeri	-	5	-	-	5
31.	Nezaket (Kibarlık)	-	-	-	1	1
32.	Özür Dileme	-	-	-	-	-
33.	Sabırlı Olma	-	-	-	-	-
34.	Saygı ve Hoşgörü	-	3	1	2	6
35.	Selamlaşma	-	-	-	-	-
36.	Sevgi	-	1	-	1	2
37.	Sorumluluk	-	2	-	-	2
38.	Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	-	1	-	-	1
39.	Takdir ve Tebrik Etme	-	-	-	-	-
40.	Tedbirli ve Planlı Olma	-	2	-	-	2
41.	Teşekkür Etme	-	-	-	-	-
42.	Utanma (Mahcubiyet)	-	-	-	2	2
43.	Vefa ve Sadakat	-	1	-	5	6
44.	Vicdanlı Olma	3	-	-	-	3
						66

Tablo 11 incelendiğinde, 11. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 66'dır. Sırasıyla adalet (2), azimli ve kararlı olma (2), başarılı olma (1), cesaret ve özgüven (2), dinî değerler (11), dostluk (6), eşitlik (3), liyakat (1), merhametli olma (1), mili ve manevi değerler (7), nasihat (5), nezaket (1), saygı ve hoşgörü (6), sevgi (2), sorumluluk (2), şeref sahibi olma (1), tedbirli ve planlı olma (2), utanma (2), vefa ve sadakat (6), vicdanlı olma (3) değerleri tespit edilmiştir. 11. sınıf ders kitabında, dinî değerler (11) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; aile birliği, alçakgönüllülük, barışçıl olma, bencil olmama, bilgiye önem verme, çalışkanlık ve gayretli olma, çevre bilincine sahip olma, çözüm üretme-problem çözme, duyarlı olma, dürüstlük ve doğruluk, fedakârlık, hâl hatır sorma, hediyeleşme, iyilik ve yardımlaşma, iyimserlik, kaba olmama, kibirli olmama, liderlik, misafirperverlik, özür dileme, sabırlı olma, selamlaşma, takdir ve tebrik etme, teşekkür etme değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

Tablo 12

12. Sınıf Ders Kitabına Göre Değerlerin Dağılımı

Değerler Listesi	KAD	FPK	HS	Toplam
1. Adalet	1	-	1	2
2. Aile Birliği	-	-	-	-
3. Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	-	2	2
4. Azimli ve Kararlı Olma	-	-	1	1
5. Barışçıl Olma	1	1	-	2
6. Başarılı Olma	1	-	1	2
7. Bencil Olmama	-	-	-	-
8. Bilgiye Önem Verme	-	-	-	-
9. Cesaret ve Öz Güven	4	-	3	7
10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma	-	-	-	-
11. Çevre Bilincine Sahip Olma	-	-	-	-
12. Çözüm Üretme-Problem Çözme	-	-	-	-
13. Dinî Değerler	2	1	-	3
14. Dostluk	1	2	6	9
15. Duyarlı Olma	-	1	3	4
16. Dürüstlük ve Doğruluk	1	-	1	2
17. Eşitlik	-	2	-	2
18. Fedakârlık	1	1	-	2

19. Hâl Hatır Sorma	-	1	-	1
20. Hediyeleşme	-	-	-	-
21. İyilik ve Yardımlaşma	-	-	-	-
22. İyimserlik	-	-	-	-
23. Kaba Olmama	-	1	-	1
24. Kibirli Olmama	1	3	-	4
25. Liderlik	1	-	-	1
26. Liyakat	1	-	-	1
27. Merhametli Olma	-	-	1	1
28. Milli ve Manevi Değerler	3	2	-	5
29. Misafirperverlik	-	1	1	2
30. Nasihat Değeri	-	1	-	1
31. Nezaket (Kibarlık)	1	-	-	1
32. Özür Dileme	-	1	-	1
33. Sabırlı Olma	-	-	-	-
34. Saygı ve Hoşgörü	-	2	3	5
35. Selamlaşma	-	1	1	2
36. Sevgi	1	-	2	3
37. Sorumluluk	1	2	-	3
38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	-	-	4	4
39. Takdir ve Tebrik Etme	1	-	-	1
40. Tedbirli ve Planlı Olma	-	-	-	-
41. Teşekkür Etme	-	-	-	-
42. Utanma (Mahcubiyet)	-	-	-	-
43. Vefa ve Sadakat	-	-	1	1
44. Vicdanlı Olma	-	1	3	4
80				

Tablo 12 incelendiğinde, 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 80’dir. Sırasıyla adalet (2), alçakgönüllülük (2), azimli ve kararlı olma (1), barışçıl olma (2), başarılı olma (2), cesaret ve öz güven (7) dinî değerler (3), dostluk (9), duyarlı olma (4), dürüstlük ve doğruluk (2), eşitlik (2), fedakârlık (2), hâl hatır sorma (1), kaba olmama (1), kibirli olmama (4), liderlik (1), liyakat (1), merhametli olma (1), mili ve manevi değerler (5), misafirperverlik (2), nasihat (1), nezaket (1), özür dileme (1), saygı ve hoşgörü (5), selamlaşma (2), sevgi (3), sorumluluk (3), şeref sahibi olma (4), takdir ve tebrik etme (1), vefa ve sadakat (1), vicdanlı olma (4) değerleri tespit edilmiştir. 12. sınıf ders kitabında, dostluk değeri (10) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; aile birliği, bencil olmama, bilgiye önem verme, çalışkanlık ve gayretli olma, çevre

bilincine sahip olma, çözüm üretme-problem çözme, hediyeleşme, iyilik ve yardımlaşma, iyimserlik, sabırlı olma, tedbirli ve planlı olma, teşekkür etme, utanma değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

Toplumu eğitmek ve bilinçlendirmek gibi ikincil bir işlevi bulursa da tiyatro, her şeyden önce estetik zevk vermeyi amaçlayan sanatsal bir faaliyettir. Dolayısıyla bu çalışmada, her ne kadar Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metnlerinin değerler eğitime katkısı üzerinde durulmuş olsa da incelenen metinlerin sanatsal bir nitelik taşıdığı unutulmamalıdır.

6.2. Öneriler

1. “2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı”nda on kök değer olarak belirlenen; “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” değerlerinin öne çıktığı metinlere ağırlık verilmelidir.
2. Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının tiyatro ünitesi yeniden gözden geçirilmeli, kitaplarda yer verilecek tiyatro metnlerinin on kök değer açısından içerik analizleri önceden yapılmalı ve değerlerin birbirine yakın bir dağılım göstermesi önemsenmelidir.
3. En fazla değer tespit edildiği; “Fatih, Buzlar Çözülmeden, Hürrem Sultan, Kibarlık Budalası ve Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinlere kitaplarda yer vermeye devam edilmelidir.
4. En az değer tespit edildiği 11. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinleri yeniden düzenlenmelidir.
5. Tiyatro metinleri, kazandırılmak istenen değer daha net olduğu, kolay anlaşılan metinlerden seçilmelidir.
6. Tiyatro metnlerinin “yeni nesil” olarak adlandırılan öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve günümüz toplumsal yaşamı ile ilişkilendirilebilecek metinlerden olmasına dikkat edilmelidir.
7. Değerlerin aktarımında faydalı olacağı düşünülen tiyatro eserler öğrencilere okutulabilir, proje veya performans ödevi olarak verilebilir.
- 8.Okullarda, öğrencilerin tiyatro sanatına ilgisini artıracak faaliyetlere yer verilmelidir.

9. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerine “tiyatro ve değer aktarımı” arasındaki ilişkiye yönelik alanında uzman kişiler tarafından seminer veya hizmet içi eğitim kursları düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Ahmet Vefik Paşa, (2000). *Lehçe-i Osmânî*. (R.Toparlı, Haz.). Ankara: TDK.
- Akbaş, A. (2004). *Türk millî eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-2.
- Akseki, A. H. (1957). *İslam dinî, itikat, ibadet, ahlak*. Ankara: Nur.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aladağ, S. (2012). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 123-146.
- Aral, D. (2008). *Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Aydın, M. (1994). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Hatipoğlu.

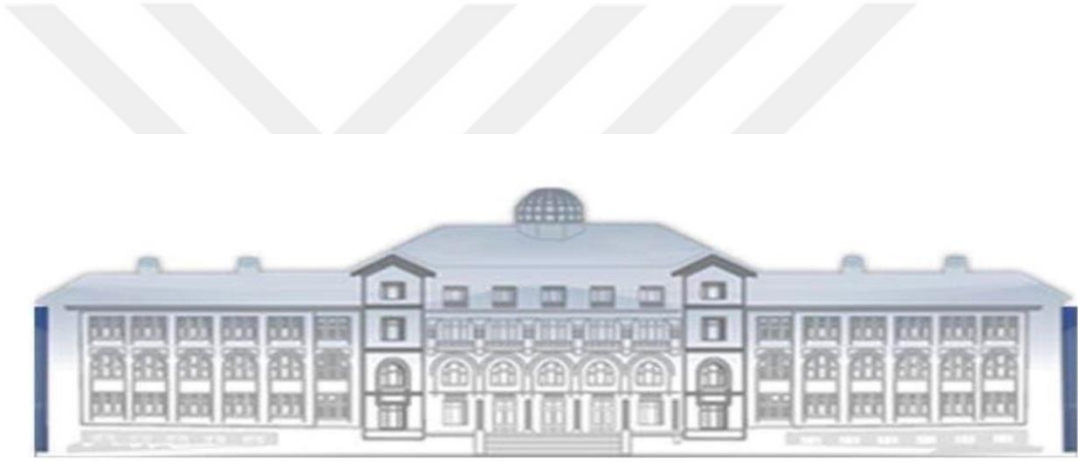
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1 (1), 12-19.
- Cura, A. (2019). *Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarındaki metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Çakar S. E. (2019). *Necip Fazıl Kısakürek'in tiyatrolarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Çetişli, İ. (2006). Edebiyat eğitiminde edebi metnin yeri ve anlamı. *Millî Eğitim Dergisi, Özel Sayısı*, 169.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile verilerin sınıflandırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup lise öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem A.
- Dingeç, E. (2009). Osmanlı sarayında eski bir Türk geleneği: Yeni yılda hediyeleşme. *Turkish Studies*, 4 (8), 1055-1073.
- Doğan, H. (1997). *Eğitimde program ve öğretim tasarımı*. Ankara: Önder.
- Doğanay, A. (2006). *Değerler eğitimi, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (Ed: C. Öztürk). Ankara: Pegem A.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), s.56.

- Ergin, M. (2005). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Güven, S. (1999). *Toplumbilim*. Bursa: Ezgi.
- Haçerlioğlu, O. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Hökelekli, H. (2008). Adalet. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, (2) 5, 132-137.
- Kant, I. (2007). *Eğitim üzerine ruhun eğitimi -ahlaki eğitim- pratik eğitim, toplu eserleri-1*. (Çev: Ahmet Aydoğan). İstanbul.
- Karagöz, B. (2009). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre ilköğretim 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler*. Ankara: Nobel.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin.
- Koç, K. (2007). *İlköğretim 7. sınıflarda okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrenciye kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikolojisi Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Kuyumcu, N. (2011). Eğitimde tiyatro ve gençlik tiyatrosu. *Türk Eğitimi Derneği Dergisi*. 2011, s. 84-98.
- Lazerson, M., McLaughlin, J. B., McPherson, B. ve Bailey, S .K. (1985). *An education of value: the purposes and practices of schools*. New York: Cambridge University.

- MEB (1973). *Millî Eğitim Temel Kanunu*. Resmi Gazete. Tarih: 24/6/1973 Sayı: 14574.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- MEB (2018). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi 9-10-11-12. sınıflar öğretim programı*. Ankara.
- MEB (2018). *Ortaöğretim 9. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Ankara: Sonuç.
- MEB (2018). *Ortaöğretim 11. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Ankara: Ekoyay.
- MEB (2019). *Ortaöğretim 10. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Ankara: Öğün.
- MEB (2019). *Ortaöğretim 12. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Ankara: İlke.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitimi üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 93-108.
- Moğul S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserinin Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. Ankara.
- Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi. *Türk Dili*, 602, Şubat, s.112-120.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), s. 217-239.
- Öztürk, M. (2016). *Kur'an-ı Kerim meali-anlam ve yorum merkezli çeviri*. 2. Basım. Ankara.
- Pakalin, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. İstanbul.
- Pala, İ. (2009). Kültürel meselelerimiz - 8: Kültür ve bilgi.
<https://www.timeturk.com/tr/makale/iskender-pala/kulturel-meselelerimiz-8-kultur-ve-bilgi.html>

- Peyami Safa, (1970). *Sanat- edebiyat-tenkit*. İstanbul.
- Silah, M. (2000). *Sosyal psikoloji (Davranış Bilimi)*. Ankara: Gazi.
- Soydan, C. N. (2019). *Namık Kemal'in tiyatro eserlerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Sönmez, V. (2000). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Anı.
- Sürmeli, A. (2015). *Peyami Safa'nın romanlarında değerler eğitimi ve Türkçe*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Şen, Ü. (2008). *Altıncı sınıf ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (5), 763-779.
- Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tangney, J. P. (2000). Humility: theoretical perspectives,empirical findings and directions for future research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19 (1), 70-82.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). 18. Millî Eğitim Şurası Kararları. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/18_sura.pdf
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkan, Ç. Ç. ve Türkan, S. (2018). Mümtaz Zeki Taşkın'ın Tiyatro Eserlerinde Aktarılan Değerler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (10), 49-59.
- Ulusoy K. (2010). Değer eğitimi: davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 32-51.
- Uyar, B. (2019). *Nuri Pakdil'in tiyatrolarında kavramlar*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

- Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve değer*. Ankara: Doğubatı.
- Varış, F. (1976). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Varış, F. (1998). *Eğitim bilimine giriş*. İstanbul: Alkım.
- Yaman, E. (2011). *Değerler eğitimi- eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Medyator.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, s. 499-522.
- Yeşilyaprak, B. (2005). *Eğitimde rehberlik hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2011). Lise tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi konusundaki görüşleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 117-124.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..